

ELVÂN ÇELEBİ ve ESERLERİNDEN SEÇMELER

- Birinci Baskı -

Prof. Dr. Özer ŞENÖDEYİCİ

Arif Can KOÇAK

Çorum 2022

Birinci Baskı

Nisan 2022

Bu kitabın bütün hakları Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu gereğince yazarına aittir. İzinsiz çoğaltılamaz, ticari amaçla kullanılamaz. Ancak sanatsal amaçlı etkinliklerle tanıtım amaçlı kullanımlarda yazar, yapıt adı belirtilerek alıntı yapılabilir.

Baskı Cilt

Salmat Basım Yayım Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti.
Büyük Sanayi 1. Cadde 95/1 İskitler/Altındağ/ANKARA
Kültür Bakanlığı Sertifika No: 47771

Grafik ve Kapak Tasarım

Selçuk USTA

ISBN: 978-605-70296-8-3

Yayına Hazırlayan

Çorum Belediyesi Kent Arşivi

İsteme Adresi

Çorum Belediyesi Kent Arşivi
Yeniyo Mh. Gazi Cd. Turgut Özal İş Merkezi Kat:4
ÇORUM
Tel: 0364 225 08 10/1541/1539

Bu Eser Çorum Belediyesi'nin Kültür Yayınıdır.

PARA İLE SATILMAZ

TAKDİM

1071 Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'nun, kısım kısım fethedilerek İslamlaşması, Türk Tarihi kadar İslam Tarihi ve hatta dünya tarihinin önemli hadiselerinden biri olmuştur.

On iki ve on üçüncü yüzyıllar, Anadolu'da Türkleşme ve İslamlaşmanın gerçekleştiği dönemlerdir. Malazgirt Zaferinden hemen sonra Alparslan tarafından görevlendirilen komutanların kurduğu beylikler Anadolu'yu, Türk- İslam yurdu haline getirmiştir. Bu beyliklerin her biri kuruldukları ve etkili oldukları bölgelerin imar ve inşasına girişmişlerdir. Böylece Anadolu'da kısa bir süre içerisinde Anadolu Türk – İslam Kültür ve Medeniyeti oluşmuştur.

Yine bu dönemlerde anlayışıyla, felsefesiyle, öğretileriyle insanlık tarihinin ortak değeri haline gelen pek çok insan yetişmiş ve temelinde insan sevgisi, yaratılanı yaratandan ötürü sevmek gibi ulvi bir anlayış Anadolu'dan tüm dünyaya yayılmıştır. Horasan'dan Anadolu'ya göç eden ve Ahmet Yesevi geleneğine bağlı tasavvufi zümreler bulundukları bölgelerde siyasî, içtimaî, etnik ve kültürel ve dini fetih gerçekleştirmişlerdir. Mevlana, Hacı Bektâş-ı Veli ve Yunus Emre gibi büyük mutasavvıflar yetişmiş ve her biri hiçbir ayırım gözetmeden Anadolu insanının manevi hamisi olmuştur. Bu isimlerden biri de Aşıkpaşa'dır. 13. Yüzyıl sonlarında Kırşehir'de doğan dini ve tasavvufi bilgisiyle halka dostluk ve kardeşlik ilkelerini aşılayan, eserlerini sade bir dille yazarak Türkçenin Anadolu'da edebiyat dili olarak yerleşmesinde önemli katkısı olan Aşıkpaşa'nın oğlu Elvan Çelebi aynı vazifeyi Çorum'da icra etmiştir.

Elvan Çelebi, devrinde önemli ve meşhur bir sûfî olmasının yanı sıra iyi bir şairdir. Mesnevi tarzda kaleme alınan “Menakıb ül-Kudsiyye fî Menasib il-Unsiyye” adlı eserde kaside, gazel gibi edebi türler de yer alıyor. Elvan Çelebi Hazretlerinin bu eseri Türkçe yazılması hasebiyle dönemin önemli eserleri arasında yer almaktadır. Türbesi, tekkesi ve zaviyesi ile Çorum'un bir değeri olan Elvan Çelebi'yi, Prof. Dr. Özer Şenödeyici Hocamızın kaleminden okumak onun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Eserleriyle şehrimiz kültür hayatına önemli eserler sunan Prof. Dr. Özer Şenödeyici Hocamızı tebrik ediyor, çalışmalarında başarılar diliyorum.

Belediyemiz kültür yayınları arasında basım ve yayımını yapacağımız ‘Elvan Çelebi ve Eserlerinden Seçmeler’ adlı kitabımızın Elvan Çelebi ve onun fikir dünyasının daha iyi anlaşılmasına vesile olacağına yürekten inanıyorum.

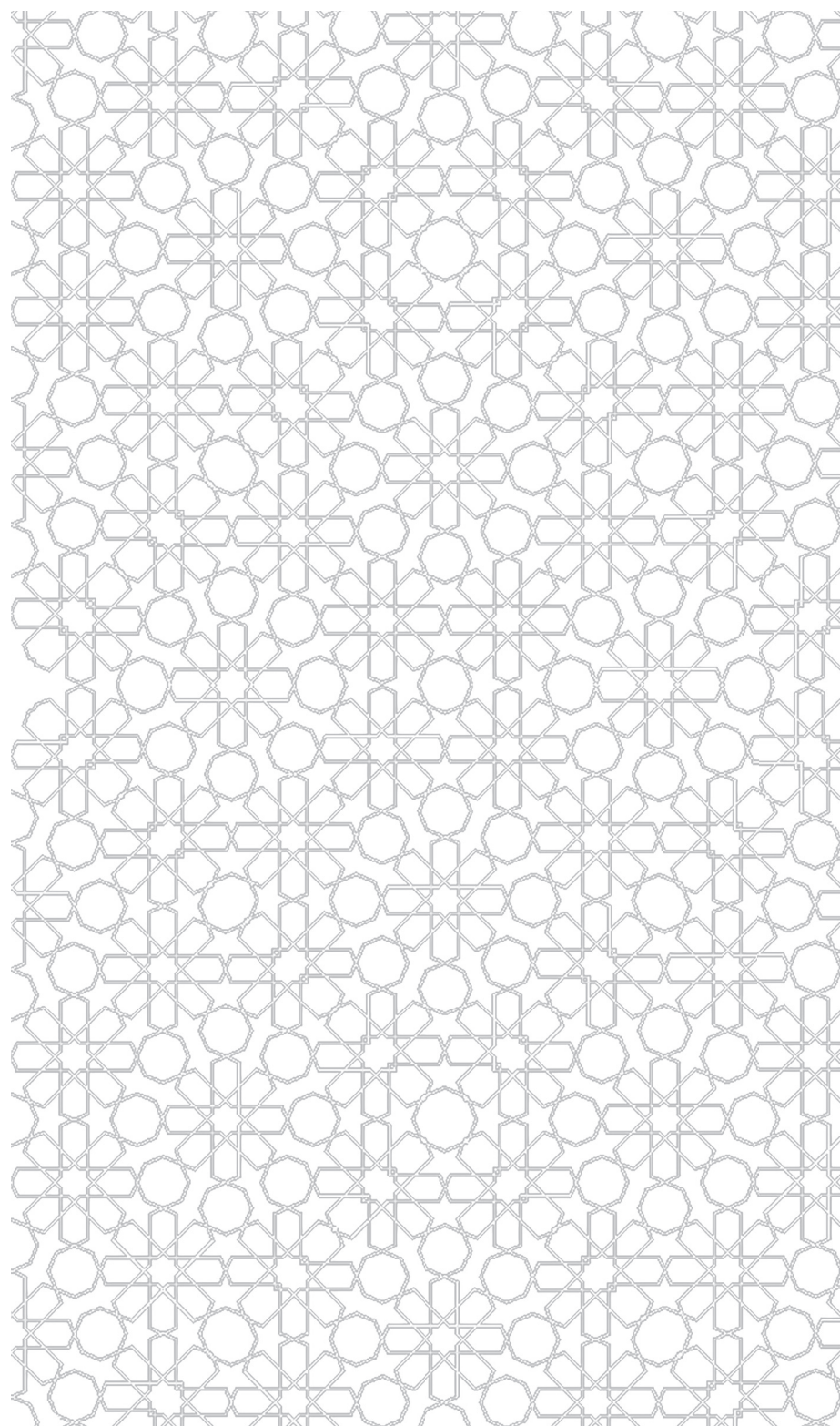
Şehrimiz kültür hayatına katkısı olan tüm kültür insanlarımıza şükranlarımı sunuyorum.

İyi okumalar...

Dr. Halil İbrahim AŞGIN
Çorum Belediye Başkanı

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	7
ELVÂN ÇELEBİ’NİN HAYATI.....	9
ELVÂN ÇELEBİ’YE VE TÜRBEŞİNE DAİR SÖZLÜ HAFİZADA YAŞAYAN BAZI BİLGİLER.....	13
ELVÂN ÇELEBİ TÜRBEŞİNE AİT BAZI HALK İNANIŞLARI.....	15
ELVÂN ÇELEBİ’NİN ESERLERİ	19
MENÂKİBU’L-KUDSİYYE’DEN METİN ÖRNEĞİ.....	25
MENÂKİBU’L-KUDSİYYE’DEN BAZI ÖĞÜTLER VE HİKMETLİ SÖZLER	35
ÂŞIK PAŞA’NIN TASAVVUFÎ ŞİİRİ VE ELVÂN ÇELEBİ’NİN VERDİĞİ HİKMETLİ CEVAP	41
ELVÂN ÇELEBİ’NİN BİR GAZELİNİN GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ	59
EKLER	63
ELVÂN ÇELEBİ’NİN BABASI ÂŞIK PAŞA	63
GARİBNÂME’DEN METİN ÖRNEĞİ.....	67
YAYGIN BİR YANLIŞ ALGILAMA: “ÂŞIK PAŞA’NIN ULU MENZİLLERİ”	77
GENEL KAYNAKÇA.....	87
FOTOĞRAFLAR.....	91

ÖNSÖZ

Bir coğrafyayı fethetmek, o coğrafyanın vatan toprağı hâline gelebilmesi için yeterli değildir. Toprak ve insan, birbirini biçimlendirir ve “vatan” denilen yüce mekân bu şekilde vücut bulur. Toprağı vatan haline getiren insan topluluğı da bu esnada aynı mefkûre etrafında birleşen “millet” kavramına hayat verir.

Türklerin Anadolu’ya akınları, onların İslâmiyet’le tanışmaları ve yerleşik yaşama geçmeleri sonuçlarını doğurmuştur. İslâm dinini daha önce benimseyen milletlerin birikimleri, Türklerin yüksek seciyesi ve kahramanlığı ile birleşerek İslâm medeniyetini ileri taşımıştır.

İslâm dini ile Orta Asya dolaylarında tanışarak bu dini seçen Türk boyları XI. yüzyılda *Kutadgu Bilig* ve *Dîvânü Lügati t-Türk* gibi dil ve millet bilincini, İslâm potasında eriterek yüksek edebi değere sahip eserler oluşturmuşlardı. Ancak Anadolu’ya gelen atlı göçebe boylar; dinamik bir hayat sürdürüklerinden sözlü edebiyat dışında bir edebî gelenek oluşturamamışlardı. Moğol istilasası ise, Türklerin Anadolu’da tutunabilmelerini geciktirmişti. Dağınık boylar hâline batıya ilerleyen Türk boyları Hazar Denizi’nin güneyinden geçerken Farslarla yoğun temaslar kurmuş, bu esnada İslâmiyet’in yanı sıra bitki kültürü, yerleşik yaşam ve yazılı edebî ürünlerle de tanışmıştır. Önceleri tercüme ve taklit düzeyinde, hatta bizatihi Farsça yazılan eserlerle talim edilen İslâmî dönem Türk edebiyatı, XIII. yüzyıldan sonra Türkçe eserlerle de temsil edilmeye başlamıştır. Bu ilk dönem eserlerinin teknik açıdan kusurlu oldukları, Türkçeyi aruza uydurmada yetersiz kaldıkları, ifade zaafı ve anlatım bozuklukları içerdikleri görülebilir.

Anadolu’da Türklerin İslâm dinini ve tasavvufu tanımaları için, Türkçe yazılmış eserlere ihtiyaç duyulmaktaydı. Horasan’da yetişip batıdaki boyların arasına gönderilen erenler; Müslüman Türkleri kendi dillerinde irşat etmeye başladılar. Âşık Paşa’nın *Garîbnâme*’si bu bilinç ve duyarlılığın bir eseridir. Onun oğlu olan Elvân Çelebi,

baba ocağında piştikten sonra edindiği bilgi ve görgüyü farklı mekânlara da ulaştırmak adına Çorum'da, bugün kendi adıyla anılan köye yerleşmiş ve burada hem dinî hem de kültürel bir etkinlik göstermiştir. Onun *Menâkıbu'l-Kudsiyye fî-Menâsibi'l-Ünsiyye* adlı eseri, o dönemde konuşulan Türkçeyi kayıt altına almış, önemli bir dil yadigâridir. Bununla birlikte eserde, dönemin toplumsal hayatı ve düşünüş biçimine dair de önemli veriler bulunmaktadır. Ayrıca Elvân Çelebi'nin bu eseri dışında günümüze ulaşan şiirleri, onun güçlü bir şair olduğunu haber vermektedir.

Bu çalışmada Elvân Çelebi, hayatı ve eserleri ile müstakil olarak ele alınmış; onun eserlerinden örnekler; günümüz Türkçesine aktarılarak izah edilmiştir. Çalışmanın sonuna konu ile ilgili çeşitli yazılar ve fotoğraflar ilave edilmiştir. Ayrıca, Âşık Paşa da tanıtılarak şairimizin hangi kültür atmosferinde yetişmiş olduğuna dair fikir verilmek istenmiştir. Bu şekilde, ortaya konan elinizdeki eserde, Elvân Çelebi'nin edebî kişiliğinin daha iyi müşahade edilebilmesi amaçlanmıştır. Çalışma, aynı zamanda Hitit Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde görev yapan bir hocanın, öğrencisini yetiştirme çabasının bir mahsulü olarak da değerlendirilmelidir. Şenödeyici, bu çalışmaya ortak ettiği öğrencisine, eserin yazımının her aşamasında mukabele yöntemiyle yer vermiş; kültürel devamlılığın akademik eserlerle de desteklenmesini amaçlamıştır. Çalışma esnasında, Elvân Çelebi'nin eserlerinin geniş kitleler tarafından anlaşılmasının gaye edinildiği unutulmamalıdır. Bu gayeyle, XIV. yüzyılda yaşamış bir şahsiyetin eserleri, günümüz insanının anlayacağı biçimde sunulmuştur.

Çalışmanın hazırlandığını duyduğunda desteğini esirgemeyen ve eserin kemale ermesi için teşvikte bulunan Çorum Belediye Başkanı Dr. Halil İbrahim Aşgın'a olmak üzere emeği geçen herkese teşekkürlerimizi sunarız. Eser, umarız ki Çorum'a yolu düşen, Çorum'a gönül veren ve Anadolu erenlerinin edebî gayretlerine ilgi duyan herkese faydalı olur.

Çorum 2021
Prof. Dr. Özer ŞENÖDEYİCİ
Arif Can KOÇAK

ELVÂN ÇELEBİ’NİN HAYATI

Oğuz boylarının Anadolu’ya yönelmeleri ve bu coğrafyayı vatan hâline getirmeleri süreci; aynı zamanda onların İslâmiyet’i özümseme ve yerleşik yaşama geçme süreçlerini yansıtır. Bu zaman zarfında, Türklerin cihan hâkimiyeti düşüncesi, İslâm’ın cihat anlayışıyla birleşmiş; Moğol istilasına karşı çeşitli düzeylerde direniş gösterilmiş ve çöküş dönemine giren Doğu Roma İmparatorluğu’nun kaleleri birer birer düşürülmüştür. Diğer yandan fethedilen topraklara yerleşen Oğuz boylarının ekonomik, siyasi, kültürel ve manevi anlamda gelişmesi için Horasan’da yetişen erenler yoğun bir irşat faaliyeti içine girmişlerdir. Anadolu Selçuklu Devleti’nin o dönemki büyük şehirleri olan Konya ve Kırşehir başta olmak üzere, birçok şehirde kurulan tekkeler ve medreseler sayesinde geniş kitleler hem aklî hem de naklî ilimlerle tanışıp ihya olmuştur.

Kırşehir’de, babası Âşık Paşa’nın yanında olgunlaşan Elvân Çelebi, daha sonra ondan aldığı irfanı Çorum Mecitözü’nde bugün kendi adıyla anılan beldede yaymaya devam etmiştir. “Elvân Çelebi olarak bilinen şairin asıl adı Elvân’dır. Eski kaynakların çoğunda şairin adı Ulvan olarak geçse de Çorum’da yerleştiği köyde kendi yaptırdığı türbenin Arapça kitabesinden, kendisinin de Elvân adını kullandığı anlaşılmaktadır. Nitekim hem *Menâkıbu’l-Kudsîyye*’de hem *Câmi’u’n-Nezâ’ir*’deki şiirlerde de mahlası **Elvân** şeklindedir (Köksal 2013).” Elvân Çelebi’nin doğum yeri ve tarihi net olarak bilinmemektedir. Ancak Semavi Eyice, Elvân Çelebi’nin Kırşehir’de doğmuş, sonraları ise kendisine mülk olarak verilen Çorum ile Amasya arasındaki köye gelerek yerleştiğini tahmin etmektedir (1968: 222).

Elvân Çelebi, Dede Garkın gibi büyük şeyhler yetiştiren bir sülalenin mensubudur. Ailesi XII. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu’ya gelip yerleşmiş ve burada devrin siyasi, toplumsal ve dinî hareketlerinde önemli rol oynamıştır. Bu ailenin, Karamanoğullarının siyasi faaliyetlerinde ve gelişmelerinde önemli etkileri olduğu da söylenebilir (Erünsal ve Ocak 2014: 3). Nüfuzlu ve etkin bir ailenin ferdi olan Elvân Çelebi’nin büyük edipler ve mutasavvıflar yetiştirmiş bir geleneğin temsilcisi olarak *Menâkıbu’l-Kudsîyye* gibi bir eseri ortaya koymasının tesadüfi olamayacağı anlaşılabılır. Bununla birlikte, kendisinin, Âşık Paşa gibi şöhretli bir edibin oğlu olması; edebiyat tarihinde yer edinebilmesi için çok çaba sarf etmesini gerektirmiştir, diyebiliriz. “Çeşitli tarikatların, birbirleriyle az çok rekabet hâlinde bulundukları bu çevrede Âşık Paşa büyük tesir uyandırmıştır. Âşık

Paşa ailesi, oğlu Elvân Çelebi ve Şeyh Süleyman isimli diğer oğlunun torunu, tanınmış tarihçi Âşık Paşazâde (Derviş Ahmed Âşıkî) gibi mühim edebî simalar yetiştirmeye devam etmiştir (Banarlı 1998: 381).”

Büyük bir şeyh ailesine mensup olan, soyu Dede Garkın’a kadar dayanan Elvân Çelebi’nin “babası Âşık Paşa, annesi Hacı Hatun’dur. Elvân Çelebi’nin dört kardeşi bulunmaktadır. Kardeşlerinin adları Can, Selman (Süleyman), Kızılca ve Melek Hatun’dur (Erkoç 2005:240).” Kırşehir’de doğup büyüyen Elvân Çelebi bir süre sonra babası Âşık Paşa’nın yanından ayrılarak Çorum’un Mecitözü ilçesindeki şimdiki adıyla Elvân Çelebi köyüne gelir. Onun, babası Âşık Paşa’dan ayrılması hakkında iki rivayet bulunmaktadır. Bunlardan ilki şöyledir: “Âşık Paşa’nın bir taraftan Hacı Bektaş müritleri, diğer yandan da Şeyh Süleymân-ı Türkmânî ve Ahî Evran taraftarlarıyla rekabet etmek zorunda kaldığı için, Elvân Çelebi bu baba yurdunu bırakıp sülâlenin kurucusu Baba İlyâs-ı Horasânî’nin mekânı olan Çorum ve Amasya arasındaki Mecitözü bölgesine yerleşmek zorunda kalmıştır (Ocak 1991: 3).” Konu hakkındaki ikinci rivayet ise şu şekildedir: Âşık Paşa Mısır’a giderken oğluna icazet vermiş, o da ailesi ile Çorum ili Mecitözü ilçesinde bulunan, eski adıyla Tanunözü köyüne gelerek burayı yurt edinmiştir (Erkoç 2005: 241). Fuat Köprülü ise, Âşık Paşa’nın Mısır’a gidişini akamete uğrayan bir isyan girişiminin sonucu olarak yorumlar (1978: 701). Durum böyleyse, Elvân Çelebi’nin de, bir kovuşturmayla uğraması ihtimaline karşı, bulunduğu mekândan ayrılmak zorunda kaldığı düşünülebilir.

Elvân Çelebi *Menâkıbu’l-Kudsiyye*’sinde, Anadolu Selçuklu Devleti zamanında yaşanmış önemli ve büyük olaylardan birisi olan Baba İsyanı’na da değinmektedir. Elvân Çelebi’nin eserinde anlattığı Babai İsyanı’nın vuku bulmasında iki isim ön plana çıkmaktadır. Bu isimler: Baba İlyas ve müridi Baba İshak’tır. Babai İsyanı gerçekleşmeden önce Baba İshak’ın gösterdiği kerametler, halkın ona inanmasını ve onun etrafında kümelenmesini sağlamıştır (Köseoğlu 1944: 1407). Çevresinde azımsanmayacak bir topluluk oluşturan Baba İshak, Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan Alaaddin Keykubat’ın öldürülmesinden sonra, Anadolu’da devam eden siyasi karışıklıklardan yararlanarak şeyhi Baba İlyas birlikte tarihte “Babai İsyanı” adıyla anılan hareketi gerçekleştirmiştir (Budak 2020:331-332). Bu isyan, başarısızlıkla sonuçlanmıştır. “Baba İlyas’ın bu girişimi Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından cezasız bırakılmamış bu olay neticesinde Baba İlyas Amasya kalesinin surlarına asılarak idam edilmiştir (Köseoğlu 1944: 1437).” Baba İshak ise, 1240 yılında Anadolu Selçuklu Devleti ile

isyancı topluluk arasında gerçekleşen Malya Savaşı'nda öldürülmüştür (Tokatlı 1987: 166).

Elvân Çelebi'nin hayatının büyük bir kısmını Çorum-Mecitözü sınırları içerisinde yer alan, bugün kendi adının verilmiş olduğu Elvân Çelebi köyünde geçirmiştir. Bu köy, eski çağlarda Bizans şehri olan Eukhaita yakınlarına kurulmuş bir yerleşim yeridir (Eyice 1968:230). Yani, geçmiş çok eskilere dayanmaktadır. Osmanlılar döneminde söz konusu köy Tanunözü adıyla anılmıştır (Hüsameddin 1986: 321). Elvân Çelebi'nin buraya yerleşmesiyle birlikte ise Elvân Çelebi köyü olarak anılmaya başlamıştır. “Eretna veziri Alâeddin Ali Şâh-ı Rûmî, amcasının oğlu olan Elvân Çelebi'ye vakıfların tanziminde yardımcı olmuş ve Tanunözü'nün Muhlis Paşa evlâdına verilmesini sağlamıştır (Hüsameddin 1986:321).” Elvân Çelebi'nin, adı geçen köyde bulunan türbesini Semavi Eyice şöyle anlatmaktadır:

“Elvân Çelebi türbesi tarihin çok eski çağlarından beri çeşitli inançlarda birkaç defa ad değiştirmiş olan bir yerdir, Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşması sırasında tarihî hüviyeti belirli veliler tarafından benimsenerek bir Türk ziyaretgâhı olmuştur. Bunda, evvelden beri saygı gören bir yerin aynı geleneği devam ettirmek suretiyle çevre halkı üzerindeki manevî kudretini devam ettirmek fikri kadar, boş kalmış bir harabeyi canlandırmak eski adı ile “şenlendirmek” kaygusu da göz önünde tutulmuştur. Onun için Elvân Çelebi zaviyesi, bir Hristiyan hâtırasının üzerine yerleşmiş ve onu Türkleştirmiş bir manevî merkezdir (Eyice 1968: 229).” Bu cümlelerle Eyice, Elvân Çelebi türbesinin, Hristiyan mabedinden bozma bir yapı olduğunu ifade etmektedir.

Şeyh soyundan gelen ve atalarının Anadolu'daki dini, sosyal ve siyasi hareketlerde büyük etkisi olan Elvân Çelebi'nin kendisi de tasavvuf yoluna girip o yolda ilerlemiştir. Hayatının büyük bir bölümünü geçirdiği Elvân Çelebi köyündeki tekkesinde tasavvufi faaliyetler icra etmiş, burada öğrenciler yetiştirmiştir. Kaleme aldığı *Menâkıbu'l Kudsiyye fî-Menâsıbi'l-Ünsiyye* adlı eserinde bu dini ve tasavvufi unsurları sıkça görmek mümkündür. Elvân Çelebi hakkında Taşköprülüzâde Ahmed Efendi *Eş-Şakâ'iku'n-Nu'Mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye* adlı eserinde onun bu yönünü, “ibadete düşkün, dünyaya değer vermeyen arif biriydi. Kuvvetli bir cezbesi vardı (Taşköprülüzâde 2019: 28).” şeklinde dile getirmektedir.

Elvân Çelebi'nin vefat tarihine ilişkin kaynaklara baktığımız kesin bir vefat tarihine ulaşamamaktayız. Ancak Ahmet Yaşar Ocak, şairin 1359 yılında vefat ettiğini tahmin etmektedir (Ocak 1995:63). Kabri günümüzde Çorum'un Mecitözü ilçesine bağlı Elvân Çelebi köyünde yer almaktadır. Şair, ailesiyle birlikte medresenin içinde bulunan kabirlerde yatmaktadır.

ELVÂN ÇELEBİ'YE VE TÜRBEŞİNE DAİR SÖZLÜ HAFIZADA YAŞAYAN BAZI BİLGİLER

- Elvân Çelebi türbesinin bulunduğu alanda, dedesi Muhlis Paşa'nın mezarının da bulunduğu rivayet edilmektedir. Söz konusu mezarın türbe etrafındaki boş alanda olduğu söylene de, yerinin kesin bir tespiti henüz yapılmamıştır. Osmanlı Devleti zamanında türbenin yakınında bir hanın bulunduğu; hatta Osmanlı padişahlarından Kanuni Sultan Süleyman'ın İran seferine giderken bir gece bu handa konakladığı söylenmektedir. Eskiden üst katının misafirhane olarak kullanıldığı, alt katının ise binek hayvanlarına tahsis edildiği han, günümüze ulaşmamıştır. Bunun dışında Osmanlı padişahı Kanuni Sultan Süleyman'ın, Elvân Çelebi köyü yakınlarındaki Keklik Çayırı adı verilen mevkide avlandığı söylenmektedir.

Kaynak Kişi: Ziya Dalkılıç (Elvân Çelebi köyü sakinlerden birisidir. Şu an Hitit Üniversitesi'nde güvenlik görevlisi olarak çalışmaktadır.)

Derleme Tarihi: 07.03.2021

Derleme Mekânı: Elvân Çelebi Türbesi

- Elvân Çelebi, köye yerleşmeden önce türbesinin yer aldığı mekânın daha önce kilise olduğu söylene de bu husus kesinlik kazanmamıştır. Ancak türbe içerisinde yer alan vaaz kürsüsü ve şadırvanın tavan kısmındaki çiçekli motifler, Hristiyanlığa dair bazı işlemler ve Agustus adlı bir kişinin oğluna ait mezar taşı; buranın eskiden kilise olduğu iddiasını desteklemektedir. Günümüzde bu motifler ve işlemlerinin bir kısmının üstü, türbede gerçekleştirilen restorasyon sırasında sıva ile kapatılmış, Agustus'un oğluna ait mezar ise sonradan kaybolmuştur.
- Elvân Çelebi'nin buraya gelmesi hakkında iki rivayet bulunmaktadır. Birincisi Elvân Çelebi köyünün Anadolu'nun stratejik yerlerinden birisi olması ve bu stratejik noktaya gitmesi için Elvân Çelebi'nin bu yere görevlendirilmesidir. İkinci rivayet ise Elvân Çelebi'nin kendi isteğiyle buraya geldiğidir.
- Elvân Çelebi'nin türbesinin girişinde bulunan kapı üstündeki kitabede geçen “el-müstakîm” ibaresi ebcet hesabına göre 1329-1330 tarihlerini vermektedir. Bu tarihler, türbenin yapılış yıllarına karşılık gelmektedir. Cami içerisinde, üzerine duvar örülme suretiyle kapatılan bir kapı daha bulunmaktadır. Türbe ve caminin daha önceki adı “Paşa

Camii'dir. Bu ismin de Elvân Çelebi'nin soyunda kullanılan "Paşa" lakabıyla ilgisi bulunmaktadır. Caminin orta kapısı, günümüzde Çorum Müzesi'nde sergilenmektedir.

Kaynak Kişi: Mehmet Seçer (1954 yılında doğmuştur. 1967-1974 yılları arasında Çorum Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde eğitim görmüştür. Mehmet Seçer bu okuldan mezun olduktan sonra köyü Elvân Çelebi'ye geri dönerek 1979 yılında imamlık vazifesine başlamış, 2001 yılında bu görevinden emekli olmuştur.)

Derleme Tarihi: 07.03.2021

Derleme Mekanı: Elvân Çelebi Türbesi

ELVÂN ÇELEBİ TÜRBESİNE AİT BAZI HALK İNANIŞLARI

Türk edebiyatı tarihinde kaleme aldığı *Menâkıbu'l-Kudsiyye fî-Menâsibi'l-Ünsiyye* adlı eseriyle önemli bir yer tutan Elvân Çelebi, türbesi ve türbesine ilişkin halk inanışlarıyla ise sanat tarihi ve toplumsal psikolojiye çeşitli veriler sağlamaktadır.

Bu çalışmanın hazırlanışı esnasında türbeyi yerinde incelemek ve ona dair halk inanışlarını derlemek üzere Elvân Çelebi köyüne bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. 07.03.2021 tarihinde gerçekleşen ziyarette, köy sakini Ziya Dalkıç'ın kılavuzluğunda çeşitli incelemeler yapılmış, diğer köy sakinlerinden çeşitli anlatılar ve inanışlar derlenmiştir. Bu ziyaret esnasında köyde 1979-2001 yılları arasında imamlık vazifesi yapmış olup, emekliye ayrılan ve hâli hazırda orada yaşamakta olan Mehmet Seçer ve yine aynı köyde yaşayan köyün sakinlerinden olan Rüştü Çetin ile mülakat gerçekleştirilmiştir. Mülakat esnasında Mehmet Seçer ve Rüştü Çetin türbe ve yatırırlarla alakalı bazı halk inanışlarını aktarmışlardır. Bunlar şöyledir:

Birçok yatır ya da türbede görülen mum yakma ve çaput bağlama gelenekleri, Elvân Çelebi türbesinde de devam etmektedir. Her ne kadar görevliler ve köy ahalisi bu uygulamaları hoş karşılamasa da kimi zaman insanların pencere korkuluklarına çaput bağladıkları görülebilir. Çaput bağlayıp mum dikmekteki amaç, hastalıklara şifa bulmak, bekârsa evlenmek, evliyse çocuk sahibi olmak şeklinde özetlenebilir. Dileklerin, gerçekleştiğine yönelik birçok rivayet bulunmaktadır.

Elvân Çelebi türbesine ilişkin bir diğer inanış ise, şadırvanla ilgilidir. Şadırvanın su çıkan havuz kısmına kadınlar, yemenilerini koyarlar ve onların batmadan suyun akışı ile havuzun dışına çıkmalarını beklerlermiş. İnanişâ göre, batmayıp kenara ulaşan yemeninin sahibi, muradına nail olmuştur. Yemenisi batan kadınlar ise, bekledikleri sonucu elde edinceye kadar aynı davranışı tekrar ederlermiş. Bu geleneğin önüne geçmek için şadırvanın havuz kısmının üst tarafı camekânla kapatılmıştır.

Türbede, Elvân Çelebi'nin dedesi Muhlis Paşa'nın ve eşlerinin sandukalarının bulunduğu odanın girişindeki kemeri tutan, yeşil bir sütun

bulunmaktadır. Alelade bir taş olmayan ve görsel kıymet taşıyan bu sütunun, Kırşehir’den Çorum’a göç esnasında getirildiği rivayet edilmektedir.

Hâlihazırda türbede bulunan şadırvan ve yeşil sütun, buraya Elvân Çelebi tarafından deve sırtında, hiç mola vermeksizin köye kadar getirilmiştir. Ayrıca yeşil sütunu iki ellerinin parmak uçları birbirine değecek şekilde kucaklayabilen kişilerin cennete gideceğine inanılmaktadır.

Elvân Çelebi’nin kafillesiyle gelen deve, sütun ve şadırvanı buraya taşıdıktan sonra ölmüştür. Ölen deve, türbenin etrafında yakın bir yere defnedilmiştir. Elvân Çelebi türbesine gelen misafirlerin deve mezarına uğrayarak etrafta bulunan taşları deve mezarına attıkları rivayet edilmektedir. Bu şekilde deveye de hürmet gösterilmektedir. Söylenenlere göre, devenin mezarına atılan taşlar, zamanla yığını haline gelmiştir. Ancak günümüzde, taş yığını ortadan kalkmış ve devenin mezarı kaybolmuştur.

Bir diğer rivayet, şu şekildedir: 1990-1995 yılları arasında, aklî dengesini kaybetmesi nedeniyle İstanbul Cerrahpaşa Hastanesi’nde yaklaşık 6 ay tedavi gören bir edebiyat öğretmeni, hastalığına şifa bulabilmek için tekke ve dedeleri gezmeye başlamıştır. Bu sırada etrafındaki kişiler onun bu rahatsızlığına derman bulabilmesi için mutlaka Elvân Çelebi türbesine gitmesi gerektiğini söylemişlerdir. Elvân Çelebi türbesine gelen -adı meçhul- edebiyat öğretmeni, Elvân Çelebi’nin mezarının olduğu yerde bir süre uyuduktan sonra hastalığına şifa bularak uyanmış ve sevinçle gözyaşı dökerek etrafındaki insanları kucaklamıştır.

Çocuğu olmayan evli çiftlerin, Elvân Çelebi türbesine gelerek onun mezarının bulunduğu yerde bir süre birlikte kaldıktan sonra, çocuk sahibi olduklarına inanılmaktadır.

Türbeye gelip burada dilekler dileyip, muratlarına eren kişiler; türbe etrafında kurban keserler, kesilen kurbanların bir kısmı fakir kişilere dağıtarak, bir kısmıyla da köy halkına ziyafet vermişlerdir.

Kaynak Kişi: Mehmet Seçer (1954 yılında doğmuştur. 1967-1974 yılları arasında Çorum Anadolu İmam Hatip Lisesinde eğitim görmüştür. Mehmet Seçer bu okuldan mezun olduktan sonra yaşadığı köy olan Elvân Çelebi köyüne geri dönerek 1979 yılında imamlık vazifesine başlamış, 2001 yılında emekli olmuştur.)

Derleme Tarihi: 07.03.2021

Derleme Mekânı: Elvân Çelebi Türbesi

Elvân Çelebi türbesinde bulunan şadırvandan akan suyun konuşamayan kişilere şifa olduğu söylenmektedir. Konuşamayan kişilerin buraya gelerek bu şadırvanın suyundan içtiğini, suyu içtikten sonra dillerinin çözüldüğü söylemektedir.

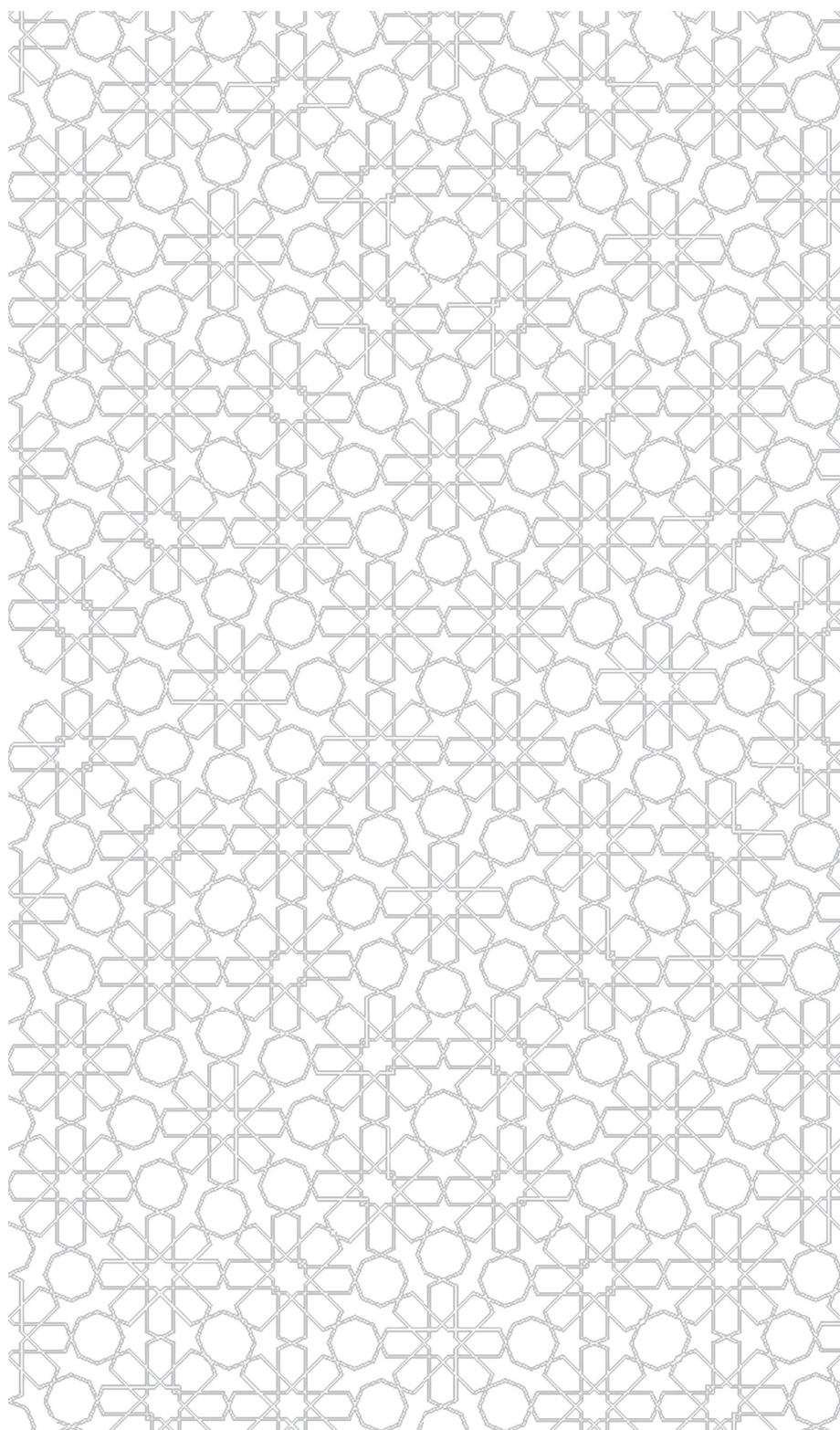
Kaynak Kişi: Rüştü Çetin (Köy sakinlerinden birisi. 1940 yılında Elvân Çelebi köyünde doğmuştur.)

Derleme Tarihi: 07.03.2021

Derleme Mekânı: Elvân Çelebi Türbesi

Yapılan ziyaret neticesinde derlenen görüntüler, Prof. Dr. Özer Şenödeyici tarafından kısa bir belgesel olarak hazırlanmış ve yayınlanmıştır. Videoya şu bağlantıdan ulaşılabilir:

www.youtube.com/ilmelyakin

ELVÂN ÇELEBÎ'NİN ESERLERİ

Menâkıbu'l-Kudsiyye fî-Menâsibi'l-Ünsiyye ve Diğer Şiirler

Elvân Çelebi'nin günümüze ulaşmış en önemli eseri *Menâkıbu'l-Kudsiyye fî-Menâsibi'l-Ünsiyye* adını taşır. Mesnevi nazım şekli ile yazılan eser, aruzun *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbını taşır ve 2081 beyitten oluşur. Ayrıca, Eğridirli Hâcî Kemâl tarafından derlenmiş *Câmi'u'n-Nezâ'ir*'de ve Âlî Mustafa Efendi'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ında Elvân Çelebi'ye ait şiirler bulunmaktadır. *Câmi'u'n-Nezâ'ir*'de yer alan şiirlerinin beşi Mehmet Fatih Köksal tarafından, dördü ise Sadettin Nüzhet Ergun tarafından yayımlanmıştır. Bunların yanı sıra ona izafe edilen, *Risâle fî'l-İksîr* adlı bir eserin de bulunduğu da çeşitli kaynaklarda dile getirilmektedir (bkz. Köksal 2013). Fuat Köprülü, *Şakâyiku'n-Nu'mâniyye* ve *Künhü'l-Ahbâr*'a dayandığı bilgilere göre şairin *Etvâr-ı Sülûk* adlı bir manzumesi olduğunu dile getirir (Köprülü 1978: 702). Ancak bu bilginin teyit edilmeye ihtiyacı vardır.

Menâkıbu'l-Kudsiyye fî-Menâsibi'l-Ünsiyye, “Velilerin Kutsal Hayatları ve Dostluk Makamları” şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilir. Mehmet Önder, bu eserin ne şartlarda kaybolmaktan kurtarıldığını şu cümlelerle anlatmaktadır:

“Görevde bulunduğum bir gün, 15 Temmuz 1957 Çarşamba günü, müzeye satılmak üzere bir çuval getirilmişti. Getiren kişi, okuryazarlığı bile şüpheli bir eskiciydi. Çuvalı müdüriyet odasına boşalttı. Kitapların hemen hepsi el yazmaydı. Çoğu medrese âleti kitabı dediğimiz fıkıh, akaid gibi ders kitaplarıydı. Elime aldığım üçüncü ve dördüncü kitap değişti. Yazı karakteri, kâğıdın cinsi, eskilere gidiyor, XIV. yüzyıla kadar uzanıyordu. Baş tarafı noksandı ama son sayfasında (Temmeti'l-kitabu Menâkıbü'l-Kudsiyye fî Menâsibi'l-Ünsiyye) ibaresi, kitabın adını ve tamamlandığını bildiriyordu (Erkoç 2007: 262).” Eserin, bu çalışmada da çeşitli biçimlerde alıntılanan nüshası, günümüzde Konya Mevlana Müzesi yazma eserler kitaplığında, 4937 kayıt numarasıyla yer almaktadır.

Elvân Çelebi'nin *Menâkıbu'l-Kudsiyye fî-Menâsibi'l-Ünsiyye* adlı eseri toplamda altı bölümden oluşmaktadır. Başlangıç bölümünde münacat ve naat yer almaktadır. Tanrı'nın varlığı ve birliği, Tanrıya sığınma ve dua, son olarak ise Hz. Muhammed'e dua ve övgü sözler bu kısımda yer almaktadır.

Birinci bölümde şair; Dede Garkın'dan, Dede Garkın'ın Sultan Alâeddin ile görüşmesinden, Dede Garkın'ın yetiştirdiği dört yüz halifeden, Şeyh Ahmed-i Kebîr-i Rufâî ile görüşmesinden ve kerametlerinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde Elvân Çelebi, Baba İlyas'ın isyan hazırlığı sürecinde konuştuğu ve bir araya geldiği Dede Garkın, Dede Garkın'ın yüz halifesiyle birlikte Anadolu'ya yürüyüşü, Baba İlyas'ın Orta Anadolu'da yürüttüğü çalışmalar, Baba İlyas'ın isyan hazırlığı için adam kazanma çalışmaları, Baba İlyas'ın kerametleri, Sultan Alâeddin'in gizlice Baba İlyas'ı görmeye gelmesi ve Sultan II. Gıyaseddin'in babası Alâeddin Keykubad'ı zehirleterek tahta geçmesi gibi konuları işlemiştir. Üçüncü bölümde Baba İlyas'ın oğulları Ömer Paşa, Yahyâ Paşa, Mahmud Paşa ve Muhlis Paşa hakkında bilgi ve Baba İlyas'ın kerametleri hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü bölümde Elvân Çelebi, dedesi Muhlis Paşa ve Sultan IV. Rükneddin Kılıçaslan hakkında çeşitli bilgiler ve olaylar aktarmıştır. Muhlis Paşa'nın isyan sırasında ateşe verilen zaviyeden Şerefüddin tarafından kurtarılması ve büyütülmesi, yedi yaşında Mısır'a gitmesi orada Mısır Sultan Baybars tarafından yetiştirilmesi, Mısır'dan döndükten sonra Anadolu'da yaşadıkları, kaleden mancınıkla fırlatılarak öldürülmesi hususlar bu bölümü şekillendirmiştir. Beşinci bölümde Elvân Çelebi, babası Âşık Ali Paşa hakkında bilgi vermiştir. Bu bölümde Âşık Ali Paşa'nın Arapkir'den alınıp Kırşehir'e getirilmesi, kayın babası Şeyh Osman tarafından eğitilmesi, servet kazanması, Tanrı tarafından Âşık Ali Paşa'nın kalbine erişen iyilikler ve bağışlar, Âşık Ali Paşa'ya Hak katından gelen muştular ve Âşık Paşa'nın ölümü anlatılmıştır. Altıncı bölümde ise Baba İlyas'ın halifeleri hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak Elvân Çelebi, yüce Tanrı'ya yakararak, bağışlanma dileğini ifade etmiştir.

Elvân Çelebi'nin hakkında bilinenler, çoğunlukla onun *Menâkıbu'l-Kudsiyye fî-Menâsibi'l-Ünsiyye* adlı eserine dayanır. Devrin çeşitli olaylarına ve tasavvufî atmosferine ışık tutan bu eser; şairinin yakın çevresinde gelişen olayları merkeze alır. Bu eser hakkında ilk çalışma 1959 yılında Mehmet Önder'in *Menâkıbu'l-Kudsiyye fî-Menâsibi'l-Ünsiyye*'yi tanıtmak amacıyla kaleme aldığı *Eine Neuen-deckte Quelle zur Geschichte der Seltschuken in Anatolien* adıyla yayınladığı bir makaledir. Mehmet Önder eseri ilim alemine tanıttıktan sonra Sadettin Buluç, onunla ilgili bir çalışma yapmış ve 1978 yılında gerçekleşen III. Osmanistik Kongresinde, *Elvân Çelebi'nin Menâkıb-nâmesi* adlı bir bildiri metni yayınlamıştır. Bu bildiri metninde Sadettin Buluç, *Menâkıbu'l-Kudsiyye fî-Menâsibi'l-Ünsiyye* hakkında bilgi ve eserin içerisinde yer alan bazı beyitlerden örnekler

vermiştir. Akademi camiasında tez olarak ilk kez 1984 yılında Ümit Tokatlı İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktora tezi olarak *Elvân Çelebi'nin Menâkıbnâmesi-Metin-İndeks-Gramer* adlı bir çalışma yapmış, bu çalışmada eserin metnini hazırlamış, ardından ona indeks ekleyerek çeşitli gramer incelemelerine yer vermiştir. Yine 1984 yılında *Menâkıbu'l-Kudsiyye* hakkında İsmail E. Erünsal ve Ahmet Yaşar Ocak tarafından bir çalışma daha hazırlanmış, bu çalışma *Menâkıbu'l-Kudsiyye fî-Menâsibi'l-Ünsiyye Baba İlyas-ı Horasâni ve Sülâlesinin Menkabevi Tarihi* adıyla yayınlanmıştır. Eserde Elvân Çelebi'nin hayatına, eserin içeriğine ve müellifin sülalesindeki bazı şahsiyetlere yer verilmiştir (Eser, 1995 yılında ikinci baskısını yapmıştır.) Ahmet Yaşar Ocak ve İsmail Erünsal, 1985 yılında eser hakkındaki çalışmalarına bir yenisini eklemiş ve Türk Kültürü dergisinin 270. sayısında bir yazı yayınlamışlardır. Mehmet Önder, 1957 yılında tanıttığı *Menâkıbu'l-Kudsiyye*'nin nasıl bulunduğunu anlatan bir yazıyı 1985 yılında yayınlamıştır. Ümit Tokatlı 1984 yılında hazırladığı doktora tezinden sonra 1987 yılında “Elvân Çelebi'nin Eseri (el-Menâkıbu'l-Kudsiyye Fi('l-)Menâsibi'l-Ünsiyye)” adlı bir yazı kaleme almıştır. Mertol Tulum 1995 yılında Ahmet Yaşar Ocak ve İsmail Erünsal tarafından yayınlanan *Menâkıbu'l-Kudsiyye fî-Menâsibi'l-Ünsiyye Baba İlyas-ı Horasâni ve Sülâlesinin Menkabevi Tarihi* adlı çalışma için eleştiri niteliğinde bir makale yayınlamıştır. Tulum'un bu eleştiri yazısı üzerine 1996 yılında Ahmet Yaşar Ocak ve İsmail Erünsal *Öğretirken Öğrenmek* adlı bir yazıyla Mertol Tulum'un eleştirisine cevap vermişlerdir. 2000 yılında Mertol Tulum iki kitaptan oluşan bir seri yayınlamıştır. Bu serinin birinci kitabı *Tarihi Metin Çalışmalarında Usul: Menâkıbu'l-Kudsiyye Üzerinde Bir Deneme*, diğeri ise *Nâme-i Kudsi - Kutsal Kitap - Menâkıbu'l-Kudsiyye - Kutsal Menkabeler* adlı kitaptır. Yeniden bulunup ilim âlemine kazandırılmasından bu yana *Menâkıbu'l-Kudsiyye*, hem akademik camiada hem de Çorum ilinde akis bulmuştur. Bu anlamda Ethem Erkoç 2005 yılında Âşık Paşa ve Oğlu Elvan Çelebi adlı eseri kaleme almıştır.

Menâkıbu'l-Kudsiyye fî-Menâsibi'l-Ünsiyye aruz vezninin *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Eserin nazım biçimini oluşturan *mesnevi* formu¹; şairin, kafiye engeline takılmadan söyleyebilmesini ve manzumesini dilediği kadar uzatabilmesini sağlar. Elvân Çelebi de mesnevi nazım şeklinin kendisine sağladığı olanaklarla, olayları ve düşünceleri uzun uzadıya aktarma imkânı bulmuştur. Ancak, her beyitte kafiye bulunma

¹ Mesnevi, her beyti kendi içinde kafiyeli (aa-bb-cc-dd...) nazım şeklidir.

zorunluluğu; kimi zaman anlatımı sekteye uğratmıştır. Bu husus, tüm mesnevilerde görülebilecek bir mahiyet arz eder. Elvân Çelebi, her beyitte kafiyeyi sağlamakla birlikte kimi zaman anlatımı bir beytin dışına başarıyla çıkarır; bu sayede her beyitte kısa bir cümlemin yer almasının önüne geçer ve kesintisiz ve başarılı bir anlatıma ulaşır. Aşağıdaki örnekte, şairin ilk beyitte kafiyeyi sağladığını, ancak cümleyi bitirmeyerek diğer beyte taşırdığı görülebilir. Bu durum, günlük dil ile nazım şekli, kafiye ve veznin içselleştirildiğini gösterir ve Elvân Çelebi'yi çağdaşlarından ön plâna çıkarır.

Döndi ol kamu gözlerin nûru
Eydir: Ey şâh ben menşûru

Ondan aldım kim ermez ona zevâl
Ol emirden döner bu mâh u bu sâl

(*O bütün gözlerin nuru olan kişi, döndü, şöyle dedi: “Ey şâh! Ben bu fermanı, kendisine zeval erişmeyecek olandan aldım; bu ay ve yıl işte o fermandaki emirle döner.”*)

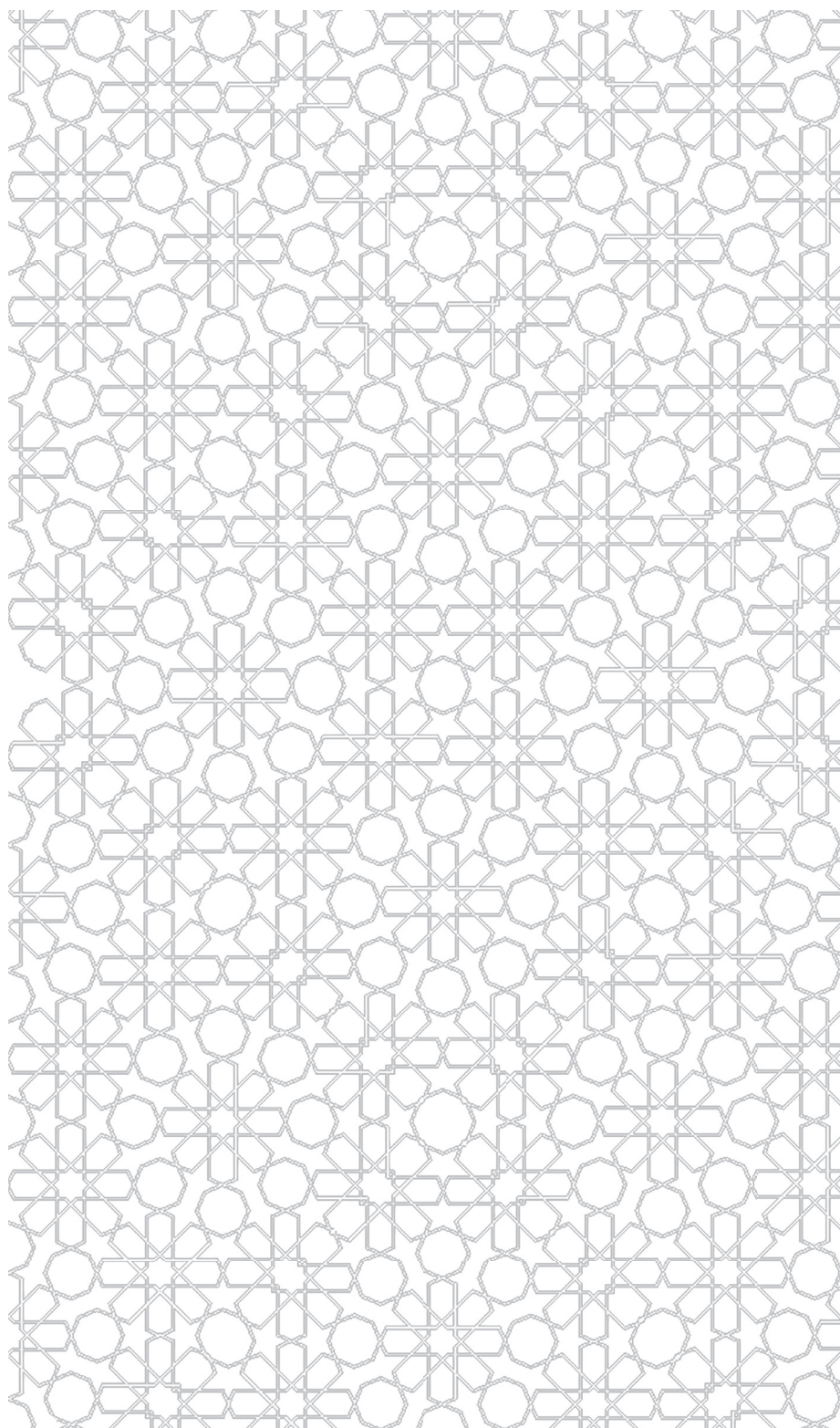
Bununla birlikte şairin, kimi zaman eksilteli cümleler ve anlaşılmayan göndermeler yoluyla eserinin üzerine perde çektiği görülebilir.

Menâkıbu'l-Kudsiyye'nin çok yazma nüshasının bulunmayışı; onun yaygınlık kazanmadığını gösterir. Ayrıca tarihsel biyografik ve bibliyografik eserlerde bu eserden fazla bahsedilmemesi; eserin tesir sahasının sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır. Erünsal ve Ocak (2014: 9), bu noktadan hareketle Elvân Çelebi'nin vasat bir şair olduğu sonucuna ulaşmış; bununla birlikte şairin yer geldiğinde sanatlı mısralara ve ustaca yapılmış cinaslı kafiyelelere yer verdiğini ifade etmiştir. Elvân Çelebi'nin şairliğini, 2003 yılında sunduğu bir bildiri ile değerlendiren M. Fatih Köksal; onun *Menâkıbu'l-Kudsiyye*'de sanatkârane mısralara vücut vermemiş olmasını; eserin nazım şekli ile izah eder: “Şairler mesnevi tarzında verdikleri eserlerinde umumiyetle sanat endişesiyle hareket etmemişlerdir. Çoğu şair için mesnevi nazım şekli, anlatacakları uzun bahisler için en uygun vasat olmaktan öte şiirsel bir anlam ifade etmez (2005: 475).”

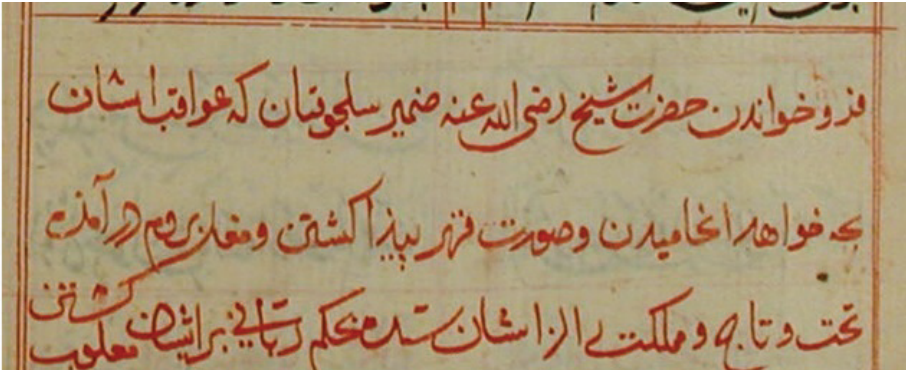
Elvân Çelebi'nin, hacimli mesnevisinde kullandığı dil; dönemine göre sade sayılabilecek bir görünüm arz eder. Şair, dinî-tasavvufî Türk edebiyatına dâhil olmuş ve bu duyarlılığın erbabı sayılabilecek kimseler tarafından rahatlıkla anlaşılabilecek bir dil kullanmıştır. *Menâkıbu'l-Kudsiyye*'de, bilhassa olay anlatımı içeren beyitlerde dilin sadeleştiği,

Türkçe fiillerin cümledeki diğer sözcükleri de anlaşılabilir Türkçe dairesine çektikleri görülebilir. Eserin, XIV. yüzyılda Çorum dolaylarında konuşulan Türkçeye ayna tutması ve pek çok arkaik sözcük barındırması; onu önemli bir dil yâdigârı hâline getirmektedir. Bununla birlikte Elvân Çelebi, Türkçenin herhangi bir meseleyi edebî ve estetik bir mahiyette işleyebilecek olgunluğa sahip olduğunu da eserleriyle göstermiştir. Âşık Paşa'nın *fâilâtün fâilâtün fâilün* gibi yeknesak ve basit bir aruz kalıbında düşmüş olduğu kusurlara Elvân Çelebi *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* gibi hareketli ve simetrik olmayan bir kalıpta kolay kolay kapılmamıştır. Denilebilir ki Elvân Çelebi, babası Âşık Paşa'nın Türk insanına işaret ettiği; ancak kendisinin ağır aksak ilerleyebildiği yolu koşarak kat etmiş ve Türkçenin edebî bir dille manzum surette olay anlatabilecek olgunluğa erişmesine katkı sağlamıştır. Üstelik devrindeki siyasi ve toplumsal olaylara, o olayların bir cephesinde yer alan mutasavvıf ailenin ferdi olarak açıklık getirmiş; bu suretle tarihsel olaylara da ışık tutmuştur. Elvân Çelebi'nin önemli eseri Menâkıbu'l-Kudsiyye'nin tarihsel önemini Erünsal ve Ocak şu şekilde özetler: “*Menâkıbu'l-Kudsiyye olmasaydı, Baba İlyas sülalesi gibi, Anadolu tarihinde birkaç açıdan mühim roller ifa etmiş bir sülalenin XIII. yüzyıldan başlayıp XV. yüzyıla kadar süren hikâyesini bugünkü kadar hiçbir zaman bilemeyecek, Babailer isyanı gibi mühim bir tarihsel hadiseyi bugüne kadar kabul edile gelen yanlış şekliyle tanımaya devam edecektik* (2014: 21).” Tulum ise, bu eserin pek çok farklı alan araştırmacısının Menâkıbu'l-Kudsiyye'nin ihtiva ettiği bilgi ve verilerden istifade etmesi gerektiğini haber vermektedir: “*Bu eserde siyasi tarih, din tarihi, sosyal tarih, kültür tarihi başta olmak üzere, çeşitli alanların çalışanlarınca ele alınması gereken, kullanılması beklenen çok değerli bilgiler, özelliklerin Babilerin temsil ettiği karışık inanç yapısının ailenin sonraki kuşaklardan şeyhleri tarafından ne ölçüde değiştirilip düzeltildiği sorusu başta olmak üzere, birçok soru için verilmiş açık seçik ve doyurucu cevaplar bulunmaktadır* (2017: 11).”

Elvân Çelebi'nin Menâkıbu'l-Kudsiyye dışındaki şiirleri, o devirde Anadolu'da yaşayan diğer mutasavvıf şairlerle aynı dili ve duyarlılığı yansıtmaktadır. Bu şiirlerden örnekler de elinizdeki eserin ilerleyen sayfalarında verilmiştir.

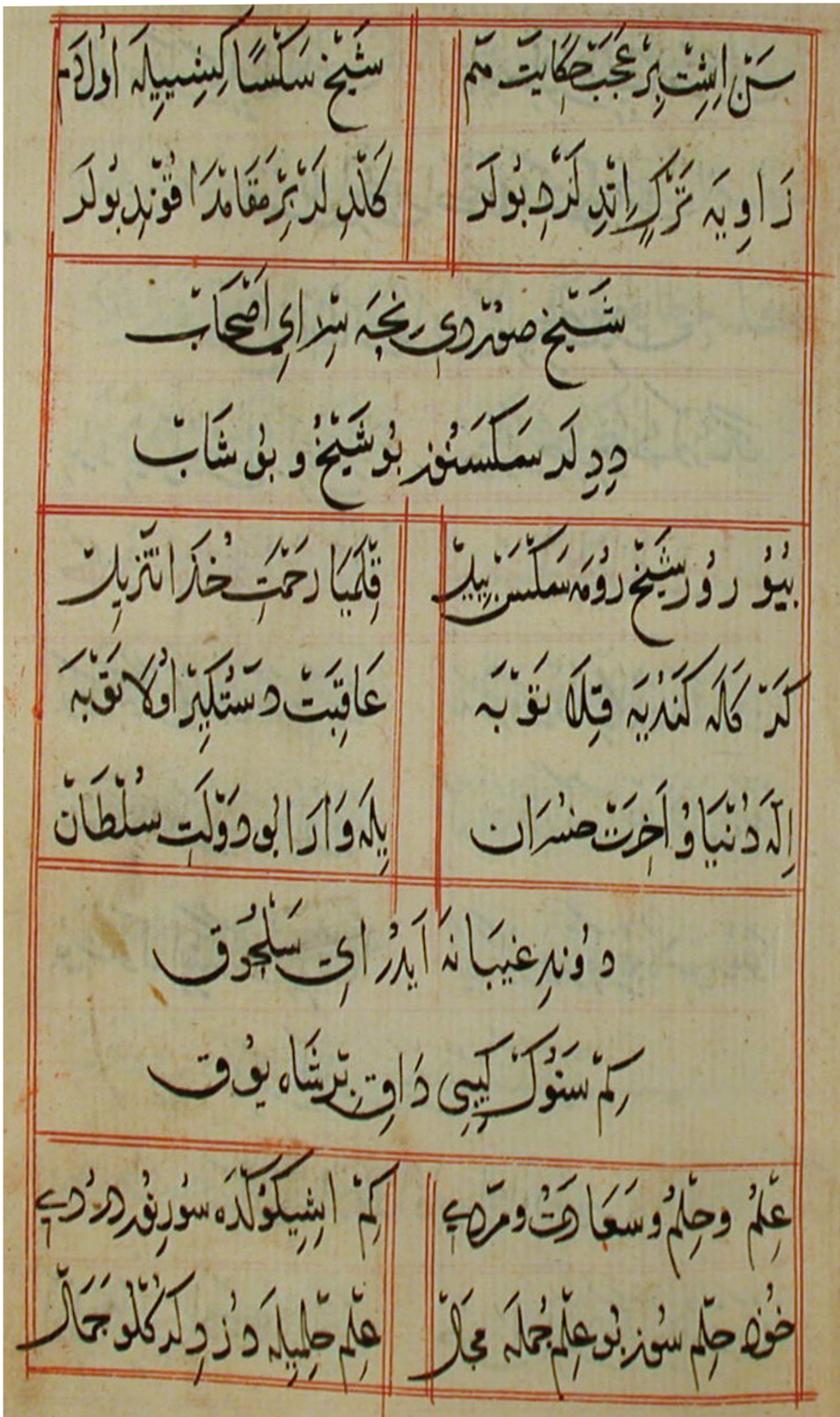

MENÂKIBU'L-KUDSİYYE'DEN METİN ÖRNEĞİ

Fürû hânden-i Hazret-i Şeyh radyallâhu ‘anhu Zamîr-i Selçukiyân ki
‘Avâkıb-ı İşân be-çe Hâhed Encâmîden ve Sûret-i Kahr Peydâ Geşten
ve Mogol be-Rûm der-Âmede Taht u Tâc u Memleket-râ ez-İşân
Sitede be-Hükm-i Rabbânî Ber-İşân Maglûb Geşten

*-Allah Kendisinden Razi Olsun- Şeyh Baba İlyas'ın, Selçukluların
Gönülllerinden Geçeni ve Akıbetlerinin Nasıl Zuhur Edeceğini, Ne
Şekilde Kahrolacaklarını, Moğolların Anadolu'ya Gelerek Tahtı, Tacı
ve Memleketi Onlardan Alması, Allah'ın Takdiriyle Onlara Mağlup*

Sen işit bir ‘aceb hikâyet hem
Şeyh seksen kişiyile ol dem

Sen, şu acayip hikâyeyi dinle: “O an Şeyh (Baba İlyas) ve beraberindeki seksen kişi...”

Zâviye terkin itdilerdi bular
Geldiler bir makâmda kondı bular

Bunlar, zaviyeyi terk edip başka bir mekâna yerleştiler.

Şeyh sordı niçesiz ey ashâb
Didiler seksenüz bu şeyh ü bu şâb

Şeyh: “Kaç kişisiniz, ey yoldaşlar?” diye sordu. “Genciyle yaşlısıyla toplam seksen kişiyiz.” dediler.

Buyurur şeyh Rûm’a seksen yıl
Kılmaya rahmet-i Hudâ tenzil

Şeyh: “Öyleyse seksen yıl Anadolu’ya Allah’ın rahmeti inmesin.” diye buyurur.

Ger gele kendüye kıla tevbe
‘Âkıbet dest-gîr ola tevbe

Eğer kendine gelip tövbe kılsa, neticede tövbesi onu kurtarır.

İlle dünyâ vü âhiret hüsrân
Yile vara bu devlet-i sultân

Yoksa bu padişahın talihi ve devleti uçup gider; dünyası ve ahireti ziyana uğrar.

Döndi gaybâne eydür ey Selçûk
Kim senüñ gibi dakı bir şâh yok

Sonra boşluğa baktı: “Ey Selçuk!” dedi, “Senin gibi bir tane daha padişah yok.”

‘İlm ü hilm ü sa‘âdet ü merdî
Kim işigünde sürinür dördi

İlim, ağırbaşlılık, mutluluk ve yiğitlik senin kapının eşiğinde sürinür.

Hod hilimsüz bu ‘ilm cümle muhâl
‘İlm hilm ile düzdi görklü cemâl

Bu kadar ilim, ağırbaşlılık olmayınca hurafeden ibarettir. Allah’ın cemal sıfatı, ilmi vakar ile beraber yaratmıştır.

Kanı ‘ilmüñ kim iriše eseri
Kanı hilmüñ ki biline haberi

*Hani, senin ilminden erişen bir işaret var mı? Hani, senin vakarından bilinen
bir haber var mı?*

Sen bu işi bir añlasañ yig idi
Cem‘ kılsañ kocayı vü yigidi

Sen bu işi anlasaydın, iyi olurdu. Keşke yaşlıları ve gençleri toplasan...

Bir ü biş on yüz kişi sorsañ
Bunlaruñ hâli nicedür görsen

Bire ve beşe, hatta bin kişiye sorsan, bunların halinin nasıl olduğunu görsen...

Haka vü bâtıla nazar kılsañ
Hakı hak bâtılı bâtil bilsen

Gerçeğe ve yalana bir baksan; gerçeği geçek, yalanı yalan bilsen.

Bu ki gitmek durur buña gam yok
Ne sürûr ola k’anda mâtem yok

Bu bir ayrılıştır, buna kederlenmek olmaz. Sevincin olduğu yerde yas da vardır.

Her visâlûñ soñı firâk durur
Geh tenâzür geh ihtirâk durur

Her kavuşma ki ister bakışma ister kucaklaşma şeklinde olsun, sonu ayrılıktır.

Bu senüñ işinüñ zamîrinde
Eyle görnür ki olasın rüsvâ

Bu senin işinin arka plânındaki amaç, seni rüsva edeceğe benziyor.

Mâlikü’l-mülk Hak durur şeksüz
Neñ var ortada kanı ey udsuz

Mülkün sahibi hiç şüphesiz Allah’tır. Ey utanmaz! Hani, ortada senin neyin var?

Evliyâ enbiyâ degül mi hak
Haka bâtil demek nedür bir bak

Veliler ve nebiler haklı değil mi? Gerçeğe yalan demek de nedir? Bir bak.

اضلوا كشيخ قتلوه بوسيت	أدرك أسهم أوبك اهل كشي
خطبه خان أوبه أوبيلار	خطبه داسلطان أوبه يويلار
سكا ملك داسنان وبار قلا	سكاه برطايفه بوملار اكا
يفر دكي أوبان سبي سر كر	اتلي بينوبن طونوك كيدر
النوكوزا كادر خيچن بسيز	بوقهر دافق دكر جسر
قامو حق لي ليناكلا وكد	مقرته كم حق بولار اقسمتله
ياي وقتش حق يولنده خصه س	حق بولار انه دنيا لكركون
برحج كندولر خليفه اوله	خليفه بوناروك النده اوله
حكا حق يولنده ريغ وعب	اولا لدر بوخج بكر جرافه سب
دار سني ساكا اي خيش مريد	بويولا حق ملا رقيه مريد
اشبو فضل بوسونين اقدري	كاندو منار الو ققدري

Aduñ İslâm evinde uslu kişi
Uslu kişi nice kılur bu işi
Müslüman yurdunda senin adın “akıllı kişi”dir. Akıllı kişi, bu işi nasıl yapar?

Hutbeden sultân adını yuyalar
Hutbeyi hân adına okıyalar
Sultanın adını hutbeden çıkaracaklar ve hutbeyi “Han” adına okuyacaklar.

Gele bir tâyife bu mülki ala
Saña milkden nişân vebâl kala
Bir topluluk gelip bu ülkeyi alacak. Bu mülkten sana alamet olarak azap kalacak.

Atuñ binüben tonuñ geyeler
Yurduñ aluben seni süreler
Atına binip, kıyafetlerini giyecekler. Yurdunu alıp seni sürecekle.

Bu kahırdan kamu deniz geçesiz
Alnuñuza kâfir haçın basasız
Bunun kahırıyla hepiniz denizleri aşacaksınız ve alnınıza kâfir haçını basacaksınız.

Her ne kim Hak bulara kısmet ide
Kamu Hak yolına gele vü gide
Allah bunlara neyi nasip ettiyse hepsi Allah’ın izniyle gerçekleşip bitecek.

Hak bulara ne dünyelik ki vire
Yay u kış Hak yolında harca süre
Allah bunlara dünyalık ne verirse, yaz kışa Allah yolunda harcayıp tüketecekler.

Halife bunlaruñ elinde ola
Bir ‘aceb kendüler halife ola
Halife bunların elinde olacak ve ilginç bir şekilde kendileri halife olacak.

Olalar bunca biñ çerâğa sebeb
Çekeler Hak yolında renc ü ta‘ab
Binlerce kandilin yanmasına sebep olacaklar. Allah yolunda eziyet ve işkence çekecekler.

Bu yola Hak buları kıla mürîd
Var sini saña iy habîs ü merîd
Allah, bunları bu yola mürit yapacak. Ey fesat ve inatçı kişi! Kendine gel!

Kâfir ü münkire ulu kakıdı
İşbu faslı bu suretin okıdı
Kâfire ve münkire iyice beddua etti. Bu meseleyi bu suretle dile getirdi.

کَانَ مَسْکَنَ یُولُ سُرُی | کَرَجَلَمَ کَنَدُ وَنَمَ جَنَکَدُ
 قَهْوِ لُطْفِ جَلَبِ ایاغِش | ایش اَوک کَرَجَه اَل ایاغ ایش
 مَع ذَلِکَر خَرَشِنَا کَلَدِی | بَحْه دُون کُون خَرَشَنَد اَوَلَدِی
 جُون مَقْدَر بِنِ تَقْدِیرِی قَلَدِی | سَیِّح مَح کُن کَه قَلْعَه دَه اَوَلَدِی
 فَتَنَه دَا اَو کَنه دَکِیَن قَرَق کُون
 اَوَر تَدَا کَجَشِیدِی بُو دُون کُون
 کَم بَکَه بُو ز یَا ز دِیواری | دُشَدِی سَیِّح حَضَرَتِنَه اَنواری
 نَالِهَها دُخُول حَکایتِ اَمَق شَای کَر دَولَتِ شَام خَلِیفَه بُو حَکَم
 قَادِر قَدَرَت اَو نِیر اِنجا بَابِ تَلا مَبْتَلَا کَشْتَه لَشَر خَوَه دَا کَشِیدَه
 بَر دَم اَمَد اَمِن فَتَنَه اَز سَبَب اَو زِیَا دَ شَر
 نَا کَر هَا جَمْع بِنَاد تَدَا بَقِیر | سُر طُوش قَلَدِی اَو اَلَه تَقْدَر بَر

Kâfire münkire yolu sürdi
Gerçi kim kendü hem cefâ gördi

Kâfirin ve münkirin üzerine yürüdü. Kendisi de böylece, eziyet çekti.

Kahr u lutf Çalab bağışdır
İş anuñ gerçi el ayağ işidür

Kahr ve lütuf Allah'ın ihsanıdır. Yapan el ayak olsa da, işin gerçek sahibi O'dur.

Ma'a-zâlik Haraşna'ya geldi
Niçe dün gün Haraşna'da oldu

Böylece Haraşna'ya geldi. Günler ve geceler boyu Haraşna'da kaldı.

Çün mukadder bu takdiri kıldı
Şeyh kaç gün ki kal'ada oldu

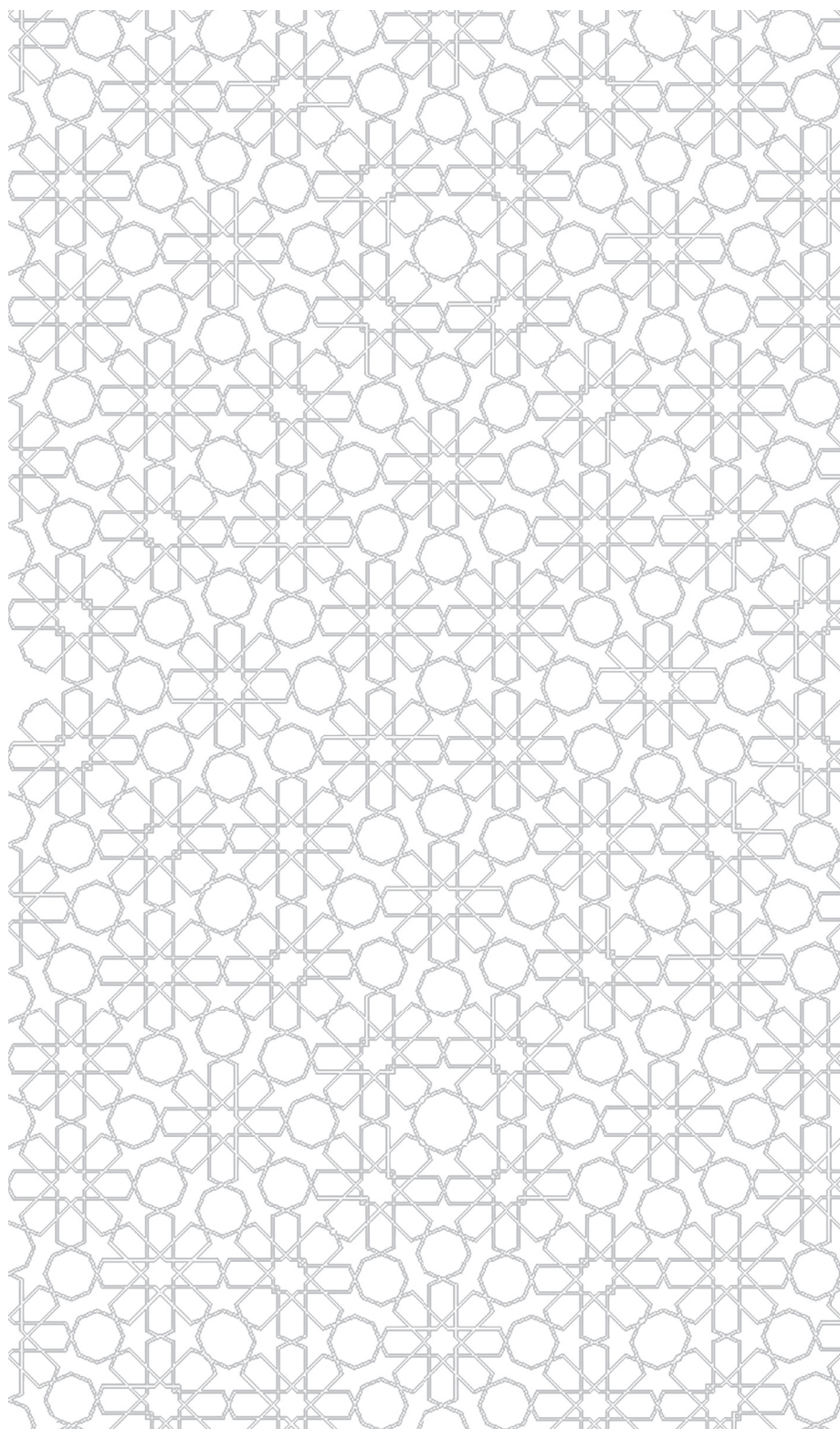
Kaderde yazılan, bu şekilde olduğu için Şeyh, bir müddet kalede kaldı.

Fitneden bugüne değin kırk gün
Ortada geçmiş idi bu dün ü gün

Fitneden o güne gelinceye değin, aradan kırk gece ve gündüz geçmişti.

Kim gice Boz yardı dîvârı
Düşdi şeyh hazretine envârı

Bir gece Boz, kale duvarını yardığında; ışıkları Şeyh Hazreti'ne vurdu.

MENÂKIBU'L-KUDSİYYE'DEN BAZI ÖĞÜTLER VE HİKMETLİ SÖZLER

‘Arşı ol Hazret âsitânesi bil
Ferşi ol kismet bahânesi bil (1b)

[‘arş: göğün en yüksek katı. // **Hazret:** Tanrı, Allah. // **âsitâne:** eşik; kapı
eşiği. // **ferş:** yeryüzü; dünya.]
(*Arşı Hazreti Allah’ın kapısının eşiği bil. Yeryüzünü o kismetin bahanesi bil.*)

...

Sîne vü nevmdir beşer hâli
Ko bu kâli ve gel başa hâli (10b)

[**sîne:** uyuklama hâli, mahmurluk. // **nevm:** uyku. // **beşer:** insanoğlu. // **kâl:**
söz; boş söz.]
(*İnsanlığın durumu mahmurluk ve uykudan ibarettir. Sen bu boş sözü bırak,
böylece hâl ehli olmayı başa.*)

...

Hak çü gözden göre duta elden
İşide kulakta söyleye dilden

Gayb hem gayb-ı gayb cümle künûz
Keşf ola görüne biline rumuz (17b)

[**Hak:** Allah tealâ. // **çü:** o zaman; -dığı zaman. // **gayb:** gözle görünmeyen;
gözle görünmeyen manevî âlem. // **cümle:** hep, bütün. // **künûz:** hazineler,
defneler. // **rumuz:** semboller, işaretler.]
(*Allah gözden görüp, elden tutup, kulaktan işitip, dilden söylediğinde; gayb
ve gaybın ötesindeki gaybın gizli hazineleri ve sır dolu manalar keşfedilir,
görünür ve bilinir.*)

..

Âdemin dirliği gerek ârî
Bâkî rahmet Hak’un durur varî

[**dirlik:** hayat, yaşam; huzur, rahatlık. // **ârî:** arı, temiz. // **bâkî:** ebedi, sonsuz. // **varı:** varlık.]

(Allah'ın varlığı sonsuz rahmettir. Bu nedenle insanın geçici hayatı tertemiz olmalıdır.)

Mahlûkun Râzık'ı ve Hallâk'ı
Hak durur Hak ırılmasız bâkî (18b)

[**mahlûk:** insan, hayvan; Allah tarafından yaratılmış. // **Râzık:** rızık veren Allah. // **Hallâk:** yaratma gücü sonsuz olan Allah. // **ırılmak:** ayrılmak; uzaklaşmak. // **bâkî:** ebedi, sonsuz.]

(Allah, sonsuzluğundan hiçbir şey yitirmeksizin mahlûkatı yaratır ve onların rızıklarını verir.)

...

Bî-zevâl ol ona zevâl ermez
Dün gün ay yıl onu ırmaz

[**bî-zevâl:** yok olmaz, sonu yoktur. // **ırmak:** ayrılmak; uzaklaşmak. // **zevâl:** yok olma, son bulma; sona erme.]

(O, hiçbir şeyden asla zarar görmez. Gece ya da gündüz, ay ya da yıl, onun ebediliğine zeval vermez.)

Bâkî mahlûk üzre 'azl zevâl
Oldu ulu durur bu nakl u bu hâl

[**bâkî:** geri kalan, bakiyye. // **mahlûk:** insan, hayvan; Allah tarafından yaratılmış. // **'azl:** son bulma. // **zevâl:** yok olma, son bulma. // **ulu:** yüce. // **hâl:** durum. // **nakl:** uzaklaşma, göç etme.]

(Geriye kalan tüm yaratılmışlar için nihai son, yok oluşturmaz. Bu gidiş ve bu durum böylesine yücedir.)

Ger ûlü'l-'azm ger nebî ve velî
Gelmeyi gitmenin bilin sebebi (18b)

[**ger:** eğer. // **ûlü'l-'azm:** azim sahipleri, karar sahipleri. // **nebî:** peygamber.]

(İster gayret sahibi ulu bir kişi, ister peygamber, isterse veli olsun hepsinde aynı durum geçerlidir. Siz, gelmeyi gitmenin sebebi bilin.)

...

Hak sözü hak bilip kabul etgil
Gönül algıl du'âyıla gitgil (34a)

[**hak:** Allah; doğru, gerçek. // **etgil:** et, eyle, yap. // **algıl:** al. // **gitgil:** git, var.
(Doğru sözü, hakkıyla bilip kabul et. Gönül al ve dua ile git.)

...

Kişinin yolu ve hâli ve işi
Bunda ve onda ol ola işi
(İnsanın yolu, durumu ve işi hem burada hem de ahirette aynı olur.)

Ne ekerse kişi onu götürür
Geyi gey yavuzu yavuz getirir (37a)

[**gey:** iyi. // **yavuz:** kötü.]
(Kişi ne ekerse onu götürür. İyi kişi iyiyi, kötü kişi kötüyü getirir.)

...

Hak'a bâtl diyen Müslümân mı
Hak'a Hak demeyende îmân mı

[**Hak:** Allah; gerçek. // **bâtl:** yalan.]
(Doğruya yalan diyen kişi Müslüman olur mu? Gerçeğe gerçek demeyende iman olur mu?)

Kamu cem' oldu fâsık u kulmâş
El götürdü ki kestireler baş

[**kamu:** bütün, hep. // **cem' olmak:** toplamak, bir araya getirmek. // **fâsık:** günahkâr. // **kulmâş:** aldatici, hilekâr; alçak.]
(Bütün fitneciler ve hilekârlar toplanıp onun başını kestirmeye teşebbüs ettiler.)

Ehl-i tevhîd kanda kim bulunur
Bulunur elbet onda fitne kılar

[**ehl-i tevhîd**: tevhit sahibi, Allah'ın varlığına ve birliğine iman edenler. //
kanda: nerede, her nerede. // **fitne**: karışıklık, bozgunculuk.]
(Her nerede Allah'ın birliğine inananlar varsa, işte orada mutlaka fitne
çıkarırlar bulunur.)

Kankı devr ü zamânda mülhidler
Zahmetin çekmedi muvahhidler

[**kankı**: hangi. // **devr**: dönem, çağ; zaman. // **mülhid**: dinsiz, kâfir. //
zahmet: sıkıntı, eziyet. // **muvahhid**: Allah'ın birliğine inan.]
(Allah'ın birliğine iman edenler hangi çağda ve hangi devirde kâfirlerin
zulmüne maruz kalmadılar ki?)

Bu cihân zulmâtında kalb u hasîs
Rûşen olmaz firişte vü iblis (93b)

[**cihân**: dünya. // **zulmât**: karanlık; zulüm, eziyet. // **kalb**: sahte; sahtekâr. //
hasîs: değersiz, âdi. // **rûşen olmak**: açıkça görünmek, ortada ve belli
olmak. // **firişte**: günahsız; melek. // **iblis**: şeytan.]
(Bu dünyanın karanlığında sahte ve adi olan; melek ya da şeytan olan belli
olmaz.)

...

‘Ömr oldur ki yâr ile geçse ol
Yoksa bin ise değmeye hîçe ol

[**‘ömr**: ömür, hayat. // **yâr**: sevgili; dost.]
(Hayat, sevgili ile geçerse hayattır. Yoksa binlerce ömür olsa hiçbir kıymeti
olmaz.)

Bir nefes yâr ile ganîmettir
Dünyede âhirette devlettir (95b)

[**yâr**: sevgili; dost. // **ganîmet**: kazanç; kâr. // **devlet**: talih, şans; saadet.]

(Sevgili ile alınan bir nefes büyük kazançtır ve hem dünya hem ahirette
saadettir.)

...

Ne ki Hak'tan gelir ise haktır
Bize çün ol Hakîm-i mutlaktır

[**hak**: doğru, gerçek; Allah. // **Hakîm**: hikmet sahibi olan Allah. // **mutlak**:
kesin, şüphesiz; tek, salt]
(Allah'tan ne gelirse doğrudur. Çünkü o bizim için en hikmetli olandır.)

Lutfu kahrında gizlidir bî-şek
Cümle emrinde yazlıdır bî-şek (97b)

[**lutf**: cömertlik, bağış; iyilik, ihsan. // **kahr**: mahvetme, harap etme; sıkıntı,
keder, üzüntü. // **bî-şek**: şüphesiz. // **cümle**: herkes.]
(Hiç şüphesiz onun iyilikleri, kahrında gizlidir. Kuşkusuz her şey onun
emrettiği biçimde yazılmıştır.)

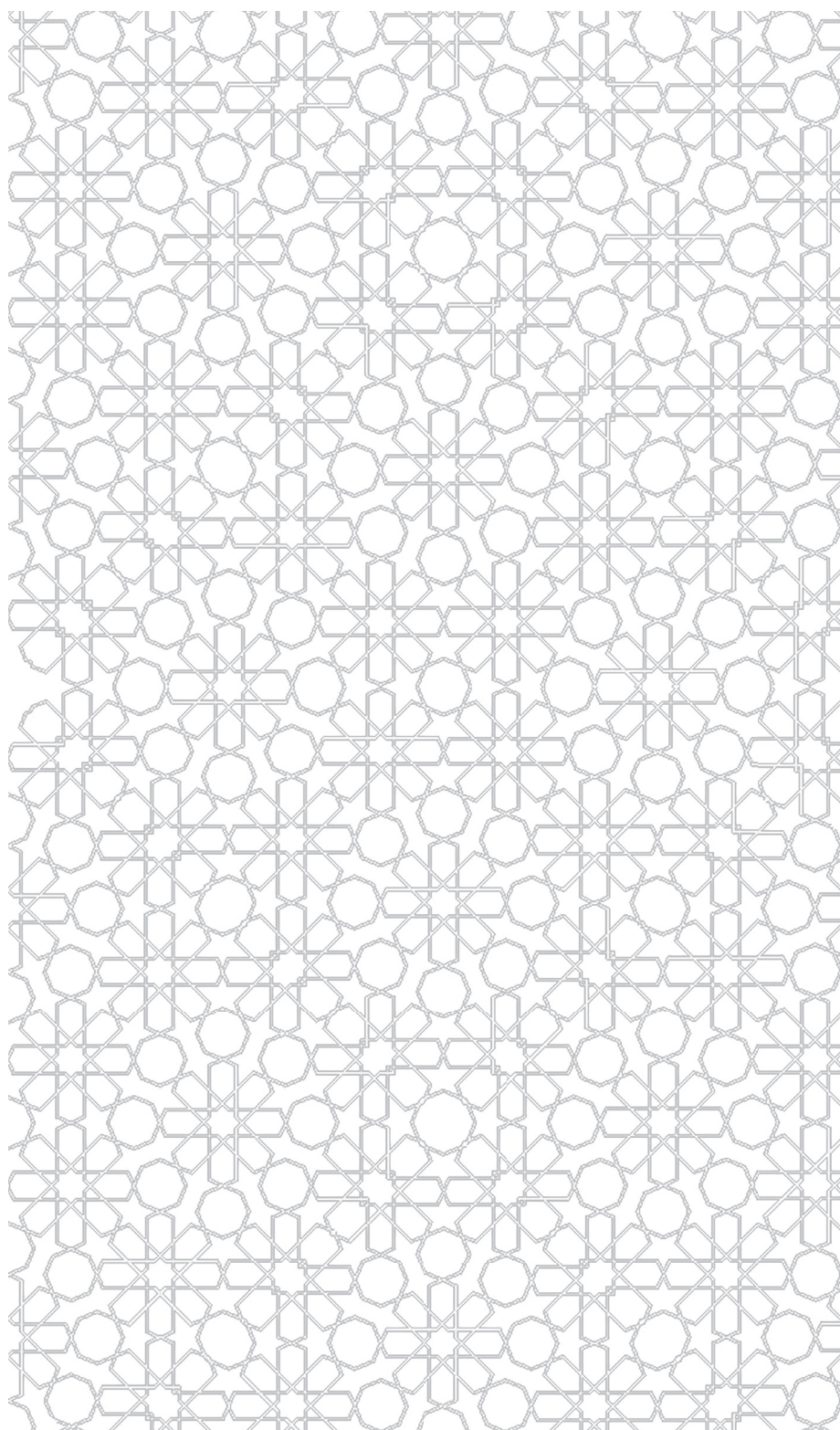
...

Güneşi zerre kıla mı ta'rîf
Katre ma'lûm bahr-ı 'ummânı

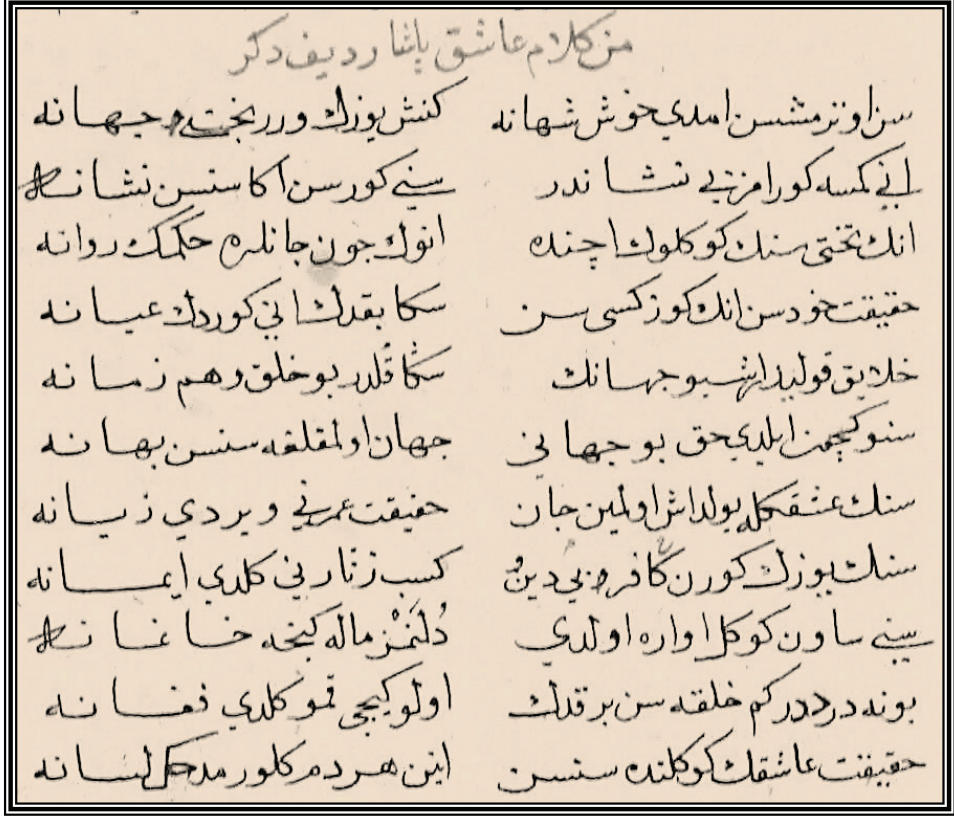
[**zerre**: çok küçük parçacık, gözle görünen en küçük parça. // **ta'rîf**:
tanımlama, anlatma. // **katre**: damla. // **ma'lûm**: herkes tarafından bilinen. //
bahr-ı 'ummân: okyanus.]
(Toz zerresi güneşi tarif edebilir mi, ya da damlacık okyanusu anlatabilir
mi?)

Her nesne aslına rücû' kılur
Zulm zulmânî nûr nûrânî (113b)

[**nesne**: şey; varlık. // **rücû'** **kılmak**: dönmek, geri dönmek. // **zulm**:
karanlık. // **zulmânî**: karanlıkla ilgili. // **nûr**: aydınlık, ışıık. // **nûrânî**: ışııklı;
nurlu.]
(Karanlığın karanlığa, ışıığın ışıığa döndüğü gibi her şey aslına döner.)

**ÂŞIK PAŞA’NIN TASAVVUFÎ ŞİİRİ VE ELVÂN ÇELEBİ’NİN
VERDİĞİ HİKMETLİ CEVAP**

Âşık Paşa ve evladı Elvân Çelebi XIV. yüzyıl Anadolu'sunda; Moğol tehlikesinden bunalan Türk insanının gönlünü mamur etmiş iki erendir. Âşık Paşa, bilhassa Garîbnâme adlı eseriyle o dönemdeki manevî boşluğu doldurmuş; Türk dilinin Anadolu'da yazılı bir gelenek hâlini almasına önderlik etmiştir. Garîbnâme, Kırşehir (o zamanki adıyla Gülşehir)'de yazılmış; burada anadili Türkçe olan insanlara tasavvufu ve İslâm ahlâkını öğretmiştir.

Hazar Denizi'nin güneyinden batıya doğru göç eden ve Bizans kalelerini peyderpey fetheden Müslüman Türkler; günümüz Türkiye topraklarının vatanlaşması sürecinde manevî desteğe ihtiyaç duyuyorlardı.

Lâkin, bu ihtiyaca karşılık verecek ve adadillerinde yazılmış; yani dolaysız anlayabilecekleri bir eserden mahrumdular. İşte Âşık Paşa, hem eseri hem de irşadı ile millet hafızasında asırlar boyunca unutulmayacak bir hizmete imza atmış ve Anadolu sahasındaki ilk, hacimli, manzum ve telif eseri kaleme almıştır. O, devrindeki pek çok âlimin başvurduğu yola başvurmamış; yani uzunca bir zaman işlenerek yazı dili hâline gelmiş Farsçayı bir yana bırakıp Türkçenin tekamülü için çaba göstermiştir.

Elvân Çelebi ise, babasından aldığı ışığı, bugün Çorum'un Mecitözü ilçesinde, kendi adıyla anılan köydeki dergâhında irşat ve irfan faaliyetlerine devam etmiş; ortaya koyduğu Menâkıbu'l-Kudsiyye fî-Menâsibi'l-Ünsiyye adlı eseriyle devrine ışık tutmuştur. Bu çalışmada, Câmîü'n-Nezâir'de bulunan ve Âşık Paşa'ya ait bir gazel ile Elvân Çelebi'nin ona nazire olarak yazdığı bir başka gazeli mercek altına alacağım. Bir naat olarak yazılan Âşık Paşa'ya ait şiiri izah ederek başlayalım:

ÂŞIK PAŞA’NIN ŞİİRİ

Min-Kelâm-ı ‘Âşık Paşa Redîf-i Diğer

Sen oturmuşsin imdi hoş şehâne
Güneş yüzün virür yahtı cihâna

[**imdi:** artık, şimdi, şu hâlde. // **şehâne:** şahlara yakışır surette, padişah gibi.
// **yahtı:** ışıık, ziya]

(İşte sen bir padişah gibi tahtına kurulmuşsun. Güneş yüzün dünyaya güneş vermekte...)

Şiirde genel olarak bir naat üslûbu dikkati çekmektedir. Âşık Paşa, beyitlerinin çoğunda Hazreti Muhammet övgüsüne yer vermekte, ahlâkı ve yaratılışı ile mükemmelliği simgeleyen peygamber üzerinden kâinatın özü olan insanı nitelemektedir. Hazreti Muhammet; Allah’ın, uğruna âlemleri yarattığı kulu ve elçisidir. Bu anlamda o, varlığın incisidir.

Anı kimse göremez bî-nişândur
Seni gör sen ana sensin nişâne

[**anı:** onu. // **bî-nişân:** kendisinden iz, alamet bulunmayan. // **ana:** ona. // **nişâne:** iz, alamet; delil.]

(Onu kimse göremez, kendisinden bir alamet yoktur. Sen kendini gör, çünkü onun alameti sensin.)

Gözle görülebilen ve duyu organlarıyla algılanabilen, somut herhangi bir nesne ya da varlık olarak düşünölmeyecek olan Allah’ın zatı; en güzel şekilde insanda tecelli etmiştir. Bu nedenle genelde insan, özelde ise Hazreti Muhammed; Allah’ın en açık alametidir.

Anun tahtı senün gönlün içinde
Anun çün cânlara hükmün revâne

[**anun:** onun. // **taht:** padişahların, saltanat alameti olarak oturdukları büyük koltuk. // **anun çün:** onun için, bu nedenle. // **hükm:** emir, buyruk. // **revâne:** cari olan; geçerli.]

(Onun tahtı, senin gönlünün içindedir. Bu nedenle senin buyruğun insanlar arasında geçerlidir.)

Şair, ikinci beyitte Allah'ın tahtının, insanın gönlünde kurulu olduğuna temas etmiştir. Allah'ın şan ve şerefi Kurân-ı Kerîm'de "arş" sözcüğü ile ifade edilir. Arş, kelime anlamı itibariyle taht; mecazen ise şan, yücelik demektir. O'nun varlığının en yakından müşahade edilebileceği yer; insanın gönlüdür. Gönül, insan vücudunda manevi iklimlere açılan kapıdır. İnanişâ göre, kalp üzerinde bulunan "süveyda" adındaki siyah nokta –ki süveyda siyahlık anlamına gelir ve seveda ile aynı köktendir- insanın hissiyatını yönetir. Şiirin, Hazreti Muhammed övgüsü bağlamında yazıldığı göz önüne getirilirse; Allah'ın tahtının onun gönlünde olması ifadesi de anlaşılabilir. "Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım." Hitabının muhatabı olan Peygamberimiz, aynı zamanda "Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." iltifatına da mazhar olmuştur. Bu kısacık beytinde şair, kadim şiir geleneğimizde "telmiş" olarak bilinen bir edebî sanata da vücut vermiştir. Telmiş, bir tarihî olaya, bir kıssaya, âdet veya geleneğe yapılan göndermedir. Beyitte taht, sözcüğünün oluşturduğu çağrışım ile bir başka peygamber akla gelmektedir. Heybet ve ihtişamıyla dillere destan olan Süleyman Peygamber, Sebe Melikesi Belkıs'ın tahtını göz açıp kapayıncaya kadar getirtmiştir. Ayrıca onun saltanatının göstergesi olan tahtı, uçabilme özelliğine sahipti. Ayrıca Âşık Paşa, Hazreti Muhammed için "senin hükmün canlarda geçerlidir" tespiti de bulunurken diğer yandan yine Süleyman Peygamber'e gönderme yapmaktadır Süleyman Peygamber, sahip olduğu tılsımlı yüzükle cinlere, perilere, kuşlara ve yabani hayvanlara hükmeder, onların dilinden anlardı. Ayrıca "cân" sözcüğünün, "cin" in çoğulu olduğunu ve Süleyman'ın cinleri de nüfuzu altına aldığını söylemekte fayda vardır. İşte, eski şairlerimiz sözcüklerin çağrışım değerleriyle bu şekilde oynayıp geniş ve derin anlamlar elde ederlerdi.

Hakikat hod sen anun gözgisisin
Sana bakdun anı gördün 'ayâne

[**hakikat**: gerçek; gerçekte, aslında. // **hod**: kendi; genelde vezni tutturmak için kullanılan pekiştirme sözcüğü. // **anun**: onun. // **gözgi**: ayna; yansıma. // **anı**: onu. // **'ayâne**: apaçık, açıkça; ayan beyan.]

(Aslında sen onun aynasısin; kendine baktığında apaçık surette onu görürsün.)

İnsan, ahsen-i takvîm, yani yaratılmışların en güzeli olarak var edilmiştir. Ancak bu şeref, aslını bilip kendini gerçekleştirmede; yani yaratılış amacına uygun davranmayıp kulluğunda kusur ettiği zaman zarara uğrar. Bu durumda insan aşağıların da aşağısı (esfel-i sâfilîn) derekesine düşer. Hazreti Muhammed, bütün güzel hasletleri kendisinde topladığı için mükemmelliği kendisinde toplar. Ona nazar eden; Allah'ın kullarına tebliğ ettiği İslâm ahlâkının kusursuz temsilini görür. Bu nedenle Allah'ın Resulü, aynı zamanda kulların Allah'ı müşahade edebileceği bir aynadır.

Halâyık kuludur işbu cihânun
Sana kuldur bu halk u hem zamâne

[**halâyık**: mahlûklar, yaratılmışlar; hizmetçiler; ayak takımı. // **işbu**: bu, şu.
// **cihân**: dünya, varlık âlemi. // **halk**: mahlûklar, yaratılmış olanlar; insanlar.
// **zamâne**: devir, devran; felek.]

(Seviyesi düşük insanlar bu dünyanın kulu olur. Halbuki tüm yaratılmışlar ve felek kul olmuştur.)

İnsanoğlu her ne kadar kendisine emredilen vazifeleri ifa etmese de; sonuçta Allah'ın kuludur. Bu dünyada, var edilme amacına uygun davranmayan insanlar dünyevi hırsların; mal ve servetin kulu olur. Ancak göğü kuşatan felekler ve varlık âlemi, aslında Hazreti Muhammed'in tebliğ ettiği emir ve yasaklara tâbidir.

Senün çün eyledi Hak bu cihânı
Cihân olmaklığa sensin bahâne

[**senün çün**: senin için. // **cihân**: dünya. // olmaklığa: olmasına, var edilmesine... // **bahâne**: sebep, vesile.]

(Allah, bu dünyayı senin için yarattı. Dünyanın var edilme sebebi sensin.)

Âşık Paşa, burada, bir önceki beyitteki ifadelerini tamamlayıcı sözler sarf etmiştir. Önceki beyitte, basiretsiz insanların gerçeği göremeyeceklerini, yani dünyanın ve feleklerin aslında Allah'ın kulu olduklarını bilemeyeceklerini dile getirmiştir. Vahiy yoluyla edindiği bilgiyi insanlıkla paylaşan Hazreti Muhammed de varlığın efendisidir. Çünkü onun şanında

Allah Teâlâ, “Sen olmasaydın Habibim, felekleri yaratmazdım.” buyurmuştur. Dolayısıyla Hazreti Peygamber, varlık âleminin ve maddî dünyanın yaratılma sebebidir.

Senün ‘aşkunla yoldaş olmayan cân
Hakikat ‘ömrini virdi ziyâna

[**hakikat:** gerçek; gerçekte, aslında. // **‘ömr:** ömür, hayat. // **ziyâna virmek:** heba etmek, boşa harcamak.]

(*Senin aşkınla yoldaş olmayan cân, aslında ömrünü heba etmiştir.*)

Allah’ın Habibi’ne sevgi duymayan, onun aşkıyla yoldaş olmayan kişi ziyandadır. Hayat, bir yoldur. O yolda refakatçi olarak seçilen ne ise; kişinin akıbetini de o belirler. Halk içinde söylenir: “Su testisi, su yolunda kırılır.” diye. Hayatını ulvî meselelere adayanlar, uğruna hayatlarını harcadıkları meselelerle haşrolurlar. Örneğin dünyada Hazreti Peygamber’in aşkıyla, onun emrettikleri ve yasakladıklarıyla yaşayan kimse; elbette uhrevî âlemde sevdiğinin didarına mazhar olur, muradına erer. Ancak beyhude işlerle uğraşanlar ise ömürlerini boşa harcamaları bir yana, sonsuz hayatlarını da riske atmış olurlar.

Senün yüzün gören kâfir ü bî-dîn
Kesüb zünnârını geldi îmâna

[**kâfir:** gayrimüslim, müşrik. // **bî-dîn:** dinsiz. // **zünnâr:** papaz kuşağı.]

(*Senin yüzünü gören kâfir ve dinsiz, belindeki papaz kuşağını kesip imana geldi.*)

Hazreti Muhammet vafında yazılan şiirin bu beytinde, bir hakikat dile getirilmiştir. Asr-ı Saadet’te, Peygamber hayatta iken, gözleri kör ve kalpleri mühürlü olanlar çeşitli iddialar, sorular ve sorunlarla ona gelirlerdi. Hazreti Muhammed ise, kendisine telkin edilen, mantıklı ve tutarlı cevaplarla muhataplarını teskin ederdi. Bu şekilde kapısını çalan pek çok kâfir ve dinsiz, onunla mülakat ettikten sonra İslâm’la müşerref olmuştur.

Seni seven gönül âvâre oldı
Dolanmaz mâla gence hânümâna

[**âvâre**: aylak, serseri, başboş. // **mâl**: mal mülk, varlık. // **genç**: hazine. // **hânümân**: ev bark, ocak, yurt.]

(*Seni seven gönül kendinden geçti. O artık; mala mülke, servete, eve barka dolanmaz.*)

Hakk'ı ve onun Resûl'ünü sevenler ve dünya hayatının geçiciliğini anlayanlar; maddî varlığa önem vermezler. Onlar için malın mülkün ve servetin bir anlamı kalmaz. Onlar, geçici bir konaklama yeri olan dünyada dört duvar ve bir tavan gairesine düşmezler. Beyitte zenginlik ve servetten vazgeçmenin, “dolanmamak” eylemiyle ifade edilmesi manidardır. Çünkü dünya hayatında rağbet edilen bu unsurlar; aslında bir sarmaşık gibi kişiye dolanır ve onun seyrü sülûkta mertebe kat etmesine engel olur. Hâlbuki Allah ve Resûl'ünün sevgisiyle kendini kaybedip serseri olanlar, yani hayranlıkla akılları başlarından gidenler; maddi hususların kendilerine engel olacağını bilirler.

Ne derd olur bu kim halka bıraktın
Ulu kici kamu geldi figâna

[**dere**: dert, sıkıntı, tasa, keder. // **halk**: insanlar; yaratılmışlar. // **ulu**: büyük. // **kici**: küçük. // **kamu**: hepsi, tümü, cümlesi. // **figana gelmek**: ağlayıp inlemek, feryat etmek.]

(*Senin insanlığa bıraktığın dert nasıl bir şey ki, büyük küçük herkes feryat etti.*)

Şairin, gazelinin sonuna doğru gelirken Hazreti Muhammed'in dünyadan ukbaya rihlet ettikten sonra duruma temas etmiştir. Şaire göre Peygamber'in cennete teşrifi ile yediden yetmişe herkes hüzne kapılmış; feryat ve figan etmiştir. Onu görme saadetinden mahrum kalan insanlar, tebliğ ettiği emir ve yasaklara uyarak cennette hasret giderebilirler. Bu da şairin önceki beyitlerde ifade ettiği gibi, Hazreti Muhammed'i sevmek, onun sevgisini ömre yoldaş kılmakla mümkündür.

Hakikat 'Âşık'un gönlinde sensin
İnan her dem gelür medhün lisâna

[**hakikat:** gerçek; gerçekte, aslında. // **her dem:** her an, daima. // **medh:** övgü, tavsif. // **lisâna gelmek:** dile gelmek; söylenmek.]

(*Gerçekte Âşık Paşa'nın gönlünde –muradı- sensin. İnan her an senin övgün dile gelir.*)

Şair son beyitte, kendisinden bir başkasıymış gibi bahsetmektedir. Buna nidâ (seslenme) ve tecrîd (kendini soyutlama) adı verilir. Gönlünde Peygamber sevgisini her an taşıyan şairin diline de daima onun övgüsü gelmektedir. Eskiler, “Dervişin fikri ne ise zikri de odur.” der. Âşık Paşa da bu düstura uygun olarak bir naat vücuda getirdiğini belirtmiştir.

ELVÂN ÇELEBÎ'NİN CEVABI (NAZİRESİ)

بوجله نسنیه عشق در بهانه	بوجله نسنیه عشق در بهانه
بو عشق اچند بر در جام و ناب	بو عشق اچند بر در جام و ناب
بو عشق در قائل لفظ انا الحق	بو عشق در قائل لفظ انا الحق
بو عشق در کاشفا سراری که کل	بو عشق در کاشفا سراری که کل
بو عشق اینلری بو عشق اچند	بو عشق اینلری بو عشق اچند
بو عشق در عاشق و معشوقه اولز	بو عشق در عاشق و معشوقه اولز
بو عشق اول از کجی قلن ناشر	بو عشق اول از کجی قلن ناشر
بخه قلسون بو بر سوز عشقی معلوم	بخه قلسون بو بر سوز عشقی معلوم
هله الوان فدی قلد بفر دینی	هله الوان فدی قلد بفر دینی
کو کلن فرد چاندن مفرد اولغل	کو کلن فرد چاندن مفرد اولغل
دلرک کم سکا سندن تحلی	دلرک کم سکا سندن تحلی
بو عشق یک صفاتدن برسی	بو عشق یک صفاتدن برسی
بهانه عشق و هم عشق در بهانه	بهانه عشق و هم عشق در بهانه
بو عشق اچند بر در جام و ناب	بو عشق اچند بر در جام و ناب
بو عشق در قائل لفظ انا الحق	بو عشق در قائل لفظ انا الحق
بو عشق در کاشفا سراری که کل	بو عشق در کاشفا سراری که کل
بو عشق اینلری بو عشق اچند	بو عشق اینلری بو عشق اچند
بو عشق در عاشق و معشوقه اولز	بو عشق در عاشق و معشوقه اولز
بو عشق اول از کجی قلن ناشر	بو عشق اول از کجی قلن ناشر
که شرحی صغری بیک داستانه	که شرحی صغری بیک داستانه
بو عشق اچند قلمه خانانیه	بو عشق اچند قلمه خانانیه
یقینه قلمه دولتمه کمانه	یقینه قلمه دولتمه کمانه
ظهوره کاله قاله جا و دانیه	ظهوره کاله قاله جا و دانیه
بیانه کلدی صغری لسانیه	بیانه کلدی صغری لسانیه

XIII-XIV. yüzyıllarda Anadolu'yu ihya çabası içine giren erenler arasında Elvân Çelebi'yi, seçkin bir sufi olarak anmak gerekir. O, başta babası Âşık Paşa olmak üzere Muhlis Paşa, Baba İshak gibi devrinin manevi atmosferine damga vurmuş şahsiyetlerle aynı kaynaktan doğmuştur. Aynı aileden gelen Âşık Paşazade'nin ise, tarihçilik alanında Türk kültürüne katkıda bulunduğu görülmektedir. Elvân Çelebi, ailesinden ve çevresinden gördüğü terbiyeyi; daha geniş coğrafyalarda etkili kılmak için vatanından ayrılmış ve ebedî istirahatgâhı olan Çorum'un Mecitözü ilçesinde, kendi adıyla anılan köyde irşat faaliyetine girişmiştir.

Bu yazıda Âşık Paşa'nın, bir naat niteliği gösteren şiirine, Elvân Çelebi'nin nasıl cevap verdiğini inceleyip şiirin günümüz insanına da hitap etmesi amacıyla, onu şerh edeceğiz:

Bu cümle nesneye ‘aşkdur bahâne
Bahâne ‘aşk u hem ‘aşkdur bahâne

[**cümle:** bütün, hepsi, tüm. // **nesne:** şey, varlık. // **bahâne:** sebep, vesile.]

(*Bu bütün varlığa sebep olan şey aşktır. Bahane aşktır ve aşk ise bahanedir.*)

Tasavvuf anlayışına göre Yaratıcı, kâinatı kendi güzelliğini daha iyi görmek için yaratmıştır. Daha öncesinde ise gizli bir hazine suretinde herhangi başka şeye bağlı olmaksızın kaimdi. Bir hadis-i kudsîde bu husus mealen şu şekilde ifade edilmiştir: “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve onun için varlığı yarattım.” Yaratılışın temelini aşka yaslayan sufilere göre Allah’ın kendi ihtişamını en güzel şekilde izleyebilmesi âşıkların gözleriyle gerçekleşir. Bu anlayışı şu beyit çok açık bir şekilde ifade etmektedir: Kendi hüsnün hûblar şeklinde peydâ eyledin / Sonra döndün çeşm-i âşıktan temâşâ eyledin (Kendi güzelliğini güzeller şeklinde vücuda getirdin. Sonra döndün, onları âşık gözünden izledin.)

Bu ‘aşk içinde birdür câm u sâkî
Bu ‘aşk içinde birdür dâm u dâne

[**câm:** kadeh; ilâhî aşk. // **sâkî:** şarap dağıtan; mürşit. // **dâm:** tuzak. // **dâne:** yem, hububat.]

(*Bu aşk içinde kadeh ve saki birdir. Bu aşk içinde yem ve tuzak birdir.*)

Birlik (vahdet) düşüncesi, tasavvufî düşünceye göre Allah’ın varlığı ve birliğini kapsayan daha geniş bir anlayışı yansıtır. Tasavvuf yolunda amaç, birliğe ulaşmaktır; yani sen ve ben ikiliğini ortadan kaldırmaktır. Bu durum, iki unsurun birleşmesi suretinde gerçekleşmez. Âşık kendi benliğini yok eder ve geriye sadece “o” kalır. İşte vahdet ile kastedilen anlayış, budur. Tasavvuf şiirinde, şeriat tarafından şirk ya da küfür olarak nitelenebilecek ifadeler rastlanabilir. Hatta şairler bazen, okuyanlar tarafından yadırganacak “şathiye” tarzı sözler sarf edebilir. Bu beyitte de İslâm ahlâkının tasvip etmeyeceği meyhane kültürü ile bazı sırların aktarılmaya çalışıldığı görülmektedir. Peki, bunun amacı nedir? Şöyle özetleyebiliriz: Sâlik, seyr ü sülûk macerasında yol kat ettikçe küfür ve imanın da aslında “bir” olduğunu algılar. O raddede salike kahr ve lütuf, gece ve gündüz, küfür ve iman bir görünür. Şair ikinci mısradan ise “gönül kuşu” anlayışına gönderme

yapmaktadır. Gönül (kalp), bir kafes içinde çırpınıp duran kuşa benzer. O kuş, kişi âşık olduğunda kafesini kırar, uçup gider. Bu noktadan sonra gönlün sahibi sevgili olur. Eski şiirde sevgilinin “dîl-dâr (gönlün sahibi)” olarak nitelenmesinin sebebi budur. Gönül kuşu, sevgilinin yüzünde yemleri andıran benlere meftun olur. Onlardan nasiplenmek ister. Ancak sevgilinin tuzak mahiyeti kazanmış saçlarına takılır. Kurtulmaya çalıştıkça daha da dolanır. Sonunda hareket edemez hâle gelir ve teslim olur. Eski şiirin sevgili tipi, saçının her bir telinde bir âşığın gönlünü esir etmiştir. Sabahleyin rüzgâr, sevgilinin saçları arasından esip geçerken gönül kuşları arasında bir dalgalanma, eski tabirle bir fitne peyda olur. Beyitte Elvân Çelebi, tuzak ve yemin “bir” olduğunu ifade ederken, Hak’tan gelen her şeyin lütuf olarak nitelenmesi gerektiğini dile getirmektedir.

Bu ‘aşkdur kâ’il-i lafz-ı ene’l-Hak
Bu ‘aşkdur kâtil-i Mansûriyâne

[**kâ’il**: söyleyen, söyleyici. // **lafz**: söz, laf. // **ene’l-Hak**: “Ben Hakk’ım” ya da “Ben haklıyım.” olarak anlaşılmaya müsait söz. // **Mansûriyâne**: Mansurcasına, Mansur gibi.]

(“Ben Hakk’ım.” sözünü söyleyen, bu aşktır. Mansur gibi ölenlerin katili, bu aşktır.)

Mansur, sufiler tarafından el üstünde tutulan, yaşantısı ve ölümü ile yarı efsanevî bir karakter kazanmış, aşk şehididir. Her ne kadar ölümünün, devrindeki çalkantılı olaylarla alakası olsa da, idam fermanında yer alan birçok gerekçenin üzerine, onun meczup hâlde ilahlık iddiasında bulunduğu da eklenince; tasavvuf edebiyatı bir kahraman kazanmıştır. Onun, “ene’l-Hak” diyerek, “Ben haklıyım.” dediğini savunanların yanına, aslında “Ben Hakk’ım.” dediğini ve bu hususta doğruyu söylediğini belirtenler de olmuştur. İkincisini savunanlara göre Mansur; seyr ü sülûkun, kişinin kendi iç evreninde çıktığı bir yolculuk olduğunu vurguladığını iddia etmişlerdir. Tıpkı Ferîdüddîn Attâr’ın otuz kuşunun Sîmurg’u aramaya çıkıp, aslında kendilerinin Sîmurg olduklarını öğrenmeleri gibi gönül erbabı da Hakk’ın ancak kişinin manevi ikliminde aranması gerektiğinin farkına varmıştır. Mansur ve Nesîmî; zahire bakanların yanlış anlayabilecekleri sözler sarf ettikleri için, yani “hân-ı hâsî âmiye aş ettikleri (Havassın sofrasını avama yedirdikleri)” için derileri yüzülmek suretiyle idam edilmişlerdir. Bu nedenle bu iki şahsiyet, “üryân-ı aşk (aşkın çıplakları)” olarak isimlendirilmişlerdir.

Beyitte Mansur’u öldüren aşkın; varlık âleminin yaratılmasına vesile olan aşk ile aynı olduğu vurgulanmıştır.

Bu ‘aşkdur kâşif-i esrârı gönülün
Bu ‘aşkdur açılır ma’nî bu câna

[**kâşif**: keşfeden, bulan. // **esrâr**: sırlar, gizli şeyler. // **ma’nâ**: mana, manevi olan.]

(Gönlün sırlarını keşfeden bu aşktır. Şu canıma açılan mana, işte bu aşktır.)

Aşk, gönlün nasıl büyük bir manevi gücü olduğunu gösterir. Aşk olmadan gönlün bir hükmü yoktur. Eskiler, kalbin üzerinde bulunan siyah bir noktacığın, ki adı süveydadır, insandaki maneviyatı düzenleyen organ olduğunu düşünmüşlerdir. Süveydâ, Arap dilinde sevdâ ile aynı kökten gelir, sevdanın insanda kök salmasını sağlar. İnsanın maddi varlığı bedenindeki uzuvlarla ve organlarla ifade edilir; manevi varlığı ise gönülde tecessüm eder. Âşık olan gönül, varlığın sırlarını öğrenmeye doğru ilk adımını atmış olur. Aşk, yaratılışın sebebi olduğu için; varlıkta birliğe ermek isteyenlerin ilk mertebesini teşkil eder. Çünkü aşk, âşık ve maşuk arasında doğar. Âşık, yani talip; aşka düşünce maşuktan haberdar olur ve ona kavuşma arzusu duyar. Böylece sazlıktan koparılıp ateşle terbiye edilmiş; ardından demir tellerle hizmet kuşağını kuşanmış bir ney gibi inlemeye başlar. Sevdiğinin semtine varmayı, hasret ve gurbetten kurtulmayı arzular. İşte, tüm bunların farkına varabilmek için; aşkın gönle intikal etmesi gerekir.

Bu ‘aşk âyetleri bu ‘aşk içinde
Görinür zât-ı ma’şûka ‘ayâne

[**âyet**: delil, kanıt, burhan. // **zât**: yüce şahsiyet; bir şeyin ta kendisi, şahsı. // **ma’şûk**: sevilen, sevgili, habip. // **‘ayâne**: açıkça, belirgin surette.]

(Bu aşkın delilleri bu aşkın içindedir. O deliller, sevgilinin zatına apaçık surette görünür.)

Aşk, yalnızca onu yaşayanların anlayabileceği bir duygudur. O, yaratılışın sırrıdır, sebebidir. Varlık âleminin, Yaratıcı’nın kendi güzelliğini, âşıkların gözünden izlemek amacıyla yaratıldığını bilen kimse; âşığın aslına maşuk olduğunu da keşfeder. Elvân Çelebi, bahsini ettiği aşkın delillerinin

yine o aşkın içinde olduğunu söylerken; âşık olmaksızın bu sırlara ermenin imkânsız olduğunu dile getirmektedir. İlâhî aşkın nihai hedefi, ikiliği ortadan kaldırmak ve sevgilide fena bulmaktır. Dolayısıyla ikilik ortadan kalktığında, yeni âşık kendi varlığını yok edip geriye sadece sevilen kaldığında; aşkın mahiyeti hem seven hem de sevilen tarafından idrak edilir.

Bu ‘aşkdur ‘âşık u ma‘şûka olan
Salâdur ‘âşık u ma‘şûk olana

[**ma‘şûk**: sevilen, sevgili, habip. // **salâ**: dua, namaz; selam; davet.]

(Âşığın sevgiliye duyduğu aşk, budur. O, âşık ve sevgili olana selâmdır.)

Elvân Çelebi, gerçek âşığın duyduğu aşkın; şiirine konu olan hakikî aşk olduğunu söylemektedir. Âşıkları niyaza ve sevgilileri naza davet eden, işte bu aşktır. Burada şair, seven ve sevilen ile, beşeri aşkı da kastetmektedir. Çünkü varlık âleminin yaratılmasına vesile olan aşk ile bir insanın diğerinde gördüğü güzelliğe kapılarak duyduğu aşk, nitelik olarak aynıdır; ancak mertebe olarak iki his arasında fark bulunmaktadır. İdeal olan ve insanı hakikate erıştiren aşk, ilahi aşktır.

Bu ‘aşkdur ol ezel gencin kılan fâş
Bu ‘aşk oldu nişân ol bî-nişâna

[**ezel**: öncesi olmayan zaman, başlangıç. // **genç**: hazine, define. // **fâş kılmak**: ifşa etmek; ortaya çıkarmak. // **nişân**: alamet, iz, belirti. // **bî-nişân**: izi, alameti olmayan.]

(O, ezel hazinesini ortaya çıkaran bu aşktır. Bu aşk, alâmeti olmayana alâmet olmuştur.)

Ezel hazinesi, Yüce Allah’ın kâinatı yaratmadan önceki zamansız ve mekânsız, mutlak varlığını kastetmektedir. Çünkü bir hadis-i kutsiye göre Allah, gizli bir hazine iken bilinmek istemiş ve böylece varlığa vücut vermiştir. Sufilerin, yaratılışın temeline aşkı oturtmalarının sebebi de budur. O, kendi güzelliğini, kendisine âşık olanların gözünden görmek istemiştir. Güzellik, doğal bir şekilde âşığın cezbe eder. Bu durumda, güzelliğin; onu takdir edecek göze ihtiyacı vardır. İşte o gözler; âşıkların gönülleridir. İnsan ne yöne baksa, yaratılıştaki güzelliği görür. Bu aşkın sevileni, somut olarak

gözlemlenemese bile onun alâmetleri her yerdedir. Yukarıdaki beyitle aynı anlamı ihtiva eden meşhur bir beyitte Hayâlî Bey: Cinân-ârâ cihân içindedir arayı bilmezler // O mâhîler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler (Dünyayı süsleyen dünyanın içindedir, ama onlar arayamazlar. Bu suretle onlar, denizin içinde olup denizi bilmeyen balıklara benzerler.) demiştir. Yani gören göz için her şey bir alâmet iken; görmeyi bilmeyen için ortada bir alâmet yoktur.

Nice kılsun bu bir söz ‘aşkı ma‘lûm
Ki şerhi sığmadı biñ dâstâna

[**nice:** nasıl. // **ma‘lûm kılmak:** bilinir hâle getirmek; ortaya çıkarmak. // **şerh:** açık izah etme; açıklama. // **dâstân:** hikâye; anlatı; bir eserin bölümleri.]

(İzahı bin destana sığmayan aşkı, bu tek söz nasıl bilinir hâle getirsin?)

Seyr ü sülûk bir hâl ilmidir, kâl ilmi değildir. Beyitte söz ile aşkın dile getirilemeyeceği anlatılmıştır. O aşkın ne olduğu binlerce kere, tafsilatlı bir şekilde anlatılmış; ancak yine de onun mahiyeti hakkında elle tutulur bir sonuca ulaşılamamıştır. Zaten yükseliş (urûc) ve iniş (nüzûl) esnasında, salikin söylediklerine kulak kabartılırsa, bunlarda herkesin anlayamayacağı ya da hazmedemeyeceği ifadelerin bulunduğu görülebilir. Kimi zaman Allah dostlarının, onlara şah damarlarından daha yakın olan mahbuplarıyla teklifsizce konuştukları görülebilir. Şathiyat kabilinden bu sözlerde, anlamayanlar için küfür ve şirk kokusu bulunur. Ancak; belirli bir mertebeye yükselen gönül ehli için küfür ve iman ya da hayır ve şer ayrımı yoktur. Bu mertebede iken sarf edilen sözlerin, o hâli yaşamayanlarca anlaşılma ihtimali bulunmaz.

Hele Elvân fedâ kıl dîn ü deyni
Bu ‘aşk içinde kalma hânümâna

[**hele:** hiç olmazsa, hiç değilse, özellikle; sonunda. // **deyn:** borç; zekât; verilmesi ya da eda edilmesi gereken şey. // **hânümân:** ev, ocak; ev bark; mal mülk.]

(Nihâyet ey Elvân, sen dinini ve eda etmen gerekenleri feda et. Bu aşk içinde, mala mülke meyletme.)

Elvân Çelebi, bu beyitte kendisine nida etmektedir. Şairin bu şekilde kendisine, bir başkasıymış gibi hitap etmesi “tecrit” olarak isimlendirilir. Elvân Çelebi, kendisine nasihat eder gibi görünerek, aslında tüm insanlığa seslenmektedir. Şairin söyledikleri zahir ehli tarafından yanlış anlaşılmaya müsaittir. Burada onun, dini ve her türlü ibadeti feda kılmak yönündeki telkini; onları tamamen terk etmeyi değil; bu yükümlülüklerin insana kazandırmaya çalıştığı hasletlere derhal erişmesi ifade etmektedir. Dinin ve ibadetlerin özüne eren kimse, bir sonraki mertebede, yani tarikatta kendisine yer edinebilir. İman, öncelikle dinî gerekleri yerine getirmek, türlü şüpheden arınmak üzerine kurulur. Bu mertebeden sonra tarikat gelir; burada tekellüften ziyade tecerrüt ön plandadır. Kişinin kendisini keşfetmesi olarak yorumlanabilecek bu arayıştan sonra ise hakikat gelir ki bu aşamada insân-ı kâmil raddesine erişilmiştir. Artık yükselişten elde edilen birikimi halk ile paylaşmak gerekir. Elvân Çelebi, çıkılan bu yolculukta mal mülk hırslarının ya da ihlassız ibadetin, kişiye hiçbir şey kazandırmayacağını ifade etmektedir.

Gönülden ferd ü cândan müfred olgıl
Yakîne kalma dolanma gümâna

[**ferd**: tek, bir; yalnız. // **müfred**: tek; yalnız; basit. // **olgıl**: ol, yap, et. // **yakîn**: şüphesiz ve kesin bilgi; iman; ölüm. // **gümân**: şüphe, tereddüt.]

(*Gönülden tek ve candan yalnız ol. Bilgi edinmekle kalma, şüpheye dolanma.*)

Eskiler “dünya terkin urmak” derler, bir deyim vardır. Bu, dünyevi olan her şeyden el çekmeyi ifade eder. Elvân Çelebi, yukarıdaki beyitte, varlıktan soyutlanmayı (tecerrüd) övmekte ve duyularla elde edilen bilginin, seyr ü sülûkta geçersiz olduğunu ifade etmektedir. Kişinin ferd veya müfred olması, girdiği yolun tamamen şahsî ve özel, ayrıca dile gelmeyecek kadar girift olduğunu vurgulamaktadır. Yakîn sözcüğü; kesin bilgi, iman, ölüm gibi anlamlara gelir. Elvân Çelebi, salikin girdiği yolda doğru bildiği hiçbir şeye güvenmemesi gerektiğini belirtmektedir. Çünkü maddî intibalara dayanan bilginin, tecerrüt âleminde geçerliliği yoktur. Aklî melekelerine güvenerek yola koyulan kişi, aşk yolunda mertebe kat edemez. Eski yazıda “yakîne kalma” kısmının “yakına kalma” şeklinde okunabileceği de göz ardı edilmemelidir. Bu durumda şair, “yakınıp durma” da demek istemiş olabilir.

Dilerseñ kim saña senden tecellî
Zuhûra gele kala câvidâne

[**tecellî**: yansıma; Allah’ın gönle aksetmesi. // **zuhûra gelmek**: ortaya çıkmak, meydana gelmek; görünür olmak. // **câvidâne**: ebedî, baki, kalıcı.]

(Kendinde Allah’ın tecellisinin ortaya çıkıp ebediyen kalmasını istersen...)

Bu beytin, önceki ile birlikte düşünülmesi gerekmektedir. Eski şiirde beyit bütünlüğü esastır ve mana çoğunlukla tek beyitte tamamlanır. Ancak burada şairin, iki beyti birbirine bağladığı görülmektedir. Böyle beyitlere “merhûn beyit” adı verilir. Önceki beyitle birlikte düşürsek şair şöyle demek istiyor: Yüce Allah’ın, gönlünden tecelli etmesini ve bu tecellinin orada sonsuza kadar kalmasını istesen, girdiğin yolda tecerrüt ehli ol, yalnızlıktan vazgeçme.

Bu ‘aşkuñ biñ sıfâtından birisi
Beyâna gelmedi sığmaz lisâna

[**sıfât**: vasıflar, özellikler. // **beyâna gelmek**: söylenmek, dile gelmek. // **lisân**: dil; konuşma.]

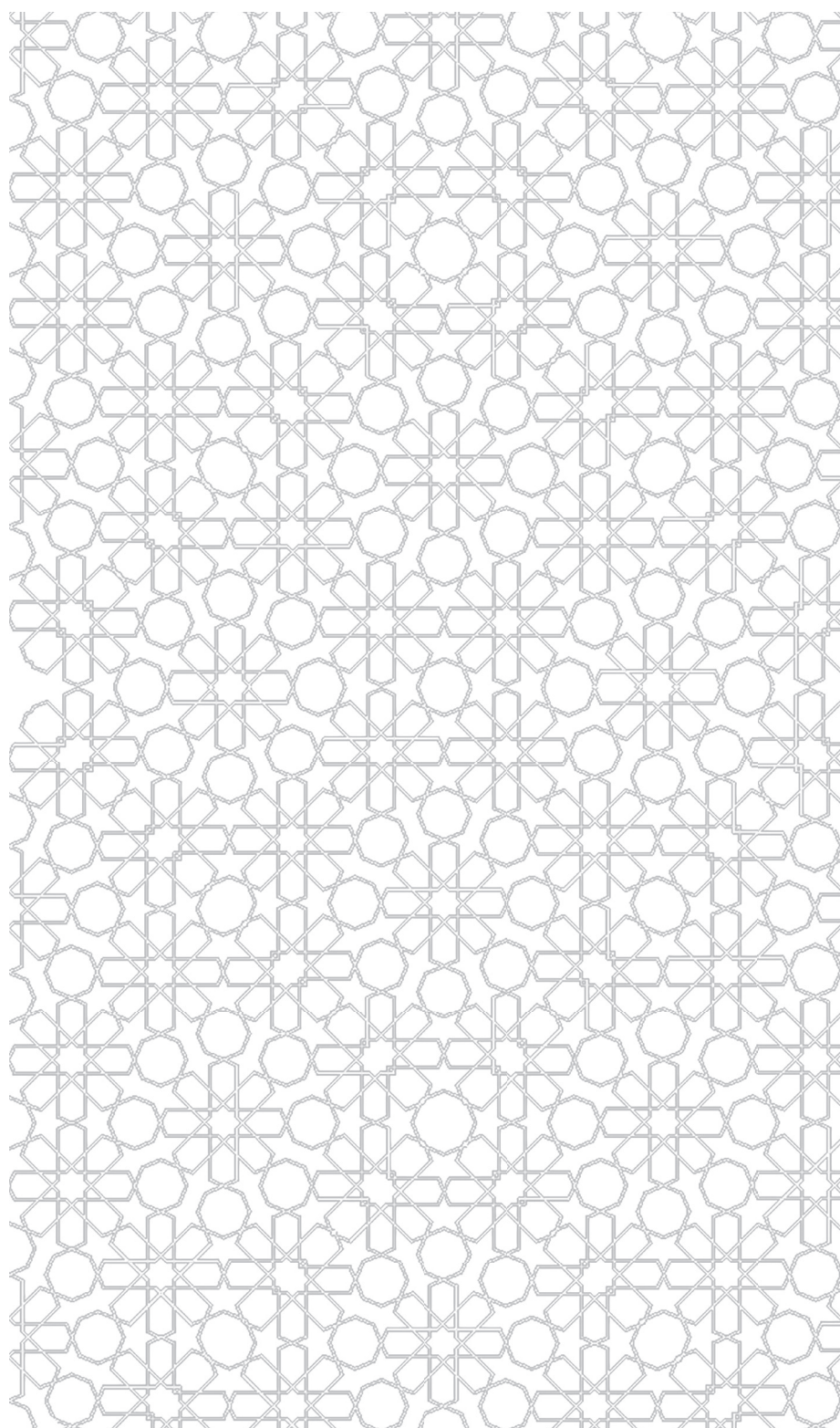
(Bu aşkın bin sıfatından birisi bile söylenmedi. Çünkü o sıfatlar dile gelmez.)

Meşhur bir Arapça beyit şöyle der: “Âh mine’l-aşki ve’hâlâtihî / Ahraka kalbî bi-harârâtihi (Ateşiyle kalbimi kavuran aşkın ve onun türlü hâllerinden âh –ederim.-)” Buradan hareketle aşkın hâllerinin sonsuz olduğunu ve o aşkın he ân oluş hâlinde bulunduğunu söyleyebiliriz. Elvân Çelebi şiir boyunca, dile gelmeyen, anlatılamayan, bir başkasına aktarılamayan tecrübelerden ibaret bir yolculuğu tanımlamaya çalışmıştır. Aşkın, aklî melekelerle idrak edilememesi, onun dile getirilememesinin temel sebebidir.

Değerlendirme

Elvân Çelebi'nin, babası Âşık Paşa'ya yazdığı nazire; tasavvufî duygu ve düşünüşü dile getirmektedir. Âşık Paşa'nın zemin şiiri ise, bir naat idi, yani Hazreti Peygamber övgüsü... Elvân Çelebi, vezin ve kafiyesi aynı kalmak koşuluyla, aynı şablonu alıp içine sufîyane düşünceler yerleştirmiştir. Kısa vezinli birer gazele imza atan Âşık Paşa ve oğlunun, sade bir Türkçe ile kısa mısralara oldukça derin manalar yerleştirdikleri görülmektedir. Esasen bu iki erenin Anadolu'daki manevi atmosfere, biri diğerinin eksikliğini giderecek ve açığını kapatacak şekilde hizmet ettikleri anlaşılmaktadır. Çünkü onların hacimli eserlerinde de aynı yaklaşım bulunmaktadır.

Âşık Paşa'nın Garîbnâme adlı eseri, İslâm ve tasavvuf duyarlılığını, çeşitli yönleriyle, orijinal bir tertip usulüne göre Türk insanına anlatmıştı. Elvân Çelebi'nin eseri ise daha çok, devrindeki inanç önderlerinin manzum ve efsanevi biyografilerini içermekteydi. İşte, baba oğulun, enerjilerini Türk insanının ihtiyaçlarını farklı yönlerden telafi etmek üzere çalıştıkları; hiç olmazsa Elvân Çelebi'nin, babasını tekrara düşmemek adına yeni ve orijinal eserlere vücut verdiğini görmekteyiz. Ruhları şad olsun.

ELVÂN ÇELEBİ’NİN BİR GAZELİNİN GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ

Elâ ey bî-vefâ dilber niçinsin sen sana mağrûr
Kimin düştü sana gönlü ki kılmadın onu makhûr

[**elâ:** ey, hey. // **bî-vefâ:** vefasız, sözünde durmayan, sadakatsiz. // **dilber:** gönlü alıp götüren; sevgili. // **mağrur:** gururlu; kibirli. // **makhûr:** kahrolmuş; mahvolmuş; harap.]

(*Ey vefasız güzel! Sen bu kadar kibirli oluyorsun? Sen, gönlü sana düşen her gönlü harap ettin.*)

Adın dünyâ dadın dünyâ adın dadın veren Mevlâ
Sahîhu’r-rûh olmadun sakîmu’l-kalbsin meşhur

[**mevlâ:** efendi; Yaratıcı, Allah. // **sahîhü’r-rûh:** ruhu sağlam, ruhu temiz. // **sakîmü’l-kalb:** kalp rahatsızlığı, kalbi sakat. // **meşhûr:** şöhretli, herkesin bildiği.]

(*Senin adın dünya, tadın dünya; sana adını tadını veren ise Allah’tır. Sen ruha huzur vermedin, üstelik kalbe iyi gelmezsin.*)

Yaradılmışta bir dahi sana benzer sana bendeş
Ne hâkân gördü ne kistrâ ne kayser gördi ne fağfur

[**bendeş:** eş, benzer. // **hâkân:** Türk hükümdarı. // **kistrâ:** İran hükümdarı. // **kayser:** sezar. // **fağfur:** Çin hükümdarı.]

(*Yaratılmışlar içinde bir tane daha sana benzeyeni ve sana eş durumda olanı ne Türk hükümdarı ne İran şahı ne Roma sezarı ne de Çin hakanı görmüştür.*)

Sana her kim gönül verdi sen oldun bil onun virdi
Sele verdin yele verdin nitekim tab’um[1] Bâ’ûr

[**vird:** dua; zikir. // **tab’:** yaratılış, mizaç; şairlik. // **Bâ’ûr:** Belam bin Bâ’ûr, salih bir kul iken şike ve küfre düşen bir şahıs.]

(-Ey dünya!- sana kim gönül verdiyse sen onun dilindeki zikri oldun. Böylece benim mizacımlı, Bel'âm bin Bâ'ûr gibi sele verdin, yele verdin –heba ettin.-)

Şular kim yüz sana tutdı ten ü cânı yanıp dütdi
Cihânda göz göre gitdi göre gel cânı nice_ olur

[**şular:** şunlar, onlar. // **ten:** vücut, beden. // **cihân:** dünya.]

(Yüzünü sana döndürenlerin bedeni canı yanıp tütmüştür. Dünyada göz göre göre giden can nasıl olurmuş, gel de gör.)

Şular kim seni terk etti bekâ mülkünü berkitdi
Hak'a yoldaş olup gitti Cüneyd ü Şiblî vü Mansûr

[**şular:** şunlar. // **bekâ:** kalıcı; daimi olan. // **mülk:** memleket; servet. // **berkitmek:** sağlamlaştırmak, güçlendirmek. // **Cüneyd:** IX. yüzyılda yaşamış İranlı mutasavvıf ve filozof. // **Şiblî:** Cüneyd-i Bağdâdî'nin öğrencilerinden, meşhur âlim ve mutasavvıf. // **Mansûr:** meşhur mutasavvıf.]

(Seni -dünyayı- terk edenler, beka ülkesini mamur hâle getirirler. Meselâ Cüneyt, Şiblîve Mansur Allah'a yoldaş olup bu şekilde beka ülkesine gittiler.)

Ganî oldı gınâ buldı safî oldı safâ buldı
İçi taşı vefâ toldı dökildi kaldı şerr ü şûr

[**ganî:** zengin, varlıklı; kimseye ihtiyacı olmayan, müstağni // **gınâ:** tok gözlülük; kendine yetme; bıkma, usanç; zenginlik. // **safî:** katkısız, hâlis; temiz, saf. // **safâ:** temizlik, duruluk; gönül şenliği, mutluluk; eğlence. // **taş:** dış. // **vefâ:** sözünde durma; sadakat. // **şerr:** kötülük, fenalık; kavgâ. // **şûr:** kargaşa, karmaşa; fitne.]

(Seni terk edenler zengin oldular ve onların gözleri doydu. Onlar arınıp saadete erdiler. İçleri dışları vefa ile doldu. Kötülük ve fitne dökülüp kaldı.)

Ezelden tâ ebed bunlar olupdur 'aşka müstağrak
Ne bennâ bunlara insân ne şeytân bunlara mezdûr

[**ezel**: zamanın başlangıcı; başlangıcı olmayan zaman. // **ebed**: sonsuzluk, zamanın sonu. // **müstağrak**: boğulmuş; dalmış, batmış. // **bennâ**: bina yapan, mimar; usta. // **mezdûr**: işçi; ırgat.]

(Bunlar ezelden ebede kadar aşka boğulmuşlardır. Ne insan bunların mimarıdır ne de şeytan bunların işçisidir.)

Hemîşe rahmet-i Rahmân bulara nâzil ü vâsıl
Bularun külli varlığı münevverdür yüzi pür-nûr

[**hemîşe**: daima, her zaman. // **rahmet**: Allah'ın merhameti. // **nâzil**: inen, nüzul eden; aşağıya doğru inen. // **vâsıl**: ulaşan, erişen, kavuşan. // **külli**: tüm, bütün. // **münevver**: aydın; parlak. // **pür-nûr**: ışıkl, nurlu; aydın.]

(Allah'ın rahmeti bunlara inmiş, erişmiştir. Bunların bütün varlığı parlaktır, yüzleri ise nurludur.)

Bulara ırgüre Elvân dilerse râhat-ı evvân
Ki tâ rahmet kıla Rahmân ola dünyâ vü dîn ma'mûr

[**ırgürmek**: eriştirmek, ulaştırmak. // **eyvân**: köşk; büyük salon; teras; sundurma. // **rahmet kılmak**: merhamet etmek; esirgemek. // **ma'mûr**: bayındır, şen.]

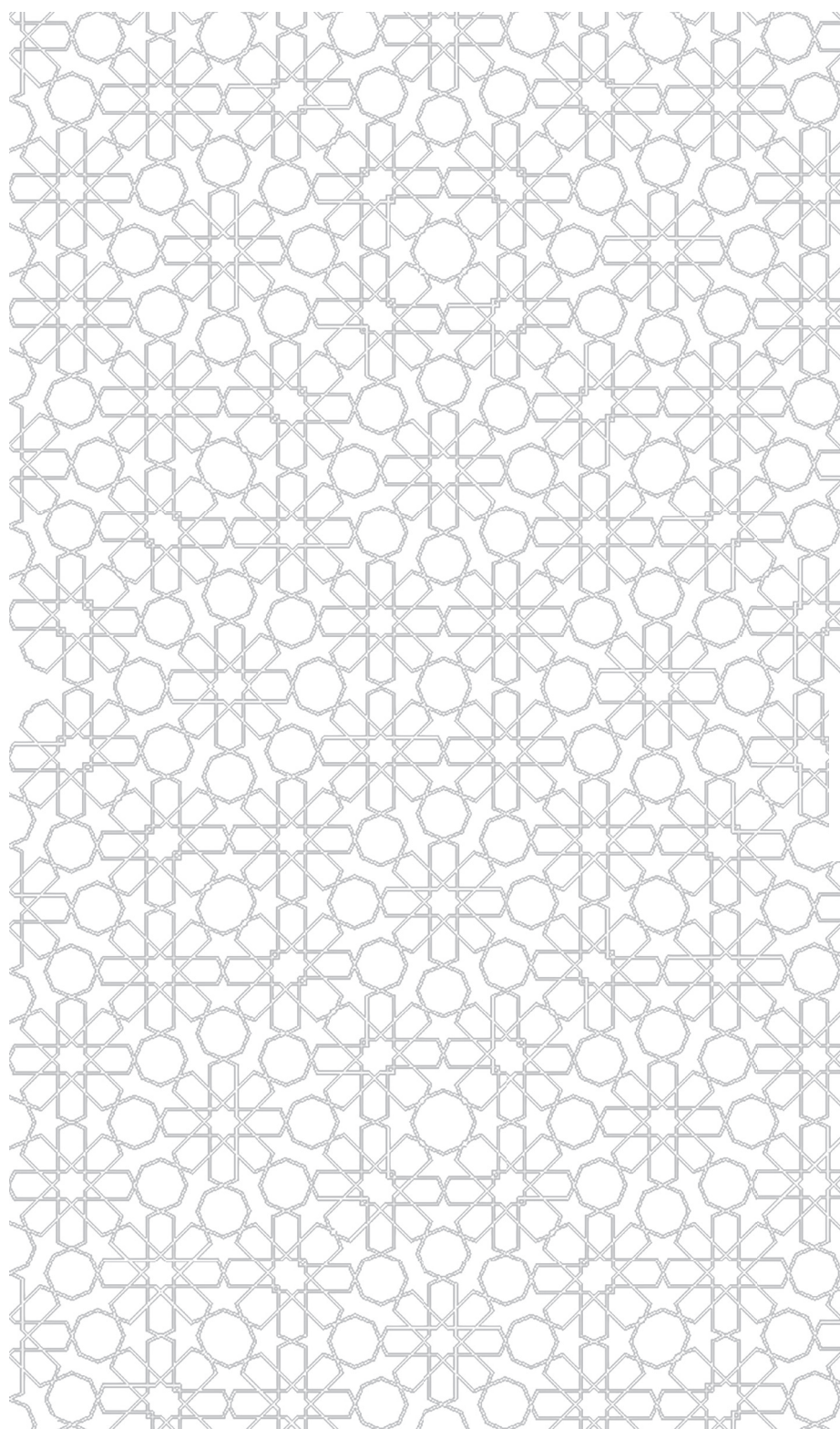
(Sen dilerse Elvân bunları köşk rahatına eriştirsin. Böylece Rahman olan Allah rahmet etsin ve onların dünyası ve dini şen olsun.)

Îlâhî fazl u rahmet kıl Îlâhî nezl-i rahmet kıl
Bu rahmetden bizi ırma be-fazl-ı sûre-i Ve'n-nûr

[**ilâhî**: ey Allah'ım! // **fazl**: fazilet; cömertlik, ihsan, kerem. // **nezl**: yağmur. // **rahmet**: Allah'ın lütfu. // **ırmak**: ayırmak.]

(Ey Allah'ım! Bize lütf ve ihsan nasip et. Ey Allah'ım! Bize rahmet yağmuru gönder. Nur suresinin hürmetine, bizi bu rahmetten ayırma.)²

² Gazel nazım şekliyle yazılmış şiirler, ilgili yazmalarda bulunabileceği gibi, Mehmet Fatih Köksal Hocamın "Elvân Çelebi'nin Şiirleri ve Şairliği (2005) " başlıklı makalesinde de görülebilir. Bu makalede Elvan Çelebi'nin şairliği ile ilgili de önemli tespitler yer almaktadır.

EKLER

ELVÂN ÇELEBİ’NİN BABASI ÂŞIK PAŞA

Türk edebiyatında önemli yere sahip olan, XIII-XIV. yüzyıllarda Anadolu’da yaşamış önemli ediplerinden birisi, *Garîbnâme* adlı eseriyle edebiyatımızda ün kazanmış olan Âşık Paşa’dır. Kendisi, Horasan’dan Anadolu’ya göç etmiş, nüfuzlu bir aileye mensuptur.

Âşık Paşa 1272 yılında Kırşehir’in Arapkiri beldesinde dünyaya gelmiştir (Günşen 2006: 7). Asıl adı Ali olan Âşık Paşa’nın, Alaaddın Ali, Muhlisoglu Âşık ve Âşık Paşa gibi isimleri anılsa da edebiyat tarihinde ve günümüzde kendisi, Âşık Paşa adıyla bilinmektedir. Âşık Paşa o dönemlerde önemli bilim ve kültür merkezlerinden birisi olan Kırşehir’de, Şeyh Osman başta olmak üzere dönemin meşhur sufilerinden aldığı dersler sayesinde iyi bir eğitim ve öğretim tahsil etmiştir (Günşen 2006:10). Âşık Paşa XIII-XIV. yüzyılların önemli valilerinden biri olan Timurtaş’ın veziri olarak Anadolu’da görev yapmış, ancak bu görevi uzun sürmemiştir. Fuat Köprülü’nün ifadesine göre Âşık Paşa bir isyana girişmiş, başarısızlıkla sonuçlanan bu isyan sonucunda ise Mısır’a kaçmış, orada yakalandıktan sonra tutuklanarak hapse atılmıştır (1978: 701). Âşık Paşa’nın şöhreti onun yöneticilik vasfına değil; edebî ve tasavvufi kimliğine istinat eder. O da tıpkı dedesi Dede Garkın ve babası Muhlis Paşa gibi, pek çok müridi bulunan ve geniş kitlelere nüfuz eden bir şeyhti.

Âşık Paşa’nın soydan gelen sufiligi, evlatlarına da intikal etmiştir. Onun soyu hem kendisinden önce hem de kendisinden sonra âlim ve sanatkâr yetiştirmiştir. Âşık Paşa’nın tasavvufi kişiliğini Taşköprülüzade Ahmed Efendi *Eş-Şakâ’iku’n-Nu’mâniyye fî Ulemâi’d-Devleti’l-Osmâniyye* adlı eserinde şöyle anlatmaktadır: “Âşık Paşa ibadete düşkün, dünyaya değer vermeyen, Allah’ı ve sıfatlarını hakkıyla tanıyan, sülûk mertebelerini ve sülûk ehlinin makamlarını bilen biriydi (2019:26).” Elvân Çelebi ise *Menâkıbu’l-Kudsîyye* adlı eserinde babası Âşık Paşa’nın faziletlerini anlatırken onun bunları Hızır’dan elde ettiğini söylemektedir. “Elvân Çelebi’ye göre, bir gece Âşık Paşa’ya biri görünür ve seni “ilm-i ledünni” ıssı yani sahibi çağırıyor der. Bu kişi Âşık Paşa’yı bir makama iletir, kendisi dışarıda kalır. Paşa içeriye girdiğinde nûranî, ‘kaba Türk suretinde’ bir ihtiyar görür. Bu, ledün sahibi Hızır’dır (Kaymaz 2002:112).” Zeki

Kaymaz'ın, yukarıda bir kısmı alıntılanan yazısında, Âşık Paşa'ya halk tarafından bazı kerametlerin yakıştırıldığı, hatta halkın ondan medet umduğu, türbesine giderek dua ettiği gibi hususlara değinilmiştir. Bu durum, Âşık Paşa'nın keramet sahibi bir veli olduğuna inanıldığını göstermektedir.

Âşık Paşa'nın tasavvuf anlayışı onun en önemli eseri *Garîbnâme*'de yoğun bir şekilde kendisini gösterir. Onun bu eserindeki ifadeleri, bahsi geçen duyuş ve düşünüş tarzını nefsinde yaşayan bir kimsenin izlenimlerini içerir. Çünkü o, kendisine kadar gelen birikimin, kendisinden sonrakilere aktarımında görev alan bir vasıttır. Bu anlamda onun eserinde, Türk edebiyatı ve tasavvufun önemli isimlerinden Mevlana, Sultan Veled ve Yunus Emre gibi isimlerin etkileri görülür (Köprülü 1976: 241).

Garîbnâme, elde aldığı konular açısından orijinal bir eser değildir. O, İslâm coğrafyasında gelişme imkânı bulan tasavvuf cereyanını çeşitli yönleriyle Anadolu Türklüğüne anlatmaya çalışmıştır. İşte, onun bu çabası; eserinin asıl şöhretinin ve kıymetinin mayasını teşkil eder. Âşık Paşa, Türk insanının gönül verdiği değerleri, onların diliyle izah etmiş; yerine getirdiği bu önemli görevin karşılığında ise asırlarca el üstünde tutulmuştur. XIII-XIV. yüzyıl Anadolu'sunda, henüz yerleşik yaşama geçme sürecini tamamlamamış boylar; mensubu oldukları kültür ve inanç coğrafyasının temel dinamikleri hakkında yeterli bilgiye sahip değillerdi. İşte tam bu noktada Âşık Paşa, insanlara kendi dilleriyle İslâm'ı ve tasavvufu anlatmış; dilinin edebî ve estetik bir mahiyet kazanmasına hizmet etmiştir. Onun bu tercihi, şöhretini artırmış ve geniş kitlelere nüfuz edebilmesini sağlamıştır. Fuat Köprülü, onun bu tutumunu “Âşık Paşa'nın Farsça bilmeyen Türkler arasında tasavvuf propagandası yapmak maksadıyla Türkçeye başvurduğu (1976: 342)” şeklinde yorumlamıştır.

Âşık Paşa'nın eserini Türkçe olarak kaleme almasını tarihî bir dönüm olarak da alabiliriz. Onun ortaya koyduğu eser sayesinde Türk şairleri ve yazarları, kendi dilleriyle de edebî eser söyleyebilecekleri gerçeği ile yüz yüze gelmişlerdir. Her ne kadar, dili kalıba uydurmakta birtakım sıkıntılar yaşamış olsa da Âşık Paşa, insanlara verdiği manalar sayesinde bu kusurların görmezden gelinmesini sağlamıştır. Aynı kusurlara sahip bir eser, XV. yüzyılda yazılıysaydı; başta halk kitleleri olmak üzere sanat ve edebiyat camiası ona asla ilgi göstermezdi.

Âşık Paşa'nın ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ölüm tarihi kesin olarak bilinmese de Âşık Paşa 733/1332 yılında Kırşehir'de vefat ettiği

kaynaklarda geçmektedir. (Yavuz 2000: 10). Âşık Paşa'nın türbesi günümüzde Kırşehir'de bulunmaktadır.

Eserleri:

1. Garîbnâme
2. Fakrnâme
3. Vâsf-ı Hâl
4. Hikâye
5. Kimyâ Risâlesi
6. Risâle fî-Beyânî's-Semâ (Kut 1991: 2)

Bu eserler dışında Âşık Paşa'nın *Etvâr-ı Mülûk* adlı eseri tercüme ettiği belirtilir (Azimli ve Efe 2000: 72). Âşık Paşa'nın Eğridirli Hacı Kemal tarafından derlenen *Câmiu'n-Nezâir* adlı eserde on adet şiiri ve Beyazıt genel kütüphanesi 3633 numarada kayıtlı olan ve 861 hicride Derviş Şümsül Mevlevî tarafından istinsah edilen Garîbnâme nüshasının sonunda birkaç şiiri bulunmaktadır (Kızıltunç 1998: 181). Ayrıca Sadeddin Nüzhet Ergün, Âşık Paşa'nın elimize ulaşmasa bile bir Divan'ının olabileceğini iddia etmektedir. Bu iddiayı ise, Âşık Paşa'nın çeşitli mecmualarda rastlanan hece ve aruz vezniyle yazılmış manzumelerine dayandırmaktadır (1936: 134).

Âşık Paşa'ya şöhretini kazandıran ve onun edebî kişiliğini en güzel şekilde yansıtan *Garîbnâme* 10.592 beyitten oluşmaktadır. Aruzun *fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbıyla yazılmış olan eser on bâb'dan oluşmaktadır. *Garîbnâme*, 730/1330 yılında tamamlanmıştır. Eserin adı, bazı kaynaklarda; *Divan-ı Âşık*, *Divan-ı Âşık Paşa*, *Maârifnâme* ve *Gencnâme* şeklinde geçse de Âşık Paşa eserin adının *Gârîbnâme* olduğunu açıkça belirtmiştir (Yavuz 2000: 10-13). Âşık Paşa'nın *Garîbnâme* adlı eseri çeviri bir eser değil, Âşık Paşa'nın görüşlerine de yer veren, orijinal (telif) bir eserdir. Âşık Paşa bu eserinde Arapça ve Farsça tamlamalara sadece ihtiyaç duyduğu zaman yer vermiştir. Eserde Türk kültürünün çeşitli dönemlerine ait bilgiler yer almaktadır. *Garîbnâme*'de yer alan bazı ifadelerde Orhun Abidelerine, Kutadgu Bilig'e, Dede Korkut'a Mevlana'ya, Yunus Emre'ye ve Süleyman Çelebi'ye göndermeler yapıldığı görülebilir (Yavuz 2000: 10-13).

دَاسْتَانِ هَشْتَمِ از بَابِ پنجم

قانی اولکیم الفش ایسترا لودن	وصف حالن دنکسون بن دودن
ایده ییم کیم نیلیه اول نه قیلا	کیم اولوردن مدام القش آلا
نیلیه کیم دولت آنکا یار اول	ییروک اهل آنکا دلدار اول
قنقی دلدن الفش آلا اول کشته	کیم دونه خشود لغا هر بر ایش
اولک بیلن القشی کیم دنا لا	نه بیلور کیم خشود آندن کیم اول
کردیلر سنک کیم بیله سن دنکله کل	دیدو که سوز معنسینی آنکله کل
ایده ییم القش و خشود لقنه در	کیم بیلسن بو حکایت نیته در
دنیا ده بیش قاپو وارد رای صفنا	هر برینه جانیه قل کل وفا
هر کیم اول پیش قاپودن القش آلا	شکسزن آندن جلب خشود اول
ایشدا مدی هر برینک آدینه	کیم بیلسن اوشبو سوزنک دادنی

GARÎBNÂME'DEN METİN ÖRNEĞİ

Dâstân-ı Heştüm ez-Bâb-ı Pencüm

Kanı ol kim alkış ister uludan
Vasf-ı hâlin diñlesün ben delüden
*O, yüce kimselerden övgü isteyen kişi nerede? O, durumun ne olduğunu benim gibi
bir deliden dinlesin.*

Eydeyüm kim n'eyleye ol ne kıla
Kim ululardan müdâm alkış ala
*Onun ne yapıp ne etmesi gerektiğini söyleyeyim ki, ulu kişilerden daima takdir
görsün.*

N'eyleye kim devlet aña yâr ola
Yir ü gök ehli aña dil-dâr ola
*O; talihinin rast gitmesi, yerdekilerin ve göktekilerin onu sevmesi için ne
yapmalıdır?*

Kankı dilden alkış ala ol kişi
Kim döne hoşnûdlığa her bir işi
*Her bir işinin memnuniyete ermesi için, o kimsenin hangi gönülden övgü alması
gerekir?*

Ol ki bilmez alkışı kimden ala
Ne bilür kim hoşnûd andan kim ola
*Kimden takdir alacağını bilmeyen kişi, kendisinden kimin razı gelmesi gerektiğini
nereden bilsin?*

Ger dilerseñ kim bilesin diñlegil
Didüğüm söz ma'nisini añlagıl
Eğer bunları bilmek istersen, dinle ve söylediğim sözün manasını anla.

Eydeyüm alkış u hoşnûdlık nedür
Kim bilesin bu hikâyet nitedür
Sana takdir ve rızanın ne olduğunu anlatayım, sen de böylece bu işin aslını öğren.

Dünyede³ biş kapu vardır ey safâ
Her birine cân ile kılğil vefâ
*Ey temiz kişi! Dünyada beş kapı vardır. Sen onların her birine canla başla sadakat
göster.*

Her kim ol biş kapudan alkış ala
Şeksüzin andan Calab hoşnûd ola
O beş kapıdan övgü alan kişi; şüphesiz Allah'ın rızasını da kazanır.

İşid imdi her birinüñ adını
Kim bilesin uşbu sözün dadını
Şimdi, onların her birinin adını işit, böylece bu sözün tadına var.

³ dünyede: dünyâda [metin]

بیری انا ایلا آنا در	بیری انا ایلا آنا در
بیری آخی در بری شیخ قاپو	بیری آخی در بری شیخ قاپو
بیری خود حضرت در ربلوینا	بیری خود حضرت در ربلوینا
ایشدا امدی هر برینه ندر کرک	ایشدا امدی هر برینه ندر کرک
وصف برله شرخی ایدم تمام	وصف برله شرخی ایدم تمام
هر برینه نه کرک در بیلین	هر برینه نه کرک در بیلین
کلک اول انا آنا قاپو	کلک اول انا آنا قاپو

قوله تعالى ولا قل لهما الى خیر

او غلنی وقیزنه بسلریدی	ر زمان آنا انا اسلریدی
آیتی وانی خوش بسلیه	و کز او غل قیز کرک کیم اشلیه
دوغرو یولدا دوزله دلدار اولما	یا او غل کرک کیم یار اولما
آنه کونکلن ایستیه هیچ دورمدن	نه کونکلن بکلیه هیچ ایرمدن
بس بئک آندن جلب خشود اولما	ول کیشی هر دم بدم الفش آلا
جهد قیل آنونک داخ القسین	ول تمام اولدی بوکر استاد کل
رحمت اولما یولدا شت او کدن	م جلب خشود اولما هر دم سنکا
هم جلب خشود لغینی بولسین	بدب استاد الفش سن السین
دنکلیوب سوز مغسین آنکار سنکا	بدیر قیلدن قیلده دنکار سنکا

Birisi ata ile ana durur
Biri üstâduñ değıl mi ya nedür⁴

Birisi baba ile annedir. Birisi üstadın olmayacak da kim olacak?

Biri ahîdür biri şeyh kapısı
Olsa gerek her birinüñ tapusı

Birisi ahiret kardeşidir, bir diğeri şeyh kapısıdır. Onların her birinin hizmetini görmek gerekir.

Biri hod Hazret'dürür bellü beyân
Biş kapu bunlar durur bilgil 'ayân

Birisi de apaçık şekilde Hazret'tir. İşte beş kapı bunlardır, iyice öğren.

İşid imdi her birine ne gerek
Tapusı vü kulluğı nice gerek

Şimdi onların her birisi için ne gerektiğini; onlara nasıl hizmet ve kulluk edeceğini dinle.

Vasfı birle şerhini eydem tamâm
Kim saña ma'lûm ola bu biş makâm

Onların ne olduklarını baştan sona izah edeyim. Böylece bu beş makam hakkında bilgi sahibi ol.

Bir zamân ata ana işler idi
Oğlanı vü kızanı bisler idi

Bir zamanlar baba ve anne çalışıp oğullarını ve kızlarını beslerdi.

Bu kez oğul kız gerek kim işleye
Atayı vü anayı hoş besleye

Bu kez oğul ve kız, babayı ve anneyi güzelce beslemek için çalışmalıdır.

Ataya oğul gerek kim yâr ola
Doğru yolda düzüle dil-dâr ola

Babaya, dostluk edecek ve doğru yolda ilerleyecek, gönül alan oğul gerektir.

Ata göñlin bekleye hiç ırmadın
Ana göñlin isteye hîç durmadın

O, babasının gönlündekileri onu hiç kırmadan yerine getirsin. Daima annesinin gönül rızasını istesin.

Ol kişi her dem-be-dem alkış ala
Bes bilün andan Calab hoşnûd ola

Şöyle bilin ki anbean bu şekilde övgü alan kişiden Allah da razı olur

Ol tamâm oldı bu kez üstâda gel
Cehd kıl anuñ dahi alkışın al

O tamamlandı. Bu kez üstada gel. Onun da övgüsünü kazanmak için mücadele et.

Kim Calab hoşnûd ola her dem saña
Rahmet ola yoldaşuñ öñden soña

Böylece Allah senden daima razı olsun. Baştan sona yoldaşın rahmet olsun.

N'idüb üstâd alkışın sen alasın
Hem Calab hoşnûdlığını bulasın

Sen ne yaparsan üstat övgüsünü kazanırsın ve böylece Allah'ın rızasını bulursun?

Eydeyüm kıldan kıla diñler iseñ
Diñleyüb söz ma'nisin añlar iseñ

Dinlersen ve sözün manasını anlarsan, bunu sana inceden inceye anlatayım.

⁴ nedür: ne durur [metin]

خدمت ایت استاد نکاس قول کیجی	شیله کیم براییلا یوخسل کیجی
قَالَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ أَنَا عَبْدٌ مِّنْ قَعْلَمَنِي حَرْفًا	
هر کیم استاد ایشکندن قول اولما	تشرکی قاشند سوزی مقبول اولما
وکن آنونک علمنی اولمه ملول	هر نه کیم دیر علمجن قلک قیول
وشرعت در کیم استاد اوکر دُر	رسم ارکان و نشان آدا و کر دُر
فرض و سنت بیلدر رنقسه عیان	دعوت ایلر طاعته بلو بیان
نفی نفس کیم طاعته کلمدی اول	تکرینک امری نذر بیلمدی اول
لس بیلنک اوستاد عالمه لزدُر	کیم شریعت نیدوکن بونلر بیلور
ایله اولسه بونلر اغزت کرک	هم ادب ارکان و هم خدمت کرک
قوله تعالى من الطيب والمعلم كلاهما لا ينفقان اذ هما لیکرهما	
کیمسه کیم استادینه خدمت قیلا	هیچ کمان دو قمتک کیم اول القش لا
هم جلب خشود اولما آندن عیان	کر تو بلکل بوسوزی بلو بیان
اولدخی تبدی بو کز کل اخیا	قوللوغ ایت اخلاصه قلمه ریا
برک قوشانکل اول قاپودا ارک	کوج کو ترکل صبر ایدب شولیز
مالنکی ترک ایت یوزی دوندر کل	کلنی خوش دوست قو و کوندر کل
حق یولند دوغور در کل صامند	یولی کو ستریول سین قینمدن
توپراق ایله یوزونکی یول اهلنه	اولسون کیم دونه جان کبر و کینه

Hidmet it üstâduña sen kul gibi
Şöyle kim bir bay ile yohsul gibi

*Sen bir fakirin zengine hizmet ettiği
gibi, üstadına kul olup hizmet et.*

Her kim üstâd işiğinde kul ola
Tañrı katında sözi makbûl ola

*Kim üstadının eşiğinde kul olursa, Tanrı
katında onun sözü makbul olur.*

Öğren anuñ ‘ilmini olma melûl
Her ne kim dir ‘ilm icün kılğıl kabul

*Sen, usanmadan onun ilmini / sanatını
öğren. Onun her söylediğini ilim
öğrenmek için kabul et.*

Bu şerî‘atdur kim üstâd öğredür
Resm-i erkân u nişân ad öğredür

*İslâmiyet’i öğreten üstattır. O, ilminin /
sanatının temel kurallarını, özelliklerini
ve terimlerini öğretir.*

Farz u sünnet bildürür nefse ‘ayân
Da‘vet eyler tâ‘ata bellü beyân

*O nefse farz ve sünnetin ne olduğunu
açıkça bildirir ve hiç şüphesiz insanı
ibadet etmeye davet eder.*

Kankı nefis kim tâ‘ata gelmedi ol
Tañrı’nuñ emri nedür bilmedi ol

*İbadete gelmeyen nefis (benlik), Allah’ın
emrinin ne olduğunu bilmez.*

Bes bilüñ üstâd ‘âlimler durur
Kim şerî‘at n’eydüğün bunlar bilür

*Şöyle bilin, üstat; âlimlerdir. Onlar
İslâmiyet’in ne olduğunu bilirler.*

Eyle olsa bunlara ‘izzet gerek
Hem edeb erkân u hem hizmet gerek

*Durum böyleyken onlara saygı
göstermek gerekir. Onlara karşı edepli*

*ve tertipli olup, hizmetlerini görmek
gerekir.*

Kimse kim üstâdına hizmet kıla
Hic gümân dutmañ kim ol alkış ala

*Her kim üstadına hizmet ederse, hiç
kuşku duymayın ki, övgüyü hak eder.*

Hem Calab hoşnûd ola andan ‘ayân
Kirtü bilgil bu sözi bellü beyân

*Hem Allah da kesinlikle ondan razı
olur. Bu sözün apaçık doğru olduğunu
bil.*

Ol dahi bitdi bu kez gel ahîye
Kulluğ it ihlâs ile⁵ kılma riyâ

*O da bitti. Bu kez ahîye gel. Ona
samimiyetle kulluk et, riyadan sakın.*

Berk kuşangil ol kapuda er gibi
Güc götürgil sabr idüb şol yer gibi

*O kapıda er gibi sapasağlam hazır ol.
Yer gibi sabredip güç olanı sırtında taşı.*

Mâluñı terk it yüzi döndürmegil
Gülini hoş dut kuru göndermegil

*O kapıdan yüzünü çevirme, malını terk
et. Gülüne iyi bak, onu kurutma.*

Hak yolında doğru durgil sanmadın
Yolu göster yolsıza kaybınmadın

*Allah yolunda kırılmadan dosdoğru dur.
Yolsuza çekinmeden doğru yolu göster.*

Toprak eyle yüzüñi yol ehline
Olmasun kim döne cân kibr ü kîne

*Yol ehline yüzünü toprak et. Böylece
canın kibre ve kine meyletmesin.*

⁵ ihlâs ile: ihlâsa [metin]

کیم اخی ہر دم سنکا الفش قیلہ
 اخیدن کیجکل بوکر شیخ قاپوسے
 نید سن کیم اولدخی القس قلا
 شیخ اوکند ایلا دورغل سن ایار
 شول کوزیلہ کیم بقتر سن حقا
 حقدن آیر وکور مکمل سن شیخنکی
 شیخ کونکل کوز کور سن بقا نکا
 شیخ اوکند سن فدا قل اوزونکی
 چون قلا سن سن بو بازاری تمام
 شیخ نفسندن سنکا القش کلا
 شیخ اوکند ایلا درغل سن ایار
 اولدقے تبدی بوکر کل حضرت
 آنہ خدمت نہ ایمش بلکل عیان
 اول ایشکن یوزنکی اور توپرقا
 حقدن آیر وهر نیک سرمایہ در
 علم عبرت ذکر طاعت قاموسین
 تجرید اولکل وارلغنکدن کلی دور
 ہم داخی سندن جلب خشود اولہ
 کور آنوک داخی نیجہ در طاپوسے
 ہم ینہ سندن جلب خشود اولہ
 شیخن اولو کور مکمل ہیج اختیار
 اول کوزین تو شیخ کا سن مطلقا
 شیخہ بغلا عقلنکی وکونکلنکی
 کورونہ اول کوز کور دن الله سنکا
 اتی سن آل ویر آنکا کند اوزنکی
 بس بولاسن شیخ کونکلنہ مقام
 لاجرم سندن جلب خشود اولہ
 شیخن اولو کور مکمل ہیج اختیار
 کور آنک قوللو غنی قال خدمتہ
 ایشد امدی نیجہ در بلو بیان
 وارلغنکدن خوفنا اول یوقلقا
 ترکن اورغل سن قاموسینک ایار
 آنہ اولدوم اوجمغین ظاموسین
 عقل و جان نفس کونکل ترکیں اور

Kim ahî her dem saña alkış kıla
Hem dahi senden Calab hoşnûd ola

*Bu şekilde ahî her an seni takdir etsin ve
Allah da senden razı olsun.*

Ahîden gicgil bu kez şeyh kapısı
Gör anuñ dahi niçedür tapısı

*Ahîden geç, bu kez şeyh kapısı... Onun
hizmeti nasıl olurmuş, gör.*

N'idesin kim ol dahi alkış kıla
Hem yine senden Calab hoşnûd ola

*Ne yapasın ki o seni takdir etsin ve Allah
senden razı olsun?*

Şeyh öninde eyle durgıl sen i yâr
Şeyhden ulu görmegil hiç ihtiyâr

*Ey dost! Sen şeyh önünde öyle bir dur ki
ondan başka bir kimseyi ulu şeyhin olarak
görme.*

Şol göz ile kim bakarsan sen Hak'a
Ol gözün bak şeyhüñe sen mutlakâ

*Sen Allah'a hangi gözle bakıyorsan, şeyhine
de mutlaka o gözle bak.*

Hak'dan ayru görmegil sen şeyhüñi
Şeyhe bağla 'akluñı vü gönlüñi

*Şeyhini Allah'tan ayru görme. Aklını ve
gönlini şeyhe bağla.*

Şeyh gönül gözgüsüdür⁶ sen bak aña
Görüne ol gözgüden Allâh saña

*Şeyh gönül aynasıdır, sen ona bak. O
aynadan sana Allah görünsün.*

Şeyh öninde sen fidâ kıl özünü
Anı sen al vir aña kendözünü

*Kendini şeyhin önünde feda et. Sen kendi
varlığını verip onu kazan.*

Çün kılasın sen bu bâzârı tamâm
Bes bulasın şeyh gönlinde makâm

*Sen bu alışverişi güzelce tamamladığın
zaman şeyhin gönlünde bir makam elde
edersin.*

Şeyh nefsinden saña alkış gele
Lâ-cerem senden Çalab hoşnûd ola

*Şeyhin nefsinden sana övgü gelirse, şüphesiz
Allah da senden razı olur.*

Şeyh öninden eyle durgıl sen i yâr
Şeyhden ulu görmegil hiç ihtiyâr

*Ey dost! Sen şeyh önünde öyle bir dur ki
ondan başka bir kimseyi ulu şeyhin olarak
görme.*

Ol dakı bitdi bu kez gel Hazret'e
Gör anuñ kulluğunu kal hidmete

*O da tamamlandı. Bu kez Hazret'e gel. Ona
kulluk edip hizmette bulun.*

Anda hidmet ne imiş bilgil 'ayân
İşid imdi nicedür bellü beyân

*Onun hizmetinin ne olduğunu dosdoğru
anla. Şimdi, onun nasıl olduğunu açık seçik
dinle.*

Ol işikte yüzünü ur topraka
Varlığından çık⁷ fenâ ol yoklığa

*O eşikte yüzünü toprağa vur. Varlığından
çık, yoklukta son bul.*

Hak'dan ayru her ne kim ser-mâyedür
Terkin urgıl sen kamusunuñ i yâr

*Ey dost! Allah'tan başka ne kazancın varsa
hepsini terk et.*

'İlm ü 'ibret zikr ü tâ'at kamusın
Unud ol dem⁸ ucmağın [u] tamusın

*İlim, ibret, zikir, ibadet; cennet ve cehennem
bunların hepsini o anda unut.*

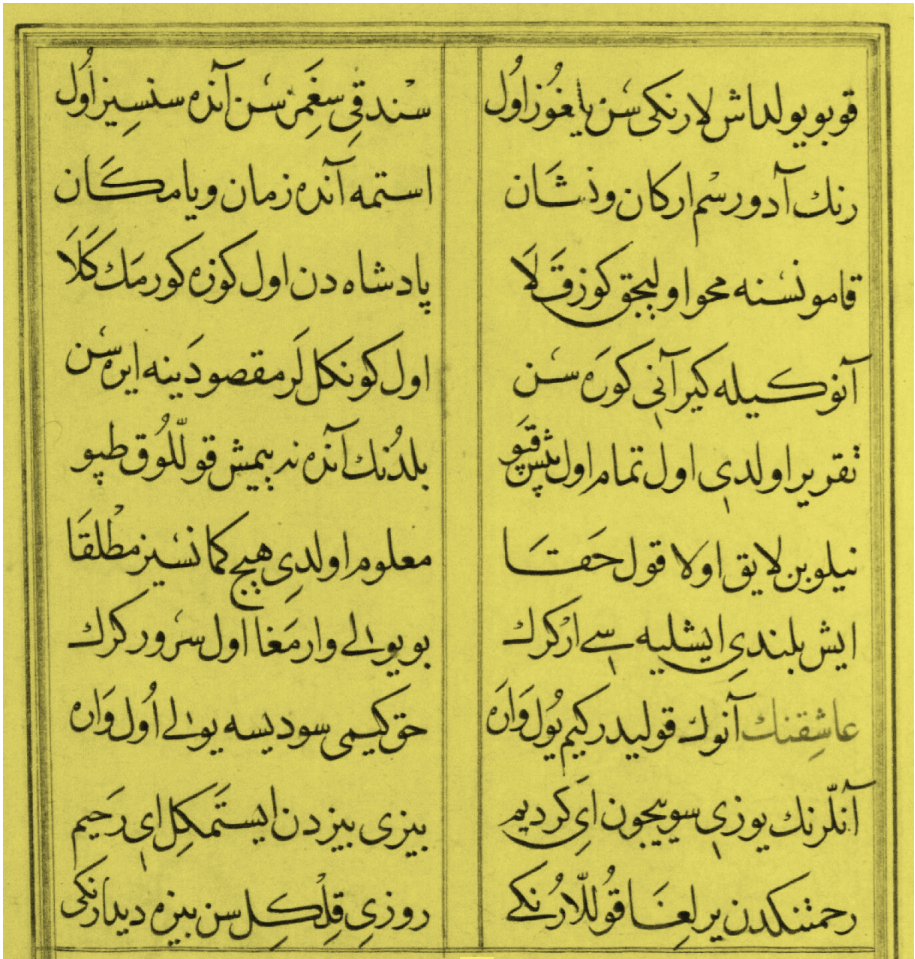
Tecrid olgil varlığından küllî dur
'Akl u cân u nefş gönül terkini ur

*Bütün varlığından soyutlana dur. Akli, canı,
nefsi, gönlü terk et.*

⁶ gözgüsüdür: gözgüdür [metin]

⁷ çık: Hak [metin]

⁸ unud ol dem: anda oldum [metin]

Ko bu yoldaşlarıñı sen yalguz ol
Sen dakı sığmazsın anda sensiz ol

*Sen bu yoldaşlarını bırak, yalnız ol. Oraya
sen dahi sığmazsın, kendini de bırak.*

Reng [ü] ad u resm-i erkân u nişân
İsteme anda zamân u yâ mekân

*Orada ne renk, ne isim, ne usuller ve
kaideler, ne alâmetler, ne zaman ne de
mekân isteme.*

Kamu nesne mahv olıcak göz kala
Pâdişâhda ol göze görmek gele

*Bütün her şey yok olunca geride yalnızca
göz kalır. Sultan tarafından o göze görme
yetisi verilir.*

Anuñ ile gir[ü] anı göresin

*Ol gönüllller maksûdına iresin
O gözle yine onu görürsün ve o gönüllerin
arzusu olana erişirsin.*

Takrîr oldı ol tamâm ol biş kapu
Bildüñ anda neyimiş kulluk tapu

*Bu beş kapı tamamıyla anlatıldı. Bu sayede
kulluk ve hizmet neymiş öğrendin.*

N'eyleyüben lâyük ola kul Hak'a
Ma'lûm oldı hiç gümânsız mutlakâ

*Kul Allah'a ne yaparsa layık olur? İşte bu
mesele hiç şüphesiz bir şekilde bildirildi.*

İş bilindi işleyesi er gerek
Bu yolu varmağa ol server gerek

*Yapılacak iş bilindi, artık onu yapacak er
gerek. Bu yolu tamamlamak için bir önder
gerek.*

‘Âşık⁹ anuñ kulıdır kim yol vara
Hak kimi sevdiyse yolu ol vara

*Âşık kişi, onun yol kat edecek olan kuludur.
Ancak sonuçta Hak kimi severse, yolu o
tamamlayabilir.*

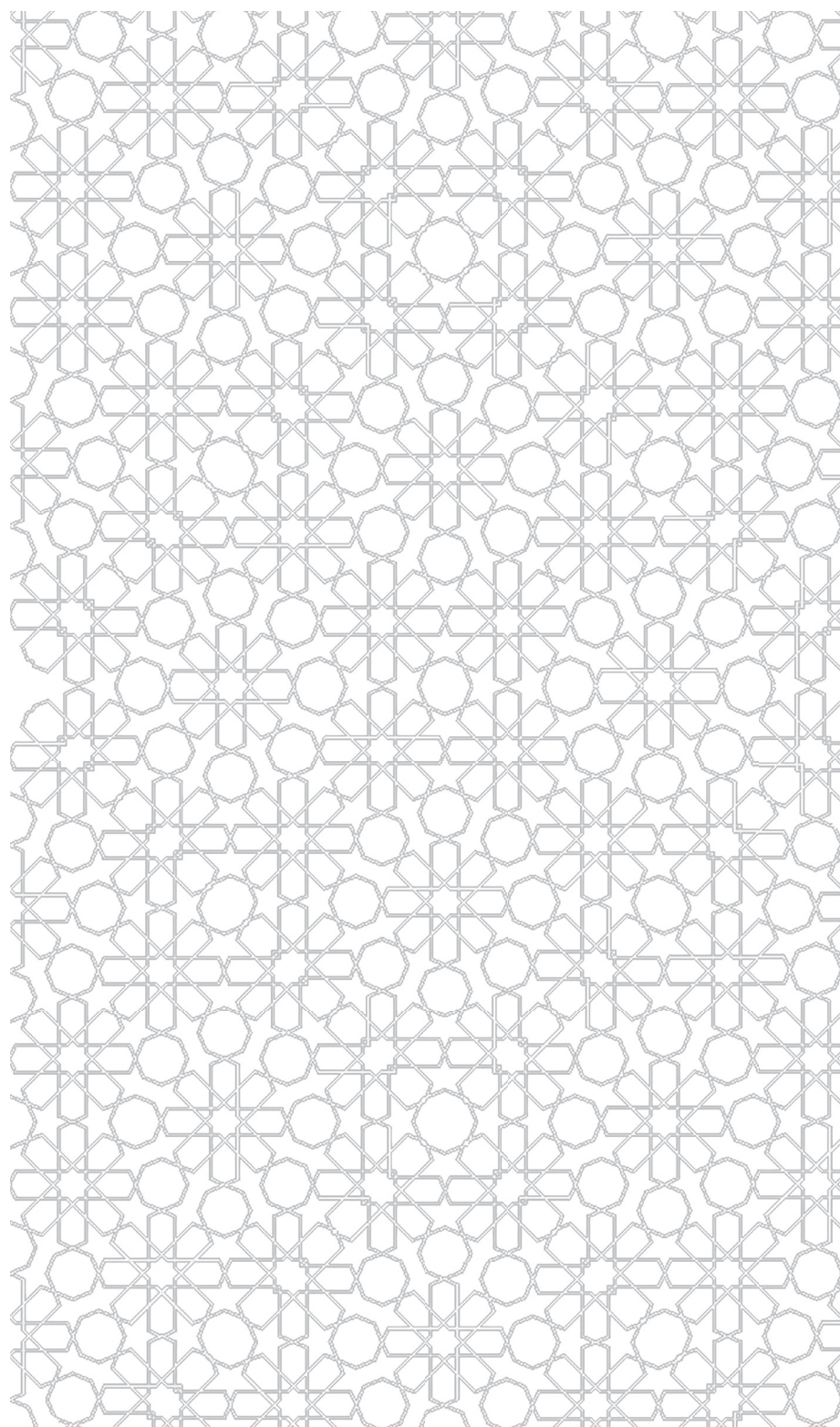
Anlarıñ yüzi suycün ey Kerîm
Bizi bizden istemegil ey Rahîm

*Ey Kerem Sahibi, ve ey Rahmeti Müminleri
Kuşatan Allah! Onların yüzü suyu için bizi
bizden ayırma.*

Rahmetüñden yarlığa kullarıñı
Rûzî kılğil sen bize didâruñı

*Kullarını rahmetinle bağışla. Bize didarını
görmeyi nasip et.*

⁹ ‘Âşık: ‘Âşık’uñ [metin]

YAYGIN BİR YANLIŞ ALGILAMA: “ÂŞIK PAŞA’NIN ULU MENZİLLERİ”

Çalışmada; Âşık Paşa¹⁰ söz konusu edildiğinde, onun Türk dili savunuculuğuna delil olarak getirilen -meşhur-:

Türk diline kimsene bakmaz-ıdı
Türklere hergiz gönül akmaz-ıdı

Türk dahi bilmez-idi ol dilleri
İnce yolu ol ulu menzilleri

beyitlerinin, birçok kaynaktan gerçek anlamından farklı yönde değerlendirildiği ispatlanmaya çalışılacaktır. Konuya eğilimin zorunluluğuna ve yanlış kanaatin yaygınlığına delâlet etmesi açısından, bu beyitleri konu alan, onu referans gösteren ya da onu açıklayan akademik kitaplar, edebiyat tarihleri ve makalelerden bazı alıntılar yapılması uygun olacaktır¹¹:

►“Bir milletin dilini öğrenmenin o millete karşı gönül yakınlığı uyandırdığına da dikkat ve nüfuz eden Paşa, edebiyatta Türkçe kullanmayışın, Türklerin de sevilmesine mâni olduğunu belirtir. Paşa’ya göre bunda o kadar ileri gidilmiştir ki Türkler dahi kendi dillerini bilmemek; Türkçe ile ne ince ve ne yüce eserler verilebileceğini akıl edememek durumuna düşmüşlerdir (Banarlı, 1998: 381).”

►“Eserini Türk milleti için yazar. Türkçenin o devirde hor görüldüğünü, her dilin araştırılıp incelendiğini, öteki dillerde eserler verildiğini, Türk dili ile kimsenin ilgilenmediğini, bu durumu Türk milletinin de bilmediğini ve Garîb-nâme adlı eserini bunun için yazdığını, böylece Türklüğün kendi

¹⁰ 1272 yılında Kırşehir’de doğmuştur. Asıl adı Ali’dir. 1332 yılında vefat etmiştir. Garîbnâme haricinde, bu esere dâhil edilmemiş olan Fakrnâme, Vasef-ı Hâl, Hikâye, Kimyâ Risalesi gibi küçük eserleri ve gazelleri bulunmaktadır. Türk tasavvuf edebiyatının ilk temsilcilerindendir (bkz. Yavuz, 2003: 29-39).

¹¹ İlgili alıntılar, tesadüfî bir seçme ile aktarılmışlardır.

dilinde eserler okuyup hikmetlere ulaşmasını ve mahrum kalmamasını ister (Yavuz, 2000: 13)¹².”

► *“Kendi dışındakilerin bir millete ilgi duyması, gönül bağı ile bağlanması, her şeyden önce o milletin dilinin saygınlığı iledir. Bir millet ki kendi dilini dahi bilmez, kendi dilinde yazmaz, öyleyse insanını kâinatı ve Tanrı’yı algılaması da ‘ince yolu’ ve o yolun duraklarını bilmesi de olmaz (Keskin, 2001: 45).”*

► *“... beyitleriyle, münevver sınıf arasında Türkçenin ne kadar ihmal ve terk edilmiş olduğunu göstermeye çalışmış; Türklerin kendi dillerini bıraktıklarını, Türkçedeki güzellikleri ve incelikleri ihmal ettiklerini dile getirmiştir (Uludağ, 2009: 303).”*

► *“... Aşağıdaki parçada görüldüğü üzere Âşık Paşa, eserini bilerek ve isteyerek Türkçe yazmış, Farsça ve Arapça gibi Türkçenin de ince manalar ifade edebileceğini ispatlamak istemiştir. Türkçülük ve Türkçecilikte ısrar ve titizlik göstermesi, Âşık Paşa’nın ayrı ve çok değerli bir özelliğini teşkil etmektedir... Âşık Paşa, idealist mutasavvıf bir şeyh olarak yalnız bir sade dil uygulayıcısı değil aynı zamanda, Türkçenin şuurlu, bilgili bir davacıdır.” (Kabaklı, 1990: 316).*

► *“Kimse Türk diline değer vermez, Türklere asla muhabbet duymazdı, Türklerin kendileri dahi, kendi dillerine değer vermez, ince ve uğraşlı bu dili iyi kullanmazlardı (Ungan, 2008: 307).”*

► *“Bu dörtlükte Türklerin daha 14. yüzyılın sonlarında birbirlerini sevmedikleri ve kendi dillerine itibar etmedikleri, Türkçenin inceliğinden ve de güzelliğinden habersiz oldukları ifade edilmiştir (Mustafa Yılmaz, tarihsiz: 2)¹³.”*

¹² Alıntı, eserin Kültür ve Turizm Bakanlığı sitesindeki dijital nüshasından alınmıştır, bkz: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-275439/h/garib-name.pdf> [21.10.2011]

¹³ Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi’nin makale veri tabanından alıntılanmıştır, bkz: http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/mustafa_yilmaz_dunden_bugun_e_turkcemiz.pdf [21.10.2011]

Alıntılarda görüldüğü üzere, beyitlerde Türk diline gerekli ilginin gösterilmediğinden yakınıldığı, Türklerin kendi dillerine önem vermediği, hatta onu terk ettiği söylenmektedir. Bunun nedeni olarak ise, Türklerin dahi kendi dillerinin güzelliklerini ve inceliklerini bilmemeleri gösterilmiştir. Âşık Paşa'nın, bu tespitleri ile Türkçenin savunuculuğunu yaptığı ve devrinin çok ilerisinde görüşler ifade ettiği de akademik çalışmalarda vurgulanan bir husus olmuştur.¹⁴ Eserde, yukarıdaki beyitlerin de geçtiği, Türk dili hakkındaki kanaatlerin yer aldığı kısım, bağlamın doğru tespit edilebilmesi amacıyla, aşağıya alıntılanmıştır (Yavuz, 2000: 943-954):

Kim alursa bu kitÂbı yÂdına
İre cümle maèninüñ bünyÂdına

Gerçi kim söylendi bunda Türk dili
İlla maèlum oldu maèni menzili

Çün bilesin cümle yol menzillerin
Yirmegil sen Türk ü TÂcık dillerin

Üamu dilde var-ıdı øabû u uâÿl
Bunlara düşmiş-idi cümle èuüÿl

Türk diline kimsene baúmaz-ıdı
Türklere hergiz gönül aúmaz-ıdı

Türk daði bilmez-idi ol dilleri
İnce yolu ol ulu menzilleri

Bu kitÂb anıñ içün geldi dile¹⁵
Kim bu dil ehli daði maèni bile

Türk dilinde yaèni maèni bulalar
Türk ü TÂcık cümle yoldaş olalar

¹⁴ Bu düşüncelerin bir neticesi olarak ilgili beyitler, Âşık Paşa'nın Kırşehir'deki türbesinin giriş kapısında uzunca yıllar bir mermer levha üzerinde, merhumun kabrine gelenleri karşılamıştır. Restorasyondan sonra bu levha girişten kaldırılmıştır.

¹⁵ Matbu neşirde “Bu áarib-nÂme anın geldi dile” biçimindedir. Ancak “anın” okunan sözcüğün bu hâliyle bir anlam teşkil etmemesi nedeniyle Millî Kütüphane Yazmaları 06 Mil Yz B 1024 numarada kayıtlı nüshadaki biçimi kabul ettik. Eserin isminin “Garîbnâme” olduğu da bu beyte istinat eden bir tespittir.

VemÀ erselnÀ min-resÿlin illÀ bi-lisÀni úavmihi 14/4

Yol içinde birbirini yirmeye
Dile baúup maèniyi òor görmeye

TÀ ki maórÿm úalmaya Türkler daúi
Türk dilinde añlayalar ol Óaú'ı¹⁶

Âşık Paşa, alıntılanan beyitlerinde gerçekten Türkçeyi övmüş müdür? Böyle yaparak devrinin Türkçeyi hor gören telâkkisine meydan okumuş, böylece Türk dilinin savunuculuğunu yapmış mıdır? Bu şekilde, dönemi için oldukça ileri, Türkçeci bir tavır sergilemiş midir? Aşağıda sunulan deliller ve yapılan izahlar yoluyla öyle olmadığı söylenebilir.

Çalışmamızın çıkış noktasını, söz konusu ifadenin, ait bulunduğu yerdeki bağlamla çelişmesi oluşturmuştur. Âşık Paşa, ilgili beyitlerin de geçtiği Garîbnâme'nin bitiş bölümünde, Türkçeyi övdüğü düşünülen “İnce yolu ol ulu menzilleri” sözleri dışında bir övgü ifadesi kullanmaz -Bu sözler de Türkçe hakkında kullanılmamıştır-. Üstelik “Gerçi kim söylendi bunda Türk dili”, “Yirmegil sen Türk ü TÀcık dillerin”, “Türk diline kimsene baúmaz-ıdı / Türklere hergiz gönül aúmaz-ıdı”, “Kim bu dil ehli daúi maèni bile”, “Türk dilinde yaèni maèni bulalar”, “Dile baúup maèniyi òor görmeye” ifadeleri övgüden ziyade, eserin Türkçe yazılma nedenini ve mazeretini dile getirmektedir. Şair, bu ifadelerin arasında “Türk daúi bilmez-idi ol dilleri / İnce yolu ol ulu menzilleri” sözlerini sarf ederek ana diline haksızlık yapıldığını düşünmüş, onu yüceltmek gereği mi duymuştur?

¹⁶ Metnin nesre aktarımı: Bu kitabı kim hatırına getirirse, bütün manânın esasına erer. Burada Türk dili söylenmesine rağmen, manâ menzili malûm olmuştur. Bütün yol menzillerini bildiğin için, Türk ve Tacik dillerini kötüleme. Bütün dillerde kanun ve nizam vardı. Bütün akıllar bunlara ilgi göstermişti. Türk diline kimse bakmazdı. Türklere gönül asla meyletmezdi. Türk de o dilleri; ince yolu, o ulu menzilleri bilmezdi. Bu kitap, bu dili konuşanların da manâ öğrenmesi için dile geldi. Yani Türk dilinde manâ bulsunlar, Türk ve Taciklerin hepsi yoldaş olsunlar. (Ayet: Onlara apaçık anlatabilsin diye, her peygamberi kendi halkının diliyle gönderdik.) Yol içinde birbirini kötülemesin, dile bakıp manâyı hor görmesin. Öyle ki Türkler dahi mahrum kalmasınlar, o Allah'ı Türk dilinde anlasınlar.

İlgili beyitteki ifadelerde, Türk dili hakkında söylendiği varsayılan “ince yol, ulu menzil” övgüleri üzerinde durmak gerekir. Bu övgüler, Türk dili için sarf edildiyse, “dil” ve “menzil” sözcükleri neden çoğuldurlar? Bu soruya cevap olarak, Türkçenin lehçelerinin -Türk ve Tacik boylarının dili şeklinde- ayrı birer dil olarak kabul edildiği söylenebilir. Ancak bu açıklama yetersiz, daha doğrusu bağlam dışı kalır. Söz konusu iki beyitten önceki beyte bakıldığında Âşık Paşa’nın, “ince yol”, “ulu menziller” olarak atıf yaptığı diller hakkında da fikir sahibi olabiliriz:

Úamu dilde var-ıdı øabù u uâýl
Bunlara düşmiş-idi cümle èuúýl

(Her dilde kural ve nizam vardı. Bütün akıllar bunlara ilgi göstermişti.)

Türk diline kimsene baúmaz-ıdı
Türklere hergiz gönül aúamaz-ıdı

(Türk diline kimse bakmazdı. Türklere gönül asla meyletmezdi.)

Devam eden beytin günümüz Türkçesindeki karşılığına dikkat edildiğinde, “ol diller” ile kastedilenin, “zabt u usûl”ü olan ve bütün akılların üzerinde mesai sarf ettiği -diğer- “kamu diller” olduğu anlaşılabilir:

Türk daòì bilmez-idi ol dilleri
İnce yolu ol ulu menzilleri

(Türk de o dilleri, yani ince yolu o ulu menzilleri bilmezdi.)

Bu sözleri Âşık Paşa’nın Türkçe savunuculuğuna ve Türkçeyi öven millî hassasiyetine delil olarak getiren araştırmacılar için beyitte, “ol diller”, “ince yol”, “ulu menzil” ibarelerinin işaret ettiği kavram, bir önceki beyitteki “Türk dili” terkididir¹⁷. Burada, “daòì” sözcüğünün fonksiyonu yanlış olarak “Türk dahi / bile Türk dilini bilmezdi.” anlamına vücut verecek biçimde algılanmıştır. Ancak cümlelerin günümüzdeki tam karşılığı “Türk de o dilleri bilmezdi.” biçimindedir. Bu durumda “ince yol” ve “ulu menziller”

¹⁷ Bu noktada, eski yazıda “ulu” ve “ölü” sözcüklerinin tamamıyla aynı biçimde (ولو) imlâ edildiklerine de değinmek gerekir. Eğer Türk dili, Türkler tarafından dahi bilinmiyordusa, “ulu menziller”in, “ölü menziller” okunması gerekmez mi?

övgülerine muhatap olan “diller”, “Türk dili” olmaktan çıkmaktadır. Âşık Paşa, yukarıdaki üç beytinde tam olarak şunları söylemektedir: “*Bütün dillerde kanun ve nizam vardı. Çünkü akıllar bu diller üzerine mesai sarf etmişlerdi. Türk diline ise kimse bakmazdı. Türkleri kimse sevmezdi. Türk de o dilleri, yani ince yolu ve o ulu menzilleri bilmezdi.*” Bu izahlar neticesinde, söz konusu övgülerin muhataplarının, o dönemin popüler dilleri Arapça ve Farsça olduğu sonucuna varılabilir¹⁸. Türklerin Arapça ve Farsçayı bilmemelerinden ötürü hayıflanana Âşık Paşa, bu nedenle eserini Türkçe yazdığını ifade etmektedir.

Bu tutum, Garîbnâme’nin yazıldığı dönem için pek de yadırganmaması gereken bir durumdur. M. Fatih Köksal’ın konu hakkındaki tespiti, Âşık Paşa’nın da dönemindeki diğer sanatkârlar gibi “niçin Türkçe yazdığı” sorusuna / töhmetine yukarıdaki beyitlerle mukabele ettiğini göstermektedir: “Türkçeye rağbetin olmadığı, bırakın rağbeti, yazarının Türkçe yazmaya mecbur kaldığını, yoksa yazmayacağını beyan ettiği, Türkçe yazdığı için okuyucudan adeta özür dilediği onlarca eser adı saymak mümkündür (2006: 239).” Kanaatimizce Garîbnâme de bu eserlerden sadece biridir. Bahsi geçen tutumu ispatlaması açısından, Firişteoğlu’nun Hidâyetnâme adlı eserinin girişinde sarf ettiği sözleri alıntılanmak uygun olacaktır: “İn risÂle ber-zebÂn-ı Türki bünyÂd kerde şüd. Ez-berÂy-ı Ân ki ûÂlibÂn-ı in buûea ber-zebÂn-ı FÂrsi rüsÿö-ı tamÂm ne-dÂştend (Şenödeyici, 2009: 112).”¹⁹ Âşık Paşa’nın, Türk ve Taciklerin kendi dillerinde Hakk’ı anlamaları, ondan mahrum kalmamaları için eserini Türkçe yazdığını; eserinin diline bakıp da içindeki anlamın hor görülmemesi gerektiğini ifade ettiği beyitleri de bu bağlamda değerlendirilmelidir. Cevdet Kudret, ilgili beyitlerle Türkçenin övülemeyeceğini tespit etmiş; ancak “Türklerin dahi kendi dillerini bilmediği” hatasını yinelemiştir: “... sözleriyle, o güne değin ne yabancıların, hatta Türklerin Türkçeye önem vermediklerinden yakını; ne var ki biraz aşağıda, Türklerin kendi dillerinde Tanrı’yı anlamaları, bundan yoksun kalmamaları için Garîbnâme’yi yazdığını ve ‘dile bakıp anlamı hor görmemek’ gerektiğini söyleyerek, kendisi için ‘anlam’ın dilden daha önemli olduğunu bildirir; böylece Türk

¹⁸ E.J.W. Gibb, Osmanlı Şiir Tarihi’nde, Âşık Paşa’nın “ol diller” ile Arapça ve Farsçayı kastetmiş olduğunu, bu mısraya ait bir dipnotla özellikle belirtir (Gibb, 1999: 123).

¹⁹ “Bu risaleyi Türk dili üzerine bina etmemin nedeni, bu ülkedeki taliplerin Farsçaya tam anlamıyla vâkıf olmayışlarıdır.”

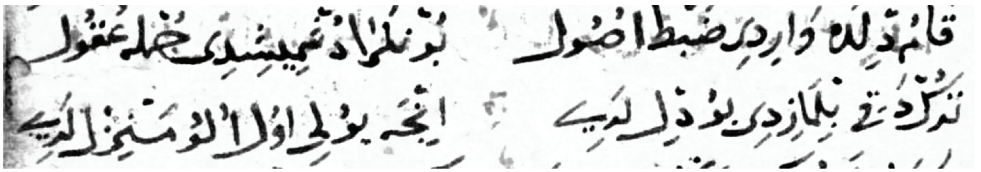
diliyle yazmak zorunda kaldığından ötürü, o çağın aydın okuyucusundan üstü kapalı olarak adeta özür diler (1995: 258-259).”

Âşık Paşa, eserine yöneltilecek ithamlara, Türkçe kullanmak zorunda kaldığı ve bu nedenle de estetikten ödün verdiği cevabını vermektedir. Ondan bahseden XVI. asır tezkirecisi Latîfî, Âşık Paşa’nın eserindeki estetik kusurlara farklı bir bakış açısı getirir. O’na göre, Âşık Paşa’nın şiiri nazik, renkli ve sanatkârane olmaktan uzaktır. Çünkü mutasavvıf şairler, halkın beğenisine hitap edecek sanatlara ve hayallere temayül etmezler. Onlar, şiirlerini övünmek ve şöhrat bulmak için yazmadıklarından, sözleri süslemekten imtina ederler²⁰: “İrÂd-ı naômı reng ü edÂda ol úadar nÂzûk ü rengin ve teklif-i taâannuêa úarın degildür. Bu şerÂyüü-ı şive-i şÂêirÂna riêÂyet olunmaduâm êadem-i úudrete óaml olunmaya ki nuóamÂ-i ehlu’llÂh naômında úabýl-i óalú için taâannuê u taóayýül úaâd itmezler. İftiòÂr u iştiðÂr için tezyin-i êibÂrÂt u elfÂz ve âanÂyiê-i bedÂyiê-perdÂz aârÂz-ı menÂfiê için aârÂzdan iêrÂz iderler (Canım, 2000: 119).” Latîfî’nin düşünceleri, Garîbnâme’ye sonraki asırlarda nasıl bakıldığını ortaya koymasından önemlidir. Latîfî, eseri nazik, renkli ve sanatlı bulmamaktadır. Bu ifadeler, XVI. yüzyıl klâsik Türk şiirinin zirve isimlerini okumuş; fakat Türk dilinin önceki asırlarda, edebî bir yazı dili olmak için verdiği mücadeleden habersiz bir kimsenin tespitlerini yansıtmaktadır. Türk dili, farklı bir dünyayı ve farklı estetik değerleri ifade edebilmek için Âşık Paşa’dan Latîfî’ye gelinceye dek şekillenmiş; bu arada halk da daha önce anlamadığı birçok yabancı sözcüğe aşina olmuştur. Latîfî, Türklerin yazılı bir edebiyat dönemine geçişteki sancılarının, ellerinde işlenmiş ve bu suretle olgunlaşmış bir edebî yazı dili bulunmayan sanatkâr ruhların, yeni ve farklı bir dünya görüşünü ifade ederken yaşadıkları sıkıntılardan habersizdir. O, Garîbnâme’nin estetik yoksunluğunu tespit etmiş, bunun nedenini de, ehlullahın, eserlerini halka beğendirmeye kaygısı taşımamalarına bağlayarak onun “niçin hor görülmemesi gerektiği”ne farklı bir bakış açısı getirmiştir.

²⁰ Latîfî’nin bu tespitlerine Gibb de eserinde yer verir: “Doğu âlemi için son derece önemli olan bu belâgat unsurlarının olmayışını göz önünde bulunduran Latîfî, Allah dostlarının, insanların beğenisini kazanmak için şiirlerinde oyunlara ve hayallere önem vermedikleri gibi şöhrat için ifadelerini süslemeye de çalışmadıklarını söyler (Gibb, 1999: 125).”

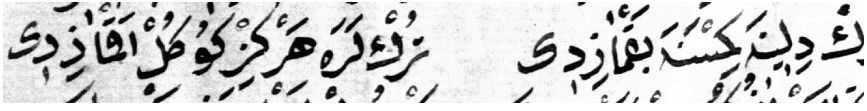
Türk dili ve edebiyatının önemli şahsiyetlerinden sayılan bir kimsenin, yanlış algılama sonucu, şöhretine yakışmayacak sözleri ile birlikte anılması tezat oluşturmaktadır. Düşüncelerini öğretmek ve yaymak amacıyla olan bir mutasavvıf, eserini hitap ettiği zümrenin anlayabileceği şekle sokmak zorundadır. Garîbnâme, bu nedenle Türkçe yazılmıştır. Ancak, onun Türkçe yazılmış olması, Âşık Paşa'nın “nazik, renkli, teklîf-i tasannu‘a karîn” şiirler ortaya koyması önündeki tek engel değildir. Eserin, tasavvufî mevzuları izah eden didaktik üslûba sahip olması da Latîfî'nin dikkat çektiği zaafılara yol vermiştir. Fuat Köprülü, bu tespiti şu cümleleriyle ifade etmiştir: “Gülşehrî’de gördüğümüz sanat ve güzellik endişesine Âşık Paşa tamamiyle yabancıdır. Anadolu’nun nüfuzlu bir sufi ailesine mensup olması ve eserlerinin didaktik mahiyeti, şöhretini -fakat bir şair değil, sade bir mutasavvıf sıfatıyla- asırlarca yaşatmıştır (1981: 347).”

-Şuurlu- Türkçülük ve Türk dili hassasiyetine timsal gösterilebilecek kimi uygulamalar, Garîbnâme'nin müellifinde değil, müstensihlerinde bulunabilir. Âşık Paşa'nın söylediklerine katılmayan müstensihlerden bir kısmının, şairin eserini neden Türkçe yazdığı hususundaki sözleri içinde, hoşlanmadıkları bazı beyitleri atladıkları görülmektedir. Muhtemelen, mensubiyeti “Türk” olan müstensihlerce gösterilen hassasiyet, esere hürmetsizliği göze alarak bu sözlerden bazılarının sansürlenmesi sonucunu doğurmuştur. Sözelimi, 06 Mil Yz B 1024 numaralı yazmadan aşağıya alıntılanan kısımda “Türk diline kimsene baúmaz-ıdı / Türklere hergiz gönül aúmaz-ıdı” beytinin şuurlu bir şekilde esere dâhil edilmediği iddia edilebilir.

06 Mil Yz B 1024 - 260b (Türk diline kimsene baúmaz-ıdı... beyti eksik)

Yine aynı düşüncelerle, aşağıdaki beyitlerin arasından, “Türk daði bilmez-ıdı ol dilleri” mısraının geçtiği beyit çıkarıldığı söylenebilir.

06 Hk 331 - 286b (Türk daði bilmez-idi ol dilleri... beyti eksik)

Durum böyleyken, “Türklerin Arapça ve Farsça bilmemelerinden

Durum böyleyken, “Türklerin Arapça ve Farsça bilmemelerinden ötürü Garîbnâme’nin Türkçe yazıldığını söyleyen beyitlerde Türk dilinin övüldüğü sonucuna nasıl ulaşılmıştır?” sorusu akla gelmektedir. *Kanaatimizce ilgili beyit, Âşık Paşa’nın, döneminde Türk dili ve edebiyatı hususunda yerine getirdiği önemli misyonun bir yansıması olarak düşünülmüş; bu nedenle de yanlış algılanmıştır. Kendilerinden önceki araştırmacıların sözlerine hürmeten, onlardaki hatalı bakış açısını aynen aktaran diğer araştırmacıların da katılımıyla, Türk dilini öven tarihsel bir kaynak arandığında, Âşık Paşa’nın beyitlerine başvurulmuş; neticede akademik bir mite vücut verilmiştir.*

Âşık Paşa, Türkçe ve Türklük adına önemli bir eser ortaya koymuş, ancak Türkçe övgüsüne Garîbnâme’de lafzen yer vermemiştir. Bu çalışmada yapılan düzeltmeler ve ortaya konan tespitler, Âşık Paşa’nın edebî kişiliğine, hele hele Türk dilinin ve edebiyatının mükemmeliyetine bir halel getirmez. Bu mutasavvıf şair, inandığı akideleri Anadolu topraklarının yeni hâkimi olan Türklere öğretmek kaygısıyla yazdığı Garîbnâme’de, Arap ve Fars belâgat kurallarını henüz hazmedememiş bir dille, didaktik bir eser vücuda getirmiş, Türk dilinin o günkü durumunu kayıt altına alarak önemli bir hizmette bulunmuş ve Türkçe hakkında örnek değil ibret alınması gereken bazı mısralara da imza atmıştır. Yapılacak yeni çalışmalarda, bahsi geçen yanlış algılamanın devam ettirilmemesi gerekmektedir.

MAKALENİN KAYNAKÇASI

Âşık Paşa, *Garîbnâme*, Ankara Millî Kütüphane Yazmaları: 06 Mil Yz B 1024.

_____, *Garîbnâme*, Ankara Millî Kütüphane Yazmaları: 06 Hk 331.

Banarlı, Nihat Sami (1998), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Canım, Rıdvan (2000), *Latîf / Tezkiretü’ş-Şu‘arâ ve Tabsıratü’n-Nuzamâ*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Gibb, E. J. Wilkinson (1999), *Osmanlı Şiir Tarihi I-II*, (Çev.: Ali Çavuşoğlu), Ankara: Akçağ Yayınları.

Kabaklı, Ahmet (1990), *Türk Edebiyatı II*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Keskin, Mustafa (2001), “Türkçeci Bir Bilge Önder Şeyh İbrahim Tennurî”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11: 39-60.

Köksal, M. Fatih (2006), “Divan Şiirinde Türk”, *Journal of Turkish Studies - Türkoloji Araştırmaları*, Prof. Dr. Orhan Okay Özel Sayısı, 30/II: 231-269.

Köprülü, Fuat (1981), *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Solok, Cevdet Kudret (1995), *Örnekli Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Şenödeyici, Özer (2009), “Hurufiliği Ön Yargıdan Arındırmak Bağlamında Ferišteoğlu’nun Hidâyetnâme’sinin Tedkiki ve Neşri”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 3: 87-146.

Uludağ, Erdoğan (2009), “Dilde Sadeleşme ve Türkî-i Basît Hakkında Düşünceler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/5: 292-329.

Ungan, Suat (2008), “Türkçenin Yazı Dili Oluşum Sürecinde Karşılaştığı Bazı Tutumlar”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20: 299-316.

Yavuz, Kemal (2000), *Âşık Paşa / Garîbnâme*, (4 cilt), Ankara: TDK Yayınları.

_____, (2003), “Âşık Paşa”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 13: 29-39.

İnternet Kaynakları:

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-275439/h/garib-name.pdf>
[21.10.2011]

http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/mustafa_yilmaz_dunden_bugune_turkcemiz.pdf [21.10.2011]

GENEL KAYNAKÇA

AZİMLİ, Mehmet; EFE, Zehra Gençel (2020). "Elvân Çelebi'nin Yaşadığı Dönemde Anadolu'da Siyasi Yapılanma", Uluslararası Horasan'dan Anadolu'ya İrfan Geleneği: **Elvân Çelebi Sempozyumu Bildirileri Kitabı**, Çorum: Hitit Üniversitesi Yayınları.

BANARLI, Nihat Sami (1998), **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

BUDAK, Abdulhamit (2020). "Babai İsyanı Niçin Dini İsyandır?", **Uluslararası Horasan'dan Anadolu'ya İrfan Geleneği: Elvân Çelebi Sempozyumu Bildirileri Kitabı**, Çorum: Hitit Üniversitesi Yayınları.

DEVELLİOĞLU, Ferit (1999). **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ankara: Aydın Kitabevi.

ERGÜN, Sadeddin Nüzhet (1936). **Türk Şairleri I**, İstanbul: Suhulet Yayınları.

ERKOÇ, Ethem. (2005). **Aşık Paşa ve Oğlu Elvân Çelebi**, Çorum: Çorum Belediyesi Yayınları.

EYİCE, Selami (1968). "Çorum'un Mecidözü'nde Âşık Paşa-Oğlu Elvân Çelebi Zâviyesi", **Türkiyat Mecmuası**, S. 15/0, s. 211-246.

ERÜNSAL, İsmail; OCAK, Ahmet Yaşar (2014). **Menâkıbu'l-Kudsiyye fi Menâsıbu'l-Ünsiyye Baba İlyas-ı Horasâni ve Sülalesinin Menkabevî Tarihi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

GÜNŞEN, Ahmet (2006). **İlk Türkçecilerden Kırşehirli Âşık Paşa (Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri)**, Kırşehir: Kırşehir Valiliği Yayınları.

HÜSAMEDDİN, Abdî-zâde Hüseyin (1986). **Amasya Tarihi I**, Haz.: Ali Yılmaz, Mehmed Akkuş. Ankara: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları.

KANAR, Mehmet (2008). **Farsça-Türkçe Sözlük**, İstanbul. Say Yayınları.

KAYMAZ, Zeki (2002). "Tarihî Şahsiyetler Hakkında Yaratılan Halk Bilgisi Ürünleri Üzerine Bir Durum İncelemesi: Âşık Paşa Örneği", **Milli Folklor**, S. 54, s. 111-118.

KIZILTUNÇ, Recai (1998). "Âşık Paşa'nın Şiirleri", *Türkiyat Mecmuasında Eski Türk Edebiyatıyla ilgili Yazılar*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

KÖKSAL, Mehmet Fatih (2020). "Elvân Çelebi", **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**:

<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=828> (erişim tarihi: 18.05.2021)

KÖKSAL, Mehmet Fatih (2005). "Elvân Çelebi'nin Şiirleri ve Şairliği", **Klasik Türk Edebiyatı Araştırmaları**, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 473-480.

KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad (1976). **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

_____, Mehmed Fuad. (1978). "Âşık Paşa", **İslam Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s. 701-702.

KÖSEOĞLU, Nedim (1944). "Elvân Çelebi ", **Çorumlu Dergisi**, C.3, S. 47, s. 1405-1408.

KUT, Günay (1991). "Âşık Paşa", **İslam Ansiklopedisi**, C.4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 1-3.

_____, Günay (1995). "Elvân Çelebi", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 63-64.

OCAK, Ahmet Yaşar. (1991). "Âşık Paşa", **İslam Ansiklopedisi**, C.4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 3.

_____, Ahmet Yaşar (1995). "Elvân Çelebi", **İslam Ansiklopedisi**, C.11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 63-64.

ŞENÖDEYİCİ, Özer (2011). "Yaygın Bir Yanlış Algılama “Âşık Paşa’nın Ulu Menzilleri”, **Dil Araştırmaları**, S. 9, s. 35-44.

_____ (2021). "Âşık Paşa'nın Tasavvufî Şiiri ve Elvân Çelebi'nin Verdiği Hikmetli Cevap", **Şehir Defteri**, S. 4., s. -34-37.

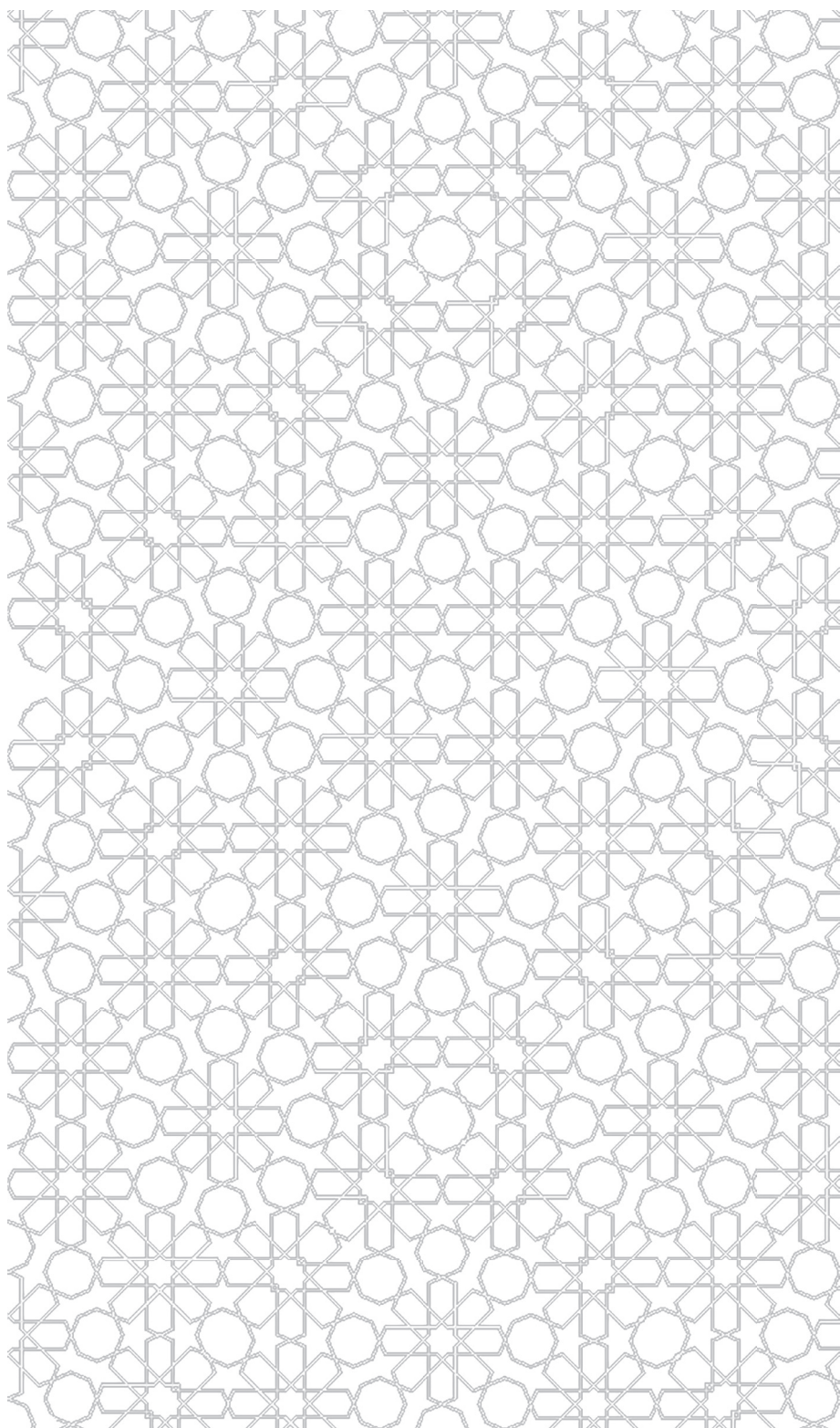
_____ (2021). "Elvân Çelebi'nin Babası Âşık Paşa'ya Cevaben Yazdığı Sufiyane Şiir", **Şehir Defteri**, S. 5, s. 29-32.

TAŞKESENLIOĞLU, Lokman (2020). "Eski Türk Edebiyatında Türk Bilinci ve Zevki", **Milli Eğitim Dergisi**, C.49, S. 226, s. 371-399.

Taşköprülüzade Ahmet (2019). **Eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye Fî-Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye**, Haz.: Muhammet Hekimoğlu, İstanbul: Türk Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

TOKATLI, Ümit (1987). "Elvân Çelebi'nin Eseri (El)-Menakıbu'l-Kudsiyye Fi' (İl) Menasibi'l-Ünsiyye", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 1, s. 165-171.

YAVUZ, Kemal (2000). **Garîb-nâme I/1, 1/2**, <https://ekitap.ktb.gov.tr/> (erişim tarihi: 18.05.2021)

FOTOĞRAFLAR

Türbedeki mescidin eski imamı Mehmet Seçer ile mülâkat esnasında
Prof. Dr. Özer Şenödeyici ve Arif Can Koçak.

Türbenin genel görünümü.

Türbenin bahçesinde bulunan vaftiz küveti, mezar taşları ve kalıntılar.

Elvan Çelebi'nin sandukası.

Elvan Çelebi'nin sandukasının bulunduğu bölümün tavanından bir kesit.

Elvan Çelebi'nin ailesine ait sandukalar.

Caminin içinden bir kesit.

Caminin içinden bir kesit.

Türbe ve şadırvan girişi.

Türbe bahçesinin girişi.

Türbenin arkadan görünümü.

Hakkında çeşitli inanışlar bulunan yeşil direk.